GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

805.90
P18

TEORIE ŞI ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Editura CORESI

0

Scanned with OKEN Scanner

805.5
P18

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

(50)

TEORIE ŞI ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Ediția a II-a

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „AH ASACHI" IAȘI

660.248

EDITURA CORESI

BUCUREȘTI 1994

Scanned with OKEN Scanner

© 1992 EDITURA CORESI
CORESI SRL, București, 70700 CP 1—477
Director general: VASILE POENARU
Director editorial: DANA POENARU

Redactor: MARIETA CROICU
Tehnoredactor: EUGEN MANTU

Tiparul: IMPRIMERIA „ARDEALUL", CLUJ

Printed in Romania

ISBN 973-608-260-1

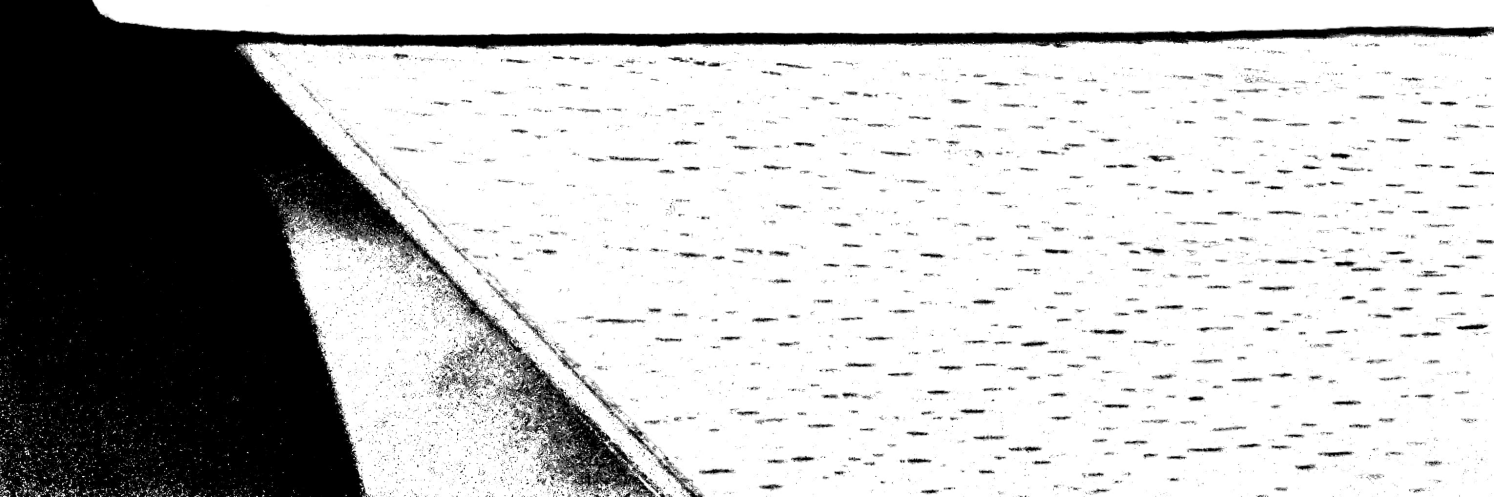

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

1. *Specifică lingvisticii moderne este o d i v e r s i f i c a r e a perspectivelor sub care sînt privite faptele de limbă: de la perspectiva strict analitică spre o perspectivă sintetică, constructivistă, de la perspectiva strict gramaticală spre una pragmatică (sau, altfel spus, de la gramatica „enunţului" la studiul „enunţării"), de la perspectiva strict formală (relaţională) spre unele de tip semantic etc., perspective care n u se neagă unele pe altele, ci se completează reciproc, luminînd fiecare a l t e aspecte (deci aspecte complementare) din funcţionarea extrem de complexă şi de nuanţată a faptelor de limbă.*

2. *Cartea* Teorie şi analiză gramaticală *este rezultatul contactului nemijlocit cu predarea limbii române la nivelele preuniversitare, cu modul de concepere a gramaticii în mediul profesorilor de limba română, al autorilor de manuale şi de programe, al autorilor de lucrări şi comentarii destinate şcolii. „Discontinuitatea" dintre cercetarea lingvistică şi receptarea acestor rezultate în cercurile din afara specialităţii celei mai stricte a fost semnalată în nenumărate rînduri, simţindu-se nevoia imperioasă a depăşirii unei tradiţii extrem de conservatoare, perpetuată prin manuale şi programe, prin lucrările „oficiale", prin lucrările de popularizare etc. S-a subliniat faptul că reala modernizare trebuie să fie mai profundă decît corectarea unui aspect sau a altuia din manuale, din lucrările*

curente, mai profundă decît detalierea sau clarificarea unor aspecte izolate sau chiar decît introducerea unor informații „la zi", dacă prin ele se înțelege introducerea a cît mai numeroase și nesemnificative detalii. Modernizarea trebuie să însemne, în primul rînd, o schimbare a concepției asupra gramaticii înseși, permițînd înțelegerea modului ei global de funcționare.

3. Cartea este o primă încercare de a veni în întîmpinarea acestei acute nevoi de modernizare, urmărind, fără a rupe brutal cu tradiția, introducerea unor idei noi, a unor perspective noi de abordare, a unor comentarii sintactice moderne, atît sub aspectul înțelegerii modului de funcționare a componentului sintactic, cît și din punct de vedere terminologic.

Modernizarea, în această carte, stă sub semnul următoarelor idei teoretice: (a) subordonarea morfologicului față de sintactic, în virtutea funcției combinative (creative) a limbii: nu comunicăm prin cuvinte și paradigme izolate, ci prin combinații de cuvinte, în cadrul cărora multe dintre elementele de formă flexionară sînt impuse ca restricții combinatorii; (b) perspectiva morfosintactică în studiul gramaticii scoate în prim plan aspectele de sintaxă a părților de vorbire: definirea contextuală a acestora, ca și determinarea contextuală (sintactică) a multora dintre elementele lor de flexiune; (c) perspectiva constructivistă (generativă) asupra limbii permite distingerea a două mari clase de cuvinte: cuvinte-centru, generatoare (producătoare) de grupuri sintactice, și altele, selectate de centru, cărora cuvîntul-centru le impune particularități de formă și funcția sintactică; (d) verbul este centrul enunțului, deci componentul care, prin diversele restricții impuse vecinătăților nominale, asigură o primă structurare (și cea mai importantă) a enunțului, subordonîndu-și nu numai obiectele, ci și subiectul; (e) funcția sintactică, „atribuită" de centru, se definește relațional, simultan prin elemente din plan sintagmatic și din plan paradigmatic; (f) există o relație directă între organizarea sintactică și „situația stilistică" de comunicare, structura sintactică a unui text fiind dependentă de tipul stilistic de text (comunicare savantă vs. comunicare populară, orală) sau de tipul compozițional de text (text dialogic și text monologic, realizate integral în vorbire directă, vs. text narativ, realizat integral în vorbire indirectă, și nenumărate forme intermediare, cu grade diferite de împletire între vorbiri și de „alunecare" de la o vorbire la alta).

Cele trei părți ale cărții dezvoltă, teoretic sau prin inter-

pretarea unor fapte concrete de limbă, aceste idei, prima parte fiind semnificativă pentru (a) și (b), partea a II-a asigurînd susținerea ideilor (c), (d) și (e), iar partea a III-a realizînd relicfarea, prin comentariile de text, a ideii (f).

4. *Selecția faptelor de limbă luate în discuție în cuprinsul acestei cărți a fost subordonată următoarelor obiective: — să servească susținerii ideilor teoretice pe care se construiește un capitol (nu întîmplător, de exemplu, se aleg, în partea I, conversiunea și funcțiile multiple ale segmentelor* **a** *și* **cel**, *aspecte ale gramaticii pentru care abordarea morfosintactică este relevantă); — să servească la înțelegerea și rezolvarea unor fapte de sintaxă cu grad ridicat de dificultate, asupra cărora planează nesiguranța și confuzia în interpretare și analiză (nu întîmplător au fost alese, pentru partea a II-a, centre verbale reprezentate prin verbe reflexive, verbe impersonale, prin locuțiuni verbale sau au fost alese fenomene sintactice de tipul împletirii regentei cu subordonata sau alte forme de împletire sintactică); — să servească la deprinderea raționamentului sintactic, la stimularea argumentării și autocontrolului în deciziile de interpretare (nu întîmplător, de exemplu, la capitolul destinat funcțiilor sintactice, se urmăresc tipurile de erori posibile pentru fiecare funcție și se argumentează soluțiile corecte).*

5. *Lucrarea* Teorie și analiză gramaticală *nu trebuie înțeleasă ca o carte „pentru școală", care să se substituie manualului și să ofere soluții pentru o gramatică de nivel școlar. Poate însă să constituie o carte a profesorului și a autorului de manual, menită să ofere direcții și sugestii de înnoire.*

Pornită din nevoia de înnoire a gramaticii de largă destinație și circulație, considerăm, totuși, că această carte a fost astfel concepută, încît oricare categorie de cititori să poată găsi ceva util în cuprinsul ei: — elevul și candidatul la diverse forme de examene găsește soluții de analiză pentru texte cu grad ridicat de dificultate, precum și numeroase recomandări și soluții de autocontrol pentru interpretările proprii (vezi, în text, recomandările speciale pentru gramatica de tip școlar); — profesorul și autorul de manual găsesc, pe lîngă nenumărate date concrete de analiză și de interpretare, direcții de modernizare și idei pentru înnoirea modului de înțelegere a sintaxei); — cititorul nespecialist, dornic să se informeze în domeniul sintaxei, găsește soluții de analiză și discutarea unor fapte semnificative din sintaxa limbii române; — cercetătorul

recunoaşte repunerea în circulaţie a unor idei şi soluţii formulate anterior, dar uitate sau neglijate (întîmplător sau cu bună ştiinţă), repuncre însoţită de o argumentare detaliată, uneori cu argumente suplimentare, cu intenţia convingerii cititorului asupra oportunităţii preluării lor (vezi, în acest sens, reluarea ideii pronumelor „semi-independente", a articolului cu determinare sintactică, a definirii şi a conceperii funcţiilor sintactice, a înţelegerii diatezei reflexive, a acceptării verbului ca centru al enunţului); — specialistul recunoaşte, de asemenea, puncte de vedere teoretice şi aplicative noi (se susţine, de exemplu, soluţia numelui predicativ ca poziţie sintactică de sine stătătoare şi cu argumente semantice din perspectiva „calculului de predicate", împăcîndu-se, astfel, soluţia relaţională cu cea semantică; se completează interpretarea sintactică şi semantică a elementului predicativ suplimentar cu noi date; se propun diateze noi etc.).

6. *Bibliografia acestei cărţi credem că este concludentă pentru două aspecte: (a) dorinţa de actualizare şi de punere în circulaţie largă a ideilor celor mai valoroase pe care gramatica românească de tip structuralist şi poststructuralist le-a produs; (b) dorinţa de a încorpora, într-o formă sau alta, dar, oricum, într-o formă prelucrată pentru intenţiile noastre, informaţia teoretică cea mai nouă.*

7. *În concluzie, considerăm că lectura atentă a acestei cărţi poate oferi, pentru cititori cu grade diferite ale pregătirii de specialitate, un prilej „de învăţare", atît în direcţia aprofundării cunoştinţelor despre funcţionarea sintaxei, cît şi pentru rezolvarea analizelor concrete de text, analize cu nenumărate dificultăţi şi ambiguităţi pe care textele (limba însăşi) le conţin.*

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Partea I

PERSPECTIVA MORFOSINTACTICĂ ÎN STUDIUL GRAMATICII

Capitolul I: *ASPECTE TEORETICE*

Capitolul al II-lea: *ASPECTE ALE CONVERSIUNII. MIJLOACE SINTACTICE DE RECUNOAȘTERE A CLASELOR MORFOLOGICE*

Capitolul al III-lea: *FORME OMONIME ALE LUI „A" ȘI „CEL". MIJLOACE SINTACTICE DE DIFERENȚIERE. „CEL CARE", „CEL CE", „CEEA CE" — PRONUME RELATIVE COMPUSE SAU GRUPĂRI ANALIZABILE?*

Capitolul I : ASPECTE TEORETICE

Ultimele manuale de limba română (elaborate pentru clasele a V-a și a VI-a) și, mai ales, recomandările din ultimele programe școlare au introdus principiul morfosintactic în studiul gramaticii, fără ca acesta să fi fost lămurit suficient din punct de vedere teoretic. Ne propunem, în cele ce urmează, să stabilim bazele teoretice ale acestui principiu, să prezentăm o succintă istorie a modului în care s-a ajuns la formularea lui, cum se manifestă intercondiționarea sintaxă-morfologie și, mai ales, care sînt consecințele practice ale principiului, remarcînd și alte aspecte decît cele (foarte puțin numeroase) subliniate de programe și manuale. O cercetare specială vom face, în final, conversiunii, domeniu pe care îl considerăm reprezentativ pentru o abordare din perspectiva morfosintactică.

1. Diviziunea gramaticii în morfologie și sintaxă și, implicit, repartiția faptelor între cele două domenii, ca și raportul dintre ele de intercondiționare sau, dimpotrivă, de autonomie sînt probleme cu o lungă istorie, modificarea punctelor de vedere mergînd paralel cu evoluția concepțiilor și a metodelor de cercetare în lingvistică. Nu vom urmări în amănunt evoluția acestui

Capitolul I: ASPECTE TEORETICE

Ultimele manuale de limba română (elaborate pentru clasele a V-a și a VI-a) și, mai ales, recomandările din ultimele programe școlare au introdus principiul morfosintactic în studiul gramaticii, fără ca acesta să fi fost lămurit suficient din punct de vedere teoretic. Ne propunem, în cele ce urmează, să stabilim bazele teoretice ale acestui principiu, să prezentăm o succintă istorie a modului în care s-a ajuns la formularea lui, cum se manifestă intercondiționarea sintaxă-morfologie și, mai ales, care sînt consecințele practice ale principiului, remarcînd și alte aspecte decît cele (foarte puțin numeroase) subliniate de programe și manuale. O cercetare specială vom face, în final, conversiunii, domeniu pe care îl considerăm reprezentativ pentru o abordare din perspectiva morfosintactică.

1. Diviziunea gramaticii în morfologie și sintaxă și, implicit, repartiția faptelor între cele două domenii, ca și raportul dintre ele de intercondiționare sau, dimpotrivă, de autonomie sînt probleme cu o lungă istorie, modificarea punctelor de vedere mergînd paralel cu evoluția concepțiilor și a metodelor de cercetare în lingvistică. Nu vom urmări în amănunt evoluția acestui

Scanned with OKEN Scanner

raport[1], ci ne vom opri la acele momente care servesc înțelegerii modului actual de concepere a relației dintre morfologie și sintaxă.

• Multă vreme distincția morfologie/sintaxă s-a întemeiat pe opoziția p a r a d i g m a t i c (=relații de înlocuire între termeni alternativi, deci de disjuncție)/s i n t a g m a t i c (= relații de succesiune, deci de combinare sau de conjuncție). De aceea, morfologia era interesată de paradigmele cuvintelor și de categoriile gramaticale, implicînd, fiecare, termeni alternativi, opozabili[2], iar sintaxa, de succesiunile de termeni și nicidecum de relațiile dintre construcții.

Găsim aici una dintre explicațiile tratării diatezei, cu toate valorile ei, în cadrul morfologiei, deși raporturile de diateză angajează combinații de cuvinte (grupurile subiect —verb —obiect, în cazul pasivului și al reflexivului, și subiect —verb, în cazul impersonalului), și nu verbe considerate izolat. Cum raporturile activ/pasiv, activ/reflexiv, activ/reciproc, personal/impersonal sînt de tip paradigmatic, termenii apărînd alternativ, ele au fost gîndite, de-a lungul unei întregi perioade lingvistice, ca aparținînd morfologiei. Și astăzi manualele școlare, mai conforme cu tradiția lingvistică, păstrează vechea repartiție a faptelor de diateză la morfologie.

În lingvistica actuală, este unanim acceptat că cele două tipuri de relații — paradigmatice și sintagmatice — caracterizează organizarea tuturor nivelelor lingvistice, ceea ce înseamnă că orice unitate a limbii, indiferent de nivel, se angajează simultan în relații pe plan orizontal (= sintagmatice) și pe plan vertical (= paradigmatice). Recunoașterea sintagmaticului în morfologie s-a dovedit extrem de fructuoasă pentru studiul limbii, antrenînd, pe de o parte, cercetarea relației dintre morfeme (rădăcină și afixele flexionare), iar, pe de altă parte, deschizînd perspectiva unei întregi serii de cercetări referitoare la sintaxa părților de vorbire. În egală măsură, recunoașterea paradigmaticului în sintaxă s-a dovedit extrem de utilă pentru rafinarea descrierii și înțelegerea funcționării nivelului sintactic. Relațiile dintre

[1] O prezentare a evoluției acestui raport găsim la Guțu Romalo (1968), p. 5—7.

[2] De exemplu, paradigma cuvîntului *carte* cuprinde termenii *carte, cartea, (unei) cărți, cărții, cărți, (unor) cărți, cărțile, cărților*, care, cu rare excepții, nu pot apărea în aceeași poziție sintactică; categoria gramaticală a numărului cuprinde, de asemenea, termeni alternativi: singularul și pluralul, care, în multe contexte, apar într-o relație de excludere.

Scanned with OKEN Scanner

structurile sintactice (de *sinonimie* și de *omonimie*), ca și ideea *clasei de substituție*, clasă de termeni substituibili într-o anumită poziție a lanțului sintactic, sînt cîteva concepte puse cu folos în circulație o dată cu introducerea perspectivei paradigmatice în sintaxă.

● Aducerea m o r f e m u l u i în prim plan a produs o schimbare radicală în conceperea morfologiei și a raportului ei cu sintaxa. Morfologia devine o „știință a morfemelor", opunîndu-se sintaxei, „știință a sintagmelor"[1]. În această nouă concepție, are loc o ștergere a granițelor prea pronunțate dintre morfologie și sintaxă, ca urmare a faptului că atît studiul cuvîntului (domeniul morfologiei), conceput ca succesiune de morfeme, cît și studiul sintagmelor și al combinațiilor mai largi decît sintagmele urmăresc amîndouă c o m b i n a ț i i d e t e r m e n i, implicînd tipuri de relații și reguli de asociere asemănătoare. De exemplu, așa cum raportul de succesiune dintre morfemul radical și morfemele atașate (în cadrul flexiunii și al derivării) poate fi de interdependență, de dependență unilaterală, poate fi facultativ sau se manifestă ca incompatibilitate, tot astfel, în cadrul grupurilor largi de cuvinte, termenii componenți se presupun reciproc (= interdependență) sau se exclud (= incompatibilitate), există o condiționare unilaterală a apariției lor (= dependență unilaterală) sau, dimpotrivă, o libertate totală a alegerii (= relație facultativă).

Recunoașterea izomorfismului (= identitate de organizare) pentru cele două nivele a permis introducerea unor concepte și metode de descriere cu aplicabilitate, în egală măsură, în domeniul sintactic și în cel morfologic. Astfel, modalitatea de descriere în termenii relațiilor propuse de L. Hjelmslev sau analiza de tipul „constituenților imediați" se aplică ambelor domenii. Mai tîrziu, gramatica generativă a supus generării atît nivelul cuvintelor, deci al combinațiilor de morfeme, cît și nivelul enunțurilor, deci al combinării cuvintelor, introducînd pentru amîndouă un mecanism generativ.

● O dată cu gramatica generativă, asistăm la o nouă ierarhizare a faptelor lingvistice, din punctul de vedere al funcționalității lor generative, adică al rolului în generare (în producerea enunțurilor unei limbi prin combinarea de cuvinte). În această

[1] Vezi detalierea acestui aspect la Guțu Romalo, *loc. cit.*

nouă viziune, sintaxa se situează în centrul descrierii lingvistice, iar celelalte componente se definesc și se delimitează numai prin raportare la componentul sintactic. Se ajunge, astfel, ca multe dintre elementele de flexiune să înceteze de a fi privite prin ele însele, ci numai din perspectiva funcției lor în cadrul componentului sintactic.

Această îmbogățire și rafinare treptată a concepției lingvistice a dus în final, indiferent de metoda de lucru, la o perspectivă unificatoare, integratoare, asupra celor două componente (ceea ce numim morfosintaxă în studiul gramaticii). Există fapte de morfologie cu implicații sintactice, având o formă de manifestare în plan sintactic, așa cum multe fapte de sintaxă au un reflex morfologic. Urmărirea unui aspect sau a altuia: morfologic/sintactic este, în fond, o chestiune de reliefare și, implicit, de neglijare a unuia în favoarea sau în defavoarea celuilalt, în funcție de interesul existent într-o anumită etapă a cercetării. În ansamblu, însă, faptele se intercondiționează și o subordonare, din punct de vedere funcțional, a faptelor morfologice față de cele sintactice este de la sine înțeleasă, fiind urmarea caracteristicii limbii de a comunica prin combinații de cuvinte, și nu prin cuvinte și paradigme izolate.

2. Vom examina, în continuare, această manieră unificatoare de concepere a relației morfologie — sintaxă, urmărind unul dintre conceptele de bază ale gramaticii: partea de vorbire, noțiune considerată, prin tradiția gramaticilor, ca aparținînd morfologiei, dar care, după cum vom vedea, implică, în egală măsură, o perspectivă morfologică și una sintactică.

Partea de vorbire reprezintă o clasă de cuvinte caracterizată, pe de o parte, prin particularități morfologice (același comportament în raport cu categoriile gramaticale, afixe flexionare comune, aceleași disponibilități derivative), iar, pe de altă parte, prin trăsături sintactice apropiate (posibilitatea de a avea contexte comune și de a intra în relații sintactice asemănătoare).

2.1. Trăsăturile sintactice (ca și cele morfologice) sînt diferite de la o parte de vorbire la alta. Pe lîngă un număr de contexte comune mai multor părți de vorbire, există și contexte specifice, proprii unei singure clase morfologice. Distincția între contexte *comune/specifice* este evidentă în operația de con-

Scanned with OKEN Scanner

versiune[1], cînd trecerea unui cuvînt de la o parte de vorbire la alta se asociază cu păstrarea contextelor comune, dar cu modificarea contextelor specifice. Trecerea verbului în substantiv[2], de exemplu, se manifestă contextual prin păstrarea nemodificată a următoarelor vecinătăți: adverbul de loc și de timp (ex. *pleacă* **sus** *la munte* ⇒ *plecarea* **sus** *la munte*)[3], grupul prepozițional circumstanțial sau necircumstanțial (ex. *se teme* **de** *vecin* ⇒ *temerea* **de** *vecin*, *scrie* **cu** *cretă* **pe** *tablă* ⇒ *scrisul* **cu** *cretă* **pe** *tablă*), nominalul în dativ (ex. *trimite ajutoare* **copiilor** ⇒ *trimiterea de ajutoare* **copiilor**[4]), determinantul conjuncțional, indiferent de funcția sintactică a propoziției conjuncționale, deci indiferent că, în grupul verbal, apare în poziția de subiect, de complement direct sau indirect prepozițional (*dorește* **să** *plece* ⇒ *dorința* **să** *plece*, *cred* **că** *va uita* ⇒ *credința* **că** *va uita*, *se întîmplă* **să** *mai greșesc* ⇒ *întîmplarea* **să** *mai greșesc*, *se teme* **să** *nu greșească* ⇒ *temerea* **să** *nu greșească*, *întreabă* **dacă** *va reuși* ⇒ *întrebarea* **dacă** *va reuși*), acestea fiind contexte comune verbului și substantivului de proveniență verbală. Dar se caracterizează prin modificarea vecinătăților specifice: (a) nominalul în nominativ (= subiectul) devine genitiv (*copiii pleacă* ⇒ *plecarea copiilor*); (b) nominalul în acuzativ (= obiectul direct) devine genitiv sau grup prepozițional cu *de* (*citește romanul* ⇒ *citirea romanului*, *citește romane* ⇒ *citirea de romane*)[5]; (c) adverbul de mod devine adjectiv (*interpretează corect* ⇒ *interpretarea corectă*). Se suprimă total, în operația de nominalizare, vecinătatea reflexivului (*el* **se** *teme* ⇒ *temerea lui*; *Ion* **se** *înrudește cu Gheorghe* ⇒ *înrudirea lui Ion cu Gheorghe*)[6].

Contextul specific, unic, așa-numitul „context diagnostic", reprezintă un concept de bază în teoria actuală a părților de

---

[1] Vezi *infra*, cap. al II-lea.

[2] Exemplele care vor urma nu sînt numai de conversiune, în sensul specializat de la cap. al II-lea, ci de nominalizare în general, inclusiv cea realizată cu mijloace lexicale (derivate).

[3] Avem în vedere aici specia „atributului adverbial".

[4] Se include, parțial, categoria pe care gramaticile o înregistrează ca „atribut substantival în dativ".

[5] Pentru diferența semantică dintre construcții, corespunzînd distincției individualizat/neindividualizat, vezi Dindelegan (1976), p. 169—170.

[6] Pentru o detaliere a modificărilor contextuale intervenite în nominalizare, vezi Dindelegan, *op. cit.*, p. 170—172.

Scanned with OKEN Scanner

vorbire, contextul diagnostic fiind luat drept criteriu de definire şi de delimitare a acestora. S-au propus definiţii contextuale ale substantivului[1], verbului[2], prepoziţiei[3], adverbului[4], numeralului[5].

Procedeul „contextului diagnostic" s-a dovedit extrem de util şi în ce priveşte părţile de vorbire cu comportament eterogen; de exemplu, în cazul numeralului, a permis separarea riguroasă a clasei numeralului de alte cuvinte, care, deşi sub aspect lexical se apropie de numeral, prezintă alt statut distribuţional.

2.2. Interesul actual pentru sintaxa părţilor de vorbire nu se limitează la particularitatea „contextului diagnostic" şi la avantajele teoretice şi aplicative ale utilizării lui.

Concepţia generativă aduce în prim plan caracteristica c r e a t i v ă (generativă) a limbajului uman, constînd în capacitatea cuvintelor de a se lega unele de altele — în virtutea unor reguli de legare individualizate pentru fiecare limbă —, legare al cărei obiectiv final este obţinerea tuturor enunţurilor concrete ale unei limbi. Urmărirea cuvintelor din această nouă perspectivă (sintetică sau generativă, faţă de modalitatea mai veche analitică) a dat un impuls deosebit studiului sintaxei părţilor de vorbire, urmărite, de astă dată[6], sub aspectul disponibilităţilor combinatorii: al posibilităţilor, dar şi al limitelor lor de combinare, al constrîngerilor de tot felul exercitate de cuvinte unele asupra altora în combinaţiile lor sintactice.

Sintaxa părţilor de vorbire, astfel concepută, include: (a) studiul posibilităţilor şi al restricţiilor combinatorii distincte pentru fiecare parte de vorbire şi pentru fiecare membru al ei; (b) studiul aceloraşi aspecte în condiţiile determinării contextuale, ale impunerii lor de către anumite particularităţi ale contextului.

---

[1] Vezi Diaconescu (1970), p. 71—72.

[2] Vezi Guţu Romalo (1963) (a), p. 29 şi urm.

[3] Vezi Vasiliu (1967) (a), p. 306 şi urm.

[4] Vezi Ciompec (1985), p. 26—30.

[5] Vezi Golopenţia-Eretescu (1964), p. 503 şi urm.

[6] În cercetările anterioare şi în gramatica şcolară, sintaxa părţilor de vorbire este concepută extrem de restrictiv, limitîndu-se la inventarierea funcţiilor sintactice cu care poate apărea o parte de vorbire.

Scanned with OKEN Scanner

• Cercetarea de tip (a) are ca rezultat inventarierea contextelor și a relațiilor pe care le angajează membrii unei clase morfologice. Ea atrage atenția că există clase morfologice omogene ca disponibilități combinatorii (nu apar, de exemplu, deosebiri între substantivele comune sub aspectul posibilităților de combinare) și clase morfologice cu diferențe mari de la un membru la altul (este cazul verbului, mai ales, dar și al adjectivului și, în mai mică măsură, al adverbului). Pentru a doua categorie, sintaxa părții de vorbire se urmărește diferențiat, realizîndu-se în final dicționare sintactice, care înregistrează, pentru fiecare cuvînt în parte, vecinătățile admise și restricțiile impuse acestor vecinătăți. Pentru prima categorie, sintaxa părții de vorbire se tratează global.

Un dicționar sintactic al verbelor românești ar evidenția[1] reguli de combinare de tipul:

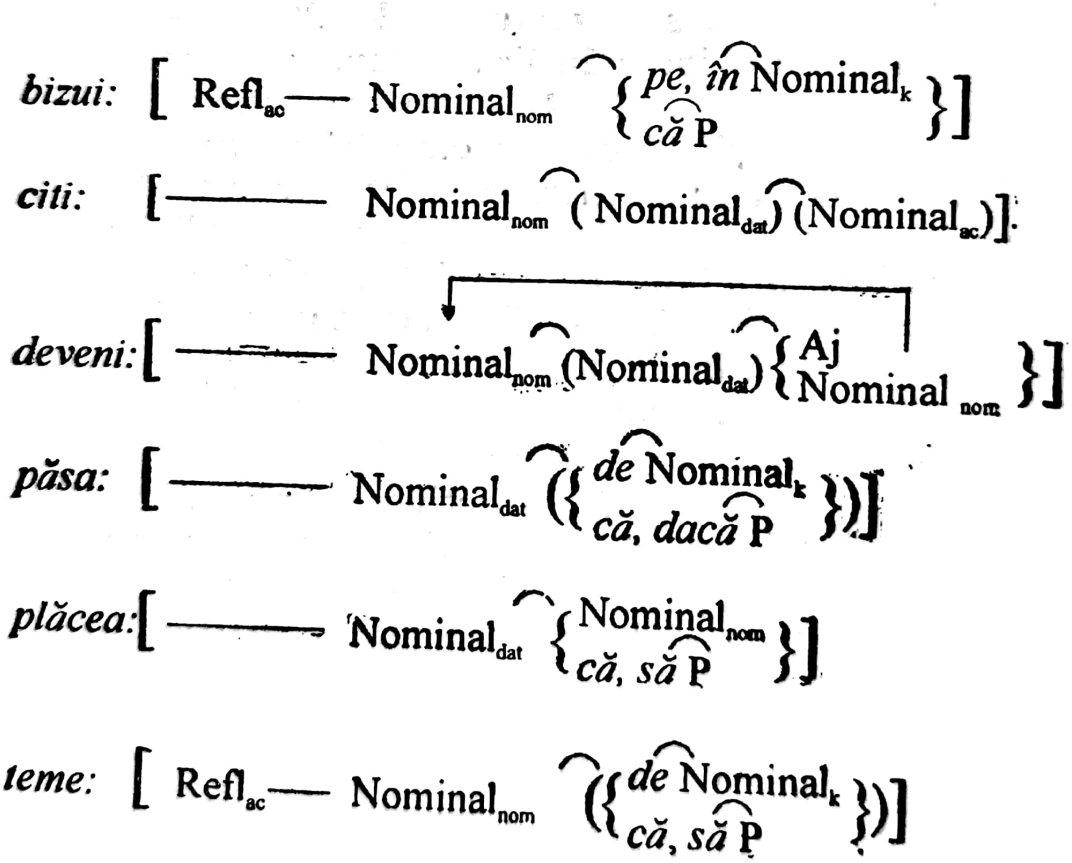

[1] Pînă în prezent există numai un fragment de dicționar realizat din această perspectivă (Dindelegan (1974), p. 207—264). O lucrare similară, făcută însă nu din perspectivă generativă, ci din perspectiva predării la străini, au realizat Ionescu, Steriu (1985).

unde Refl semnifică vecinătatea unui reflexiv obligatoriu, nepronominal (*se bizuie, se teme*); Nominal semnifică un nume: substantiv sau pronume, iar indicii nom, dat, ac, k notează cazurile nominativ, dativ, acuzativ impuse de către verb nominalului sau cazul k impus de prepoziţia cu care se construieşte verbul (*citi*, de exemplu, impune celor trei nume cu care se combină forma de nominativ, de dativ şi de acuzativ); Aj semnifică legătura cu un adjectiv, caracteristică verbelor copulative; P notează o propoziţie subordonată necircumstanţială, care apare, conform principiului corespondenţei, ca substituind un nominal în nominativ (v. *plăcea*), un nominal în acuzativ sau un nominal prepoziţional (v. *păsa, teme*). S-au indicat cazurile de selecţie a unei prepoziţii (*a se bizui* **pe** ... / **în** ...; *păsa* **de** ...; *a se teme* **de** ...) şi a unei conjuncţii sau chiar a două elemente conjuncţionale (*îmi place* **că** / **să** *lucrez*). Printr-un sistem de paranteze s-au notat anumite particularităţi ale determinanţilor; paranteza rotundă indică posibilitatea suprimării unui determinant, deci calitatea lui de determinant facultativ (se poate spune: *El citeşte*, alături de *El citeşte o carte, El citeşte copiilor o carte*); lipsa acestei paranteze indică vecinătatea unui determinant obligatoriu (se spune numai *El devine profesor*, nu şi *el devine* ...). Paranteza acoladă indică posibilitatea verbului de a admite succesiv mai multe construcţii sintactice, realizări ale aceleiaşi funcţii sintactice (*Îmi place cartea / să citesc*). Săgeata marchează un raport suplimentar de dependenţă între determinanţi, deci un mijloc de a marca o relaţie între trei termeni: centrul verbal — nume — alt nume (v. situaţia copulativului *deveni*).

Regulile stabilite corespund următoarelor tipuri de construcţii ale limbii române:

bizui: *El se bizuie pe colegi, El se bizuie pe puterile (lui), El se bizuie că va primi ajutorul nostru;*

citi: *El îmi citeşte o poveste, El citeşte o poveste, El citeşte;*

deveni: *El îmi devine simpatic, El devine simpatic, El devine medic;*

păsa: *Îmi pasă de voi, Îmi pasă că (dacă) eşti supărat, Nu-mi pasă;*

Scanned with OKEN Scanner

plăcea[1]: *Îmi place munca, Îmi place că ești optimist, Îmi place să fii optimist;*
teme: El se teme de toți, El se teme că greșește, El se teme să nu greșească, El se teme.

Nu se cuprind în acest dicționar regulile c o m u n e tuturor verbelor, cum ar fi: particularitatea limbii române de a nu exprima subiectul de persoana I sau a II-a sau particularitatea de a exprima oricare determinant și prin propoziție relativă *(Îmi place cartea | ce (ceea ce) citesc).* Acest dicționar înregistrează numai statutul verbului predicat, ignorînd situația cînd verbul, trecut la o formă verbală nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin, participiu), devine modificator (determinant al unui nume, al unui adjectiv sau al altui verb: *elevul* **rămas repetent,** *elev capabil* **de a face efort,** *l-am văzut* **citind cărți**).

Un dicționar stabilit pe aceste principii ar fi însă nesemnificativ pentru sintaxa substantivului, căci toate substantivele comune prezintă aceleași disponibilități combinatorii. Pentru substantiv se remarcă g l o b a l că el apare fie ca regent — centru al unui grup nominal —, fie ca subordonat — element selectat de centru, în cadrul unui grup verbal, adjectival, adverbial sau al unui grup nominal.

Ca centru de grup sintactic, substantivul acceptă un determinant adjectival căruia îi impune acordul *(cartea frumoasă)* sau, prin intermediul cazului genitiv și al prepoziției, admite atribute genitivale și prepoziționale *(cartea lui de geografie).* Dativul, posibil și el, este totuși nespecific grupului nominal, fiind limitat fie la anumite forme neaccentuate de pronume (dativul posesiv: *cartea-***mi**), fie la un regent de proveniență verbală (*predarea limbii române* **străinilor**), fie, periferic, restrîns la o construcție arhaică (*domn* **Țării Românești**).

Ca subordonat, substantivul este „regizat" de verb, adjectiv, adverb sau alt nume prin intermediul cazului sau al prepoziției *(dau cărți elevilor, utile oamenilor, capabile de sacrificiu, gata de luptă, aidoma părinților, departe de casă, cărțile elevilor).*

● Cercetarea de tip (b) urmărește să stabilească condițiile c o n t e x t u a l e răspunzătoare de apariția anumitor caracte-

[1] În cazul lui a *plăcea*, dicționarul a înregistrat numai normele de construcție ale limbii literare, făcînd abstracție de construcțiile neliterare *Îmi place de Ion, Îmi place pe Ion.*

ristici în forma cuvintelor vecine şi tipul de restricţie impus în situaţia contextuală dată. Din acest punct de vedere, verbul este nesemnificativ, trăsăturile lui sintactice nefiind impuse contextual, ci cuprinse în natura lui internă (spunem că sînt i n e r e n t e, i n t r i n s e c e, nesupuse nici unei determinări contextuale). Spre deosebire de verb, sintaxa substantivului românesc cuprinde reguli de tip contextual, deci restricţii de formă care apar în a n u m i t e vecinătăţi, în combinaţii cu anumite cuvinte, de tipul:

(a) În vecinătatea **pre**determinanţilor din seria: *alt, acest, acel, celălalt, acelaşi, care, ce, vreun, fiecare, oricare, orice, al meu*[1], substantivul apare obligatoriu nearticulat (spunem *alt şcolar, acest şcolar, oricare şcolar*, şi niciodată **alt şcolarul, *acest şcolarul, *oricare şcolarul*).

(b) În vecinătatea **pre**determinanţilor din seria: *toţi, însuşi*, substantivul apare obligatoriu articulat hotărît (spunem *toate elevele, însuşi profesorul*, şi niciodată **toate eleve, *însuşi profesor*).

(c) În vecinătatea **post**determinanţilor din seria: *acesta, acela, celălalt, meu, însuşi*, substantivul apare obligatoriu articulat hotărît (spunem *elevul acesta, caietul celălalt*, şi nu **elev acesta, *caiet celălalt*).

(d) În vecinătatea **post**determinantului *al meu*, substantivul apare nearticulat hotărît (spunem *(un) caiet al meu*, şi nu **caietul al meu*).

(e) În grupul sintactic Prepoziţie + Nominal, substantivul, exceptînd situaţia specială a prepoziţiei *cu*, apare nearticulat (spunem *Merg la facultate, Vorbesc despre examen*, şi nu **Merg la facultatea, *Vorbesc despre examenul*). Dimpotrivă, în contextul Prepoziţie + Nominal + Determinant, substantivul apare obligatoriu articulat (spunem *Merg la facultatea apropiată, Vorbesc despre examenul de admitere*).

Se ştie că, în afara determinărilor contextuale enumerate sub (a)—(e), substantivul poate apărea articulat / nearticulat, în funcţie de semantica lui: distincţia individualizat / neindividualizat (*Trec copii / Trec copiii*) şi articulat hotărît / nehotărît, în funcţie de gradul diferit de individualizare (*Citesc o carte /*

[1] Formele indicate funcţionează aici ca forme-tip, semnificînd întreaga serie flexionară a cuvintelor.

Scanned with OKEN Scanner

Citesc cartea). Regulile care dirijează semantic selecția articolului sînt însă nesemnificative în situațiile contextuale indicate la (a)—(e). Rezultă, din această prezentare, o particularitate specială a articolului românesc, constînd în interferarea regulilor semantice cu cele sintactice, utilizarea articolului fiind dirijată, de la un context la altul, semantic sau sintactic.

3. Ceea ce caracterizează acest mod nou de abordare a sintaxei părților de vorbire, indiferent că obiectivul cercetării este de tipul (a) sau (b), este viziunea unificatoare între sintaxă și morfologie, morfologicul fiind încorporat în sintactic sub forma constrîngerilor flexionare exercitate de un cuvînt asupra cuvintelor vecine. Constrîngerile de formă gramaticală constau fie în impunerea unor particularități flexionare identice cu ale cuvîntului care le-a impus — ceea ce gramatica numește *acord gramatical* —, fie în impunerea unor particularități de flexiune (caz, mod, articulare) inexistente în forma cuvîntului care le-a impus — ceea ce teoria gramaticală numește *recțiune*[1].

3.1. Acordul, deci repetarea de informație gramaticală dirijată de la un cuvînt spre alt cuvînt, intervine ca modalitate de realizare a coeziunii sintactice în cadrul grupului verbal și al celui nominal.

În grupul verbal, de exemplu, asigură legarea subiectului și a predicatului, repetîndu-se, cu direcția subiect → predicat, informația de număr, de persoană și, în unele situații, de gen. Această dirijare a formei gramaticale nu trebuie privită mecanic, ci diferențiat, în funcție de modalitatea de exprimare a subiectului și a predicatului. Astfel, pentru un predicat interjecțional sau adverbial, este evident că forma lui, care nu cunoaște distincții de număr și de persoană, nu va marca formal acordul; din aceleași rațiuni, acordul în gen apare numai la predicatele pasive cu auxiliar, unde participiul repetă informația de gen a subiectului *(problema este înțeleasă)*. În același sens, pentru un subiect care nu cuprinde în forma lui informația de număr și de persoană (este cazul subiectelor exprimate prin forme verbale nepersonale: infinitiv, supin, (rar) gerunziu) sau numai

[1] Pentru aspectele teoretice ale acordului și ale recțiunii, vezi Guțu Romalo (1973), p. 58—65.

informaţia de persoană (este cazul subiectelor exprimate prin alte cuvinte decît cele care cunosc categoria gramaticală a persoanei), acordul este de tip a n a l o g i c[1]: un substantiv subiect şi un pronume subiect din clasa celor fără persoană vor impune predicatului o formă de persoana a III-a, după modelul pronumelui personal care poate apărea exact în acelaşi context ca substitut al substantivului; un infinitiv sau un supin subiect va impune predicatului o formă de singular şi de persoana a III-a *(Îmi place* **a lucra**; *E greu* **de făcut**), după modelul unui substantiv sau pronume care apar în aceeaşi poziţie sintactică.

Din tratarea absolut mecanică a acordului, apar în analiza gramaticală greşeli de tipul: subiectul *cartea* din *Îmi place cartea* are formă de pers. a III-a; pronumele subiect *acesta* din ... *cînd intră acesta* are formă de pers. a III-a; supinul *de făcut* şi infinitivul *a lucra*, cu funcţie de subiect (v. exemplele anterioare), sînt la singular şi la pers. a III-a; predicatul interjecţional *uite* (din *Uite-l pe Ion!)* are formă de singular şi de persoana a II-a etc.

Tot în grupul verbal, acordul asigură legarea numelui predicativ (sau a elementului predicativ suplimentar) de un nominal regent, în cadrul relaţiei ternare la care participă: subiect — verb copulativ — nume predicativ sau subiect — verb — element predicativ suplimentar, verb — obdir — element predicativ suplimentar: nominalul subiect (eventual, obiect, în cazul elementului predicativ suplimentar) impune numelui predicativ (sau elementului predicativ suplimentar), cînd acesta se exprimă p r i n t r - u n a d j e c t i v, repetarea informaţiei de gen şi de număr *(El* este *bolnav — Ele* sînt *bolnave*; Părinţii *îl* cred *plecat — o* cred *plecată)*. Se observă, din sublinierea făcută, că acordul se limitează la situaţia numelui predicativ şi a elementului predicativ suplimentar exprimate adjectival. Pentru alte situaţii, concordanţa formală este posibilă (dat fiind raportul semantic de coreferenţialitate dintre subiect şi numele predicativ sau dintre nominal şi elementul predicativ suplimentar), dar nu obligatorie *(Ea* este *ministru, Părinţii o doresc profesor universitar[2])*.

---

[1] Apud Guţu Romalo (1973), *loc. cit.*

[2] Vezi Guţu Romalo (1973), *loc. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

N-am indicat, pentru structurile ternare cu nume predicativ sau cu element predicativ suplimentar, și realizarea acordului în caz, cum, greșit, mai apare în practica școlară. În situația numelui predicativ, cazul nominativ este impus prin recțiune, și nu prin acord, fiind regizat de verbul copulativ. Elementul predicativ suplimentar, indiferent de poziția sintactică a numelui regent, apare în nominativ (sînt semnificative construcții de tipul: *S-a revenit asupra* **unei idei, considerate** *multă vreme* **eronată,** unde numele la care se referă este la genitiv, dar elementul predicativ suplimentar la nominativ). Nominativul este, fără îndoială, reflexul de suprafață al structurii bipropoziționale din care provine, structură în care ocupă poziția de nume predicativ (... *considerate că este* **eronată**).

În grupul nominal, acordul asigură legarea atributului adjectival (oricare tip de adjectiv) de centrul nominal: numele-centru (substantiv sau pronume) impune repetarea, în forma adjectivului, a informației de gen, număr și caz (*masă bogată*, a unei *mese bogate*). Acordul intervine și în cazul articolului genitival, ori de cîte ori se impune sintactic[1] prezența acestuia, și în cazul articolului demonstrativ, asigurînd determinanților pe care îi precedă o libertate de topică în cadrul grupului nominal: acordul evidențiază neechivoc cuvîntul regent, oricît de depărtată ar fi poziția lui.

3.2. Recțiunea, ca formă de manifestare a constrîngerilor sintactice, intervine în toate grupurile sintactice: în grupul verbal[2], de exemplu, este modalitatea de realizare a coeziunii sintactice între centrul verbal și numele vecine: verbul le impune fie o formă de caz (nominativul, dativul sau acuzativul), fie o formă prepozițională, determinînd selecția unei anumite prepoziții. În construcțiile: *Îmi place muzica, Îmi trebuie bani*, verbul impune celor două nume cu care se combină dativul și, respectiv, nominativul; în construcțiile: *El este medic, El devine medic*, verbul cere ambelor nume vecine forma de nominativ; în construcțiile: *Mă doare capul, Mă cuprinde teama,*

---

[1] Ca și pentru articolul hotărît, și în mai mare măsură decît la acesta, utilizarea articolului genitival este dirijată sintactic, și nu semantic. Între *acest caiet* al *studentului* și *caietul studentului* sau între *caietul studentului* și *caietul nou* al *studentului* nu apar diferențe de grad de individualizare, ci, în exclusivitate, deosebiri contextuale.

[2] Vezi Dindelegan (1977 și 1980).

numele vecine au, ca restricție de formă, acuzativul și, respectiv, nominativul ș.a.m.d. În construcțiile: *Mă bizui* pe *colegi* și *Depind* de *colegi*, verbul impune unuia dintre nume o construcție prepoziționlă, cerînd selecția unei anumite prepoziții. Și tot în grupul verbal, recțiunea este modalitatea de legare a verbului-centru de unul dependent: verbul regent impune celuilalt construcția cu o anumită conjuncție, determinînd implicit o restricție modală. În construcțiile: *Doresc să plec*, *Vreau să plec*, verbul selectează pe *să*, obligînd la construcția cu conjunctivul; în contrucțiile: *Afirm că a greșit*, *Aflu că a greșit*, *Presupun că a greșit*, verbul selectează pe *că* și deci exclude apariția conjunctivului în subordonată; în alte cazuri, verbul are libertatea de a alege între *că* și *să*, în funcție de distincția modală real/posibil (asertiv/nonasertiv): *Îmi place că ești sănătos* / *să fii sănătos*.

3.3. Restricțiile de formă gramaticală exercitate de cuvinte unele asupra altora în procesul combinării lor (acordul și recțiunea) constituie, în fond, o subordonare a morfologicului față de funcția combinatorie a limbii, perspectivă care credem a fi nota dominantă a cercetărilor actuale de sintaxă și morfologie. Chiar și pentru faptele de flexiune a căror determinare contextuală este mai puțin evidentă (timpurile verbale, de exemplu), cercetările moderne încearcă să surprindă relațiile lor contextuale mai profunde, fie în sensul găsirii unor trăsături contextuale răspunzătoare de apariția uneia sau a alteia dintre formele temporale, fie în sensul urmăririi consecințelor contextuale pe care folosirea unei forme temporale le determină, la rîndul ei[1].

4. Sugestii metodologice și de analiză

Sînt utile cîteva sugestii pentru cuprinderea în predare, din această perspectivă unificatoare morfosintactică, a relației morfologie—sintaxă.

● Organizarea predării-învățării în două etape: prima, în care atenția se concentrează în exclusivitate pe aspectele de flexiune, iar a doua, pe aspectele combinării cuvintelor, organizare cerută de nevoia didactică a sistematizării, nu este dăună-

[1] Pentru modalitatea contextuală de descriere a timpurilor, vezi lucrările Cristinei Călăraşu (1977), (1978).

toare, dacă, în predare, profesorul nu pierde din vedere i n t e r c o n d i ţ i o n a r e a celor două domenii, într-o imagine de ansamblu în care primează funcţia c o m b i n a t o r i e a limbii (se comunică prin combinaţii de cuvinte, și nu prin forme flexionare sau paradigme izolate).

● Perspectiva m o r f o s i n t a c t i c ă, nouă în învăţământul școlar, nu trebuie să se limiteze la inventarierea funcţiilor sintactice ale unei părţi de vorbire; ea înseamnă mai mult decît atît, iar întreaga discuţie privind modul de abordare a sintaxei părţilor de vorbire a urmărit să demonstreze și să convingă în această direcţie.

Atragem atenţia, în continuare, asupra cîtorva aspecte a căror abordare morfosintactică este absolut obligatorie:

● determinarea contextuală a articolului; distingerea construcţiilor în care articularea este dirijată semantic de construcţiile în care își pierde funcţia semantică — de individualizare, fiind impusă sau, dimpotrivă, neacceptată de anumite particularităţi ale contextului; paralelismul de construcţii: *omul acesta* și *acest* **om**, *omul acela* și *acel* **om**, *omul celălalt* și *celălalt* **om**, specific limbii române, este un argument convingător în această direcţie;

● determinarea contextuală a cazurilor: cazul impus prin regim (recţiune) de către verb (sau, mai rar, adjectiv) și de către prepoziţie; necesitatea definirii și delimitării cazurilor pe baze contextuale;

● baza (explicaţia) contextuală a unei clase morfologice de verbe: verbele unipersonale;

● statutul sintactic al verbelor copulative, reflexive, impersonale, tranzitive, intranzitive;

● sintaxa diatezelor;

● sintaxa modurilor nepersonale, concepută nu sub forma funcţiilor sintactice (subiect, atribut etc.) pe care le îndeplinesc, ci a limitării contextuale, în raport cu modurile personale;

● determinarea contextuală, în subordonatele necircumstanţiale, a opoziţiei modale conjunctiv / indicativ, unde o formă sau alta este impusă de regimul verbului sau al adjectivului-centru; construcţiile în care această distincţie modală își păstrează baza (explicaţia) semantică;

Scanned with OKEN Scanner

• manifestarea paradigmatică a funcţiilor sintactice (clasa de substituţie a fiecărei funcţii).

Alegerea faptelor de mai sus s-a făcut în funcţie de orientarea gramaticilor, care, în cazul acestora, absolutizează una sau alta din laturi: morfologică sau sintactică. Fiecare dintre problemele enumerate constituie un argument convingător în sprijinul ideii de m o r f o s i n t a x ă, deci de intercondiţionare între domenii. Examinarea lor oferă, indiferent de nivelul la care se face cercetarea, inclusiv pentru nivelul şcolar, un bun prilej de tratare a faptelor de gramatică din perspectiva unificatoare pe care am susţinut-o în paginile anterioare.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul al II-lea: ASPECTE ALE CONVERSIUNII. MIJLOACE SINTACTICE DE RECUNOAȘTERE A CLASELOR MORFOLOGICE

1. În limba română, date fiind particularitățile flexionare ale acestei limbi (flexiune bogată, categorii gramaticale specifice sau manifestări proprii ale acestor categorii pentru fiecare parte de vorbire, selecția unor mărci specifice), clasele morfologice (= părțile de vorbire) se disting n e e c h i v o c prin indici morfologici, exceptînd clasele mai puțin numeroase (prin numărul de clase și inventarul fiecărei clase) ale părților de vorbire neflexibile.

Caracteristicilor morfologice de recunoaștere a claselor li se asociază, ca mijloace *suplimentare*, caracteristicile sintactice: anumite disponibilități combinatorii (sau valențe), ca și funcții sintactice caracteristice. Și chiar dacă unele posibilități combinatorii sînt comune mai multor clase, există și valențe proprii unei clase[1] și, în aceeași măsură, funcții sintactice proprii unei clase (sau unui grup) și, mai adesea, apar incompatibilități de funcții: funcții imposibil de realizat de către o clasă morfologică (sau un grup de clase). Astfel, *adjectivul* are ca funcții caracte-

[1] Vezi *supra*, 2.1. întreaga discuție a „contextului diagnostic".

Scanned with OKEN Scanner

ristice pe cea de atribut adjectival, de nume predicativ și de element predicativ suplimentar și este imposibilă apariția în pozițiile sintactice de subiect și de complement direct. *Adverbul* are ca funcție caracteristică pe cea de complement circumstanțial, neputînd apărea în poziția de subiect sau de complement necircumstanțial[1].

Puține sînt situațiile în limba română în care criteriile sintactice sînt s i n g u r e l e r e l e v a n t e în recunoașterea claselor. Ele intervin pentru delimitarea claselor cu rol de instrumente sintactice (prepoziția și conjuncția), în anumite cazuri de conversiune sau pentru forme din paradigmă cu statut dublu (vezi, de exemplu, forme de supin cu statut de verb sau de nume, apartenența la clasa verbului sau a numelui fiind evidențiată în exclusivitate sintactic). În cele mai multe situații, însă, criteriile sintactice se adaugă celor morfologice, oferind mărci suplimentare de recunoaștere.

2. *Conversiunea* (sau *schimbarea clasei morfologice)* este un procedeu gramatical (morfologic și sintactic; mai rar, numai sintactic) de trecere de la o parte de vorbire la alta, deci un procedeu gramatical de formare de cuvinte noi din cuvinte existente în limbă[2]. Spre deosebire de derivare, unde este posibilă, de asemenea, trecerea la altă clasă morfologică, în cazul conversiunii, această trecere se face în absența afixelor derivative.

În operația de conversiune, trecerea la o nouă parte de vorbire este marcată morfologic prin selecția afixelor flexionare proprii clasei la care s-a trecut, iar, sintactic, prin ocurența (apariția) în contextele specifice noii clase, contexte în care realizează funcții caracteristice acestei clase. Astfel, dacă are loc trecerea de la clasa adverbului la substantiv, cuvîntul nou format, devenit acum flexibil, primește desinențe și articol, ca mărci ale numărului, cazului și determinării, iar, sintactic, poate apărea într-un context adjectival — ca regent pentru un adjectiv — și în pozițiile sintactice de subiect și de complement necircumstanțial (situații în care nu poate apărea adverbul).

---

[1] *GLR* (II, p. 153) înregistrează o construcție cu adverbul în poziția complementului direct: *învață rușește*, dar subliniază „valoarea substantivală" a adverbului.

[2] Vezi Hristea (1984), p. 97—98.

Scanned with OKEN Scanner

În mod curent, caracteristicile morfologice și sintactice ale noii clase se manifestă simultan. În exemplele:

(1) „Căci astăzi dacă mai ascult
Nimicurile-aceste ..." (Eminescu, *P.* 143)

(2) „Căci mie mi-a dat soarta amara mîngîiere
O piatră să ador.
Murindului speranța, turbării răzbunarea..." (*ib.* 14),

substantivizarea s-a realizat simultan prin particularități morfologice: includerea cuvîntului în opozițiile substantivului de număr, caz, determinare și selecția mărcilor flexionare ale acestuia (articol, desinențe) și prin particularități sintactice: apariția într-o poziție sintactică proprie numelui, dar improprie gerunziului, de complement indirect în dativ (în 2); absența contextului negativ, specific pronumelui negativ (în 1).

Mai rar, trecerea se realizează în exclusivitate sintactic: în absența unor mărci morfologice specifice, identitatea gramaticală a noului cuvînt se relevă prin apariția în contexte și cu funcții necunoscute clasei inițiale. În exemplele:

(3) „Pe cînd nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sîmburul luminii de viață dătător,
Nu era *azi*, nici *mîne*, nici *ieri*, nici *totdeuna*
Căci unul erau toate și totul era una..."
(Eminescu, *P.* 88)

(4) „Din sînul vecinicului *ieri*
Trăiește *azi* ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-aprinde iarăși soare." (*ib.* 137)

(5) „Cînd e o-namorare de tot ce e al tău,
De-un zîmbet, de-un cutremur, *de bine* și *de rău*"
(*ib.* 172)

(6) „Averea să le aperi, mărirea ș-a lor *bine*;
Ei brațul tău înarmă ca să lovești în tine."
(*ib.* 44)

(7) „Cît *rău* a făcut această concepție — nu se poate spune îndeajuns." (Iorga, *P.A.* 2, 130),

Scanned with OKEN Scanner

cuvintele subliniate apar în poziția de subiect (în 3 și al doilea vers din 4), de atribut genitival (în primul vers din 4), de apoziție acordată (în 5, unde reia construcția regentului pronominal *tot)* și de complement direct (în 6 și 7), poziții sintactice imposibile în cazul adverbului, constituind semne indiscutabile ale trecerii adverbului în clasa substantivului.

Dificilă, în analiza gramaticală, este conversiunea exclusiv sintactică. Greșelile constau în nerecunoașterea noii clase (confundarea cu clasa din care provine cuvîntul) și, implicit, nerecunoașterea determinantului acestor cuvinte. În (6) și (7), cuvintele subliniate, devenite substantive, primesc determinanți specifici noii clase: genitivul *(a lor bine)* și adjectivul relativ *cît (cît rău)*. Calificarea lui *cît* ca adjectiv și, sintactic, ca atribut adjectival este total dependentă de recunoașterea corectă a calității substantivale a regentului *(cît rău)*.

3. După clasa morfologică în care se încadrează noul cuvînt, se produc (prin conversiune): *substantivizări* (trecerea la clasa substantivului), *adjectivizări* (trecerea la clasa adjectivului), *adverbializări* (trecerea la adverb) etc., iar, după clasa morfologică de origine, distingem mai multe tipuri de substantivizare: a adjectivului, a participiului, a gerunziului, a supinului, a pronumelui, a numeralului, a adverbului, a interjecției, mai multe tipuri de adverbializare, de adjectivizare etc.

3.1. *Substantivizarea prin conversiune cunoaște deci următoarele realizări:*

— *Substantivizarea adjectivului*, marcată prin articulare sau prin alte mijloace ale flexiunii substantivului, iar, sintactic, prin așezarea într-un context propriu substantivului, ca în exemplele:

(8) „E *un adînc* asemene
Uitării celei oarbe." (Eminescu, *P.* 135)

(9) „Acest cuvînt, *Divino*, mai zi-l o dată, zi-l". (*ib.* 425)

(10) „Și apa unde-au fost căzut
În cercuri se rotește,
Și din *adînc* necunoscut
Un mîndru tînăr crește." (*ib.* 128)

(11) „Harap-Alb, dacă vede *reaua*, i-aruncă pelea cea de urs și apoi fuge cît ce poate." (Creangă, *P.A.* 111).

Scanned with OKEN Scanner

Recunoașterea substantivului din (10) — versul 3 — se realizează în exclusivitate sintactic: apariția în contextul unei prepoziții și legarea de un adjectiv subordonat; în celelalte exemple, se adaugă și criterii morfologice (articolul *un*; desinența *o* de vocativ; articolul hotărît *a (reaua)*, în condițiile absenței unui substantiv regent pe care să-l preceadă). Este cunoscut procedeul substantivizării adjectivului la Creangă, implicînd un tipar sintactic cu o inversiune a relațiilor: regentul devine subordonat, iar subordonatul (substantivizat) devine regent (vezi „*un drăguț* de biciușor", Creangă, *P.A.* 180; „nici *chioară* de babă nu mai dă pe la biserică!", 230; „*nebuna* de mătușa Mărioara", 210 etc.).

— *Substantivizarea participiului*

Participiul, prin natura lui adjectivală, are toate caracteristicile adjectivului, inclusiv disponibilitatea față de substantivizare; vezi exemplele:

(12) „Pe veci *pierduto*, vecinic *adorato!*" (Eminescu, *P.* 92)

(13) „Singur fuse *îndrăgitul*, singur el îndrăgitorul." (*ib.* 59).

Cele două exemple au o particularitate comună: importanța morfologicului în recunoașterea naturii substantivale. În (12), contextul adverbial este derutant, fiind păstrat de particiu dintre determinările de tip verbal; numai desinența *o* pentru vocativ este dezambiguizatoare. În (13), vecinătatea verbului copulativ este comună adjectivului și substantivului, prezenței articolului revenindu-i rolul hotărîtor în distingere.

— *Substantivizarea gerunziului* este rară (vezi *supra*, (2)) și trebuie explicată prin intermediul utilizării adjectivale a gerunziului (gerunziu → adjectiv → substantiv);

— *Substantivizarea pronumelui*

Dintre pronume se substantivizează, accidental, personalul, reflexivul, relativul, negativul:

(14) „Pierzîndu-ți timpul tău cu dulci *nimicuri*." (*ib.* 91)

(15) „Pe-atunci erai Tu singur, încît mă-ntreb în *sine*-mi." (*ib.* 88)

(16) „acea linie monotonă... îmi pare un *ce* anormal." (Odobescu, *O.* 2, 23)

Scanned with OKEN Scanner

Vecinătatea dativului posesiv *(sine-mi)* (în (15)) şi absenţa contextului negativ, alături de folosirea pluralului în *-uri* (în (14)) sînt semnele sigure ale substantivizării. Articularea cu articol nehotărît, ca şi aşezarea într-un context adjectival *(ce anormal)* dovedesc calitatea substantivală a lui *ce* (în (16)).

— *Substantivizarea numeralului*

Este cunoscut că numeralul fracţionar şi numeralele *zece, sută, mie, milion, miliard* funcţionează, în oricare context, ca substantive, dar şi alte numerale se pot substantiviza. În exemplul:

(17) „De ce să fiţi voi sclavii *milioanelor* nefaste?"
(Eminescu, *P.* 44)

articolul şi forma de plural sînt semnele clare ale utilizării substantivale (numeralele nu disting flexionar categoria numărului şi sînt indiferente la determinare).

— *Substantivizarea supinului*[1] ca în exemplul:

(18) *Mersul* pe jos este sănătos; *statul* în picioare este obositor.

Forma articulată poartă semnele morfologice clare ale trecerii la clasa substantivului. Supinul fără articulare are o situaţie ambiguă sub aspectul includerii în clasa verbului sau a numelui, deoarece forma este aceeaşi pentru verb şi substantiv, iar contextul prepoziţional, prezent în cazul amîndurora, este nedezambiguizator. În cazul supinului fără articulare, includerea în clasa verbului sau a numelui se realizează în exclusivitate sintactic[2], în funcţie de restricţiile impuse determinanţilor:

(a) are comportament n o m i n a l (fiind rezultat al conversiunii) supinul care apare în vecinătatea unui adjectiv, cu care se acordă: „cu ochii painjeniţi *de-atîta uitat*", Eminescu, *P.* 213, sau în vecinătatea unui determinant cu *de*: „am plecat

[1] Nu includem în aceeaşi categorie şi infinitivul lung. Cum forma infinitivului a încetat, ca formă verbală, a fi activă în româna actuală şi cum sufixul *-are* apare şi la radicale verbale neinfinitivale (vezi: *vînzare, crezare*), am adoptat, pentru infinitivele lungi substantivizate, soluţia derivării cu un sufix abstract (vezi şi *LRC* (1985) (b), p. 216), şi nu pe aceea a conversiunii.

[2] Vezi Guţu Romalo (1964), unde se discută în detaliu acest aspect.

Scanned with OKEN Scanner

la cules de mere", unde obiectul direct (la origine) ia forma prepoziţională cu *de*, ca oriunde în vecinătatea unei forme verbale nominalizate (vezi: *culesul de mere, fiertura de mere* etc.);

(b) are comportament verbal supinul cu regim de acuzativ, deci supinul care este determinat de un nominal cu funcţie de obiect direct şi căruia îi impune cazul acuzativ: „la o clacă *de dres drumul*", Creangă, *P.A.* 183; „l-am văzut umblînd prin tîrg, ... *după cumpărat sumani*", *ib.* 216, precum şi supinul cu regim de dativ sau de nominativ, construit cu un obiect indirect sau cu un nume predicativ (ori element predicativ suplimentar): „nici nu se gîndeşte *la spus copiilor ceva*"; „nişte babalîci gubavi şi ofticoşi, numai buni *de făcut popi*", Creangă, *P.A.* 260;

(c) are situaţie incertă supinul fără determinanţi: „aşa ni era obiceiul să facem *la scăldat*", Creangă, *P.A.* 221; „aveam grozavă ciudă pe dînsa, nu numai *pentru pupat*", *ib.* 221, construcţii în care nu există nici un argument cert pentru includerea într-o clasă sau alta, soluţia fiind urmarea unei decizii subiective.

În construcţiile de sub (18), se pune, de asemenea, problema distingerii între supinele substantivizate şi participiile substantivizate, distincţie care se rezolvă semantic: [—Abstract], pentru participiile substantivizate / [+Abstract], pentru supinele substantivizate, cu toate consecinţele gramaticale care decurg din aceasta. Numai supinele substantivizate denumesc acţiunea, avînd sensul unor abstracte verbale şi fiind deci sinonime cu infinitivele lungi sau cu alte derivate substantivale abstracte. Participiile, ca orice adjective substantivizate, denumesc persoana/obiectul care poartă calitatea (participiile de la verbele intranzitive; vezi: *îndrăgostiţii* „persoane care au calitatea de a se fi îndrăgostit") sau persoana / obiectul care suferă acţiunea (participiile de la verbe tranzitive, aproape general pasive; vezi: *Mă sperie* **spusele** *tale*, unde *spuse* „lucruri care au caracteristica de a fi fost spuse").

— *Substantivizarea adverbului* (vezi exemplele (3)—(7)). Atragem atenţia asupra predilecţiei lui Eminescu pentru conversiunea adverbului temporal realizată în exclusivitate sintactic. Adăugăm, pentru acelaşi tipar lexico-sintactic, exemplul:

(19) „Sau bestiile care pe *azi* îl ţin în fiară" (*ib.* 16),

Scanned with OKEN Scanner

unde aşezarea lui *azi* în poziţia de complement direct şi reluarea prin forma neaccentuată de pronume personal sînt semnele unice ale substantivizării. Sînt mult mai numeroase cazurile de substantivizare realizată, simultan, morfologic şi sintactic: *binele făcut* (articol şi determinant adjectival), *ajută-ţi aproapele!* (articol şi poziţia de complement direct).

— *Substantivizarea interjecţiei*

Substantivizarea interjecţiei se realizează frecvent prin corelarea particularităţilor sintactice (aşezarea interjecţiei într-o anumită poziţie sintactică) cu cele morfologice (articulare, formă flexionară de plural sau de genitiv), ca în exemplele:

(20) „*Oful* nostru era că nu reuşim."
(21) „Se auzeau mii de *ahuri* şi *ofuri*."
Substantivizarea fără indici morfologici, ca în:
(22) „Numai *scîrţ* uitase Pavel să puie." (Creangă, *P.A.* 246)

este mai rară şi producătoare de confuzii. În cazul utilizării după verbele „de informare" („de enunţare"), trecerea de la planul vorbirii directe (ca în: *Se auzea*: **„tronc!", „Hm!"** *făcu el*) la cel al vorbirii indirecte, ceea ce presupune substantivizarea interjecţiei (ca în: „de se auzea numai *chiu şi vai* în toate părţile" Creangă, *P.A.* 187), este greu de precizat tranşant. Grafic, un rol important revine aici semnelor de punctuaţie. Dacă ele marchează apartenenţa interjecţiei la vorbirea directă, atunci interjecţia, nesubstantivizată, reprezintă în sine o principală incidentă neanalizabilă.

3.2. *Adjectivizarea prin conversiune* nu poate fi în exclusivitate un procedeu sintactic, căci orice adjectiv presupune realizarea acordului cu forma regentului, ceea ce impune mărci evidente de flexiune. De aceea, gerunziul adjectivizat este clar numai la feminin singular sau la plural, unde se pune în evidenţă acordul:

(23) „Astfel notele *murinde*
Blînde, palide, încet,
Zbor sub mîna-ţi *tremurînde*
Ca dulci gînduri de poet." (Eminescu, *P.* 13)

Scanned with OKEN Scanner

și rămîne neconcludent la masculin singular (gerunziu verbal sau adjectival), unde nu se marchează acordul.

• Adjectivizarea este regulată, gramaticalizată, în cazul participiului. Şi chiar dacă participiul păstrează caracteristici combinatorii de tip verbal[1], sub aspect morfologico-sintactic se comportă adjectival (flexiune adjectivală, acord)[2] și îndeplinește funcțiile sintactice ale adjectivului: atribut adjectival, nume predicativ, element predicativ suplimentar.

• Adjectivizarea este regulată, gramaticalizată, în situația pronumelor devenite adjective pronominale.

• Adjectivizarea este accidentală, încărcată de valori stilistice în cazul substantivului. Un anume tip de epitet, frecvent la Eminescu în perioada de tinerețe, dar și după aceea[3], are ca suport gramatical adjectivizarea substantivului:

(24) „Să mai privesc o dată cîmpia-nfloritoare,
Ce zilele-mi *copile* și albe le-a țesut,
Ce auzi odată *copila*-mi murmurare ...” (*ib.* 6)

3.3. *Adverbializarea prin conversiune* este regulată la adjectivele calificative, care, în context verbal, exceptînd verbele copulative și poziția de element predicativ suplimentar, devin adverbe de mod. Semnul trecerii la adverb este în exclusivitate morfologic: invariabilitatea formei, deci lipsa flexiunii. Poziția sintactică este, de astă dată, neconcludentă, căci în context verbal — verb predicativ — pot apărea și adjectivele cu funcție de element predicativ suplimentar. O greșeală frecventă este confundarea celor două situații. Astfel în:

(25) „Amintiri
Ţîrîiesc *încet* ca greieri,
Printre negre, vechi zidiri,
Sau cad *grele, mîngîioase.*” (Eminescu, *P.* 81)

determinantul verbal *încet* este adverb, deci complement de mod, căci este folosit invariabil, în timp ce *grele, mîngîioase*, care presupun și ele o determinare verbală, dar nu numai verbală

[1] Vezi Dindelegan (1976), p. 188.

[2] Face excepție participiul neacordat din structura formelor verbale compuse, dar acesta n-are niciodată independență.

[3] Vezi comentariul la Mancaș (1983), p. 210.

Scanned with OKEN Scanner

(*cad grele, mîngîioase*), au o formă variabilă, adjectivală, şi funcţionează ca elemente predicative suplimentare.

● Adverbializarea este accidentală în cazul altor părţi de vorbire. S-a discutat mai frecvent adverbializarea substantivului. Sînt convingătoare analizele realizate de Valeria Guţu Romalo[1] şi de Georgeta Ciompec[2] unor secvenţe ca: *noaptea, ziua, iarna, joia*, cu sens temporal (v. *învaţă noaptea, va pleca joia, s-a îmbolnăvit iarna*) sau *mănunchi, covrig, colac, ţintă, tun, glonţ, turtă, unghie, carne*, cu sens modal sau cantitativ-intensiv (v. *a strîns florile mănunchi, doarme covrig, priveşte ţintă, îngheţat tun, vine glonţ, beat turtă, „cu care era prieten* **unghie şi carne**", Creangă, *P.A.* 246; *„plini* **ciucur** *de rîie", ib.* 196), în care cuvintele îşi modifică statutul originar, devenind sau tinzînd să devină adverbe. Invariabilitatea formei, ca şi reducerea posibilităţii de combinare cu adjectivul, pînă la imposibilitatea acestui context, pentru unele dintre ele, sînt semnele[3] morfosintactice ale acestei treceri la clasa adverbului.

Aşa cum sugera Valeria Guţu Romalo, încadrarea unui cuvînt la altă clasă morfologică ţine de d i n a m i c a limbii, cu faze oscilante, intermediare, cînd cuvîntul păstrează atît caracteristici ale vechii clase, cît şi semnele clasei spre care se orientează. În cazul nostru, modalele au toate caracteristicile noii clase, în timp ce temporalele păstrează încă (chiar dacă limitat) disponibilităţi combinatorii ale substantivului: combinarea cu unele adjective (*Învaţă noaptea* **toată, întreagă**; *s-a întîmplat* **joia trecută**). Se observă că, în acest proces, mai conservatoare sînt particularităţile sintactice, cele morfologice fiind primele la care se renunţă.

● S-a discutat, de asemenea, despre adverbializarea[4] unor numerale. Şi nu avem în vedere numeralul adverbial, care, prin natura lui, se comportă adverbial; ne referim la numeralele multiplicative, din construcţii ca: *Munceşte înzecit* (adverbializarea aici trebuie explicată prin intermediul utilizării adjectivale a acestui numeral) sau la unele numerale ordinale, din construcţii ca: „**Mai întîi** învaţă, apoi se distrează" sau „Luca Moşneagu, însurăţel *de-al doilea ...*" (Creangă, apud *GLR*, I, 200).

[1] Vezi Guţu Romalo (1964), p. 59 şi urm.
[2] Vezi Ciompec (1985), p. 32–33.
[3] Vezi şi alte argumente la Ciompec, *loc. cit.*
[4] Vezi Ciompec, *op. cit.*, p. 33.

Scanned with OKEN Scanner

• S-a semnalat, adesea[1], adverbializarea unor forme, la origine, pronominale. Devenită marcă exclamativă, forma **ce** se adverbializează: **Ce** *frumoasă eşti!*, **Ce** *mult suferă!*, semnele trecerii la clasa adverbului fiind, pentru acest pronume invariabil, numai sintactice: devine un determinant adjectival sau adverbial, poziţie sintactică proprie adverbului.

3.4. Scopul acestei discuţii n u a fost o înregistrare exhaustivă a cazurilor de conversiune din limba română, lucru, de altfel, imposibil, avînd în vedere „deschiderea" faţă de acest procedeu a limbajului poetic, unde, accidental, cu funcţie stilistică, oricînd alte forme pot fi supuse conversiunii, ci a fost să sublinieze importanţa f a c t o r u l u i s i n t a c t i c şi corelarea lui cu cel morfologic în recunoaşterea conversiunii şi în încadrarea corectă a cuvîntului la o clasă sau alta[2].

Fără să fie un procedeu cu mare productivitate în limba română în realizările ei stilistice neutre (în comparaţie cu derivarea), există, totuşi, cîteva tipuri de conversiune (substantivizarea supinului, adjectivizarea participiului, adverbializarea adjectivului) cu frecvenţă mare, devenite regulate, gramaticalizate. Altele, dimpotrivă, sînt accidentale şi, pentru aceste situaţii, confuzia dintre clase este frecventă, iar apelul la criteriul sintactic de delimitare este absolut necesar.

[1] Vezi, de exemplu, Georgeta Ciompec, în *LRC* (1985) (a), p. 244.

[2] Am făcut abstracţie de toate celelalte aspecte privind conversiunea: — semantic, încărcătura semantică pe care o primeşte noul cuvînt, încorporînd şi încărcătura semantică a noii clase gramaticale; — lexical, deci aspecte legate de îmbogăţirea vocabularului; —stilistic, valorile expresive ale procedeului.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul al III-lea: FORME OMONIME ALE LUI „A" ŞI „CEL". MIJLOACE SINTACTICE DE DIFERENŢIERE. „CEL CARE", „CEL CE", „CEEA CE" — PRONUME RELATIVE COMPUSE SAU GRUPĂRI ANALIZABILE?

1. În româna actuală, forma „**A**" corespunde unor unităţi gramaticale diferite ca valoare şi ca funcţie, distincţiile realizîndu-se exclusiv sintactic (contextual), în cazul utilizărilor invariabile, şi morfosintactic, pentru utilizările variabile. Oricum, rolul contextului (al particularităţilor de distribuţie) este hotărîtor în dezambiguizarea formei.

1.1. A_1, prepoziţie exprimînd un raport cazual de genitiv, se utilizează, e obicei, în vecinătatea unor nume (numerale, pronume şi adjective pronominale) care nu cunosc flexiunea de caz, deci nu pot exprima flexionar genitivul. Ea apare în următoarele situaţii:

(a) cînd urmează să fie pus în genitiv un numeral cardinal sau un substantiv precedat de un numeral cardinal ca determinant (ex. *carte* **a** *cinci dintre elevi, carte* **a** *cinci elevi, vom insista asupra* **a** *trei idei*)[1];

[1] Cf. Manoliu (1968), p. 69, unde se demonstrează distribuţional calitatea de prepoziţie a acestei ocurenţe a lui *a*.

(b) cînd urmează să fie pus în genitiv un pronume sau un adjectiv pronominal invariabil: pronumele și adjectivele nehotărîte *orice, ceva, tot* (ex. „tinzînd în pofida **a orice**", Munteanu, *I.L.R.* 222; „cu prețul **a tot** genul de năpaste", *ib.*, 367) și pronumele relative *ce, ceea ce* (ex. „în cazul nuvelei *O făclie de Paște* și **a ce** mai publica nu după mult timp", *ib.*, 424; „constatarea **a ceea ce**[1] putea face Maiorescu din materia brută", *ib.*, 167). După locuțiunile prepoziționale *în pofida, în cazul*, ca și după regentele substantivale *prețul, constatarea*, pronumele *orice, ce, ceea ce* și adjectivul pronominal *tot* ar trebui să aibă formă de genitiv. Cum însă cuvintele în discuție nu cunosc forma de caz[2], relația de genitiv se exprimă analitic, cu ajutorul prepoziției *a*.

(c) Cu aceeași valoare, prepoziția *a* se utilizează și în cîteva construcții în care cuvîntul următor cunoaște forme variabile de caz, fiind posibile în limba actuală două construcții sinonime cu valoare de genitiv. Astfel, alături de: *cunoașterea* **multor** *lucruri* / **tuturor** *lucrurilor*, **numeroaselor** *aspecte*, **mulțimii** *de lucruri* /, în care genitivul se exprimă flexionar, printr-o formă proprie a substantivului sau a pronumelui (devenit adjectiv), înregistrăm și construcții prepoziționale cu *a* (ex. „semnalarea **a o mulțime** de lucruri", Munteanu, *I.L.R.* 153, „ordinea **a toate** cîte ființează", *ib.*, 332, „cunoașterea **a** destul de **multe** lucruri"). Paralelismul pune în evidență un caz de sinonimie gramaticală, constînd în posibilitatea alegerii între două construcții fără nici o modificare în planul semnificației.

• A_1 se folosește, uneori, și pentru a exprima o relație de dativ, fie în construcții arhaice: „deade pâne **a** *flămîndzi*", Dosoftei, *V.S.* (apud DLR, tomul I, partea I, 2), fie în construcții neologice: „Contrar **a ce se** zice, ironia nu distruge", Simion, *S.R.* I, 416, unde prepoziția *contrar*, construită curent cu dativul, păstrează, în fața invariabilului *ce*, regimul prepozițional din limba de origine (adj. fr.: *contraire à*, loc. prep. fr. *contrairement à*).

• *De reținut:* prepoziția *a* impune numelui cu care se combină o formă de acuzativ, dar întreaga construcție prepoziție + nominal este echivalentă cu un genitiv sau cu un dativ.

---

[1] Relativele *ce* și *ceea ce* au, în aceste exemple, o situație sintactică aparte, incluzîndu-se atît în structura regentei, cît și a subordonatei, relația de genitiv fiind cerută numai de poziția față de regentă (vezi, pentru comentariul acestei situații, partea a II-a, capitolul I.6.1.)

[2] Ca pronume, *tot* are forme de caz numai la plural; *toți, toate/tuturor*.

1.2. A_2, prepoziție marcînd un raport modal de asemănare, apare, ca orice prepoziție, în grupuri de trei termeni, servind la legarea unui complement de mod de regentul verbal (ex. „are să înceapă a-i mirosi **a** *catrință*", Creangă *P.A.* 187; „că face **a** *vînt* și *vreme* rea", *ib.*, 201; „Bate-un cîntec mort și viu, / Ca furtuna descrescîndă / Care muge **a** *pustiu*", Eminescu, *P.* 13). Dificultatea în recunoașterea ipostazei A_2 provine din limitarea, în româna actuală, a frecvenței de apariție și a distribuției acestei prepoziții: sensurile locative și temporale sînt de mult ieșite din uz, iar sensurile modale sînt și ele mult limitate.

1.3. A_3, articol genitival, are determinare contextuală, fiind cerut în următoarele construcții:

— cînd leagă un genitiv sau un adjectiv posesiv de un regent substantival nearticulat sau articulat nehotărît (*carte* **a** *elevului*, *această carte* **a** *elevului*, *o carte* **a** *elevului*, *carte* **a** *mea*);

— cînd leagă un genitiv sau un adjectiv posesiv de un regent pronominal (*cel* **al** *profesorului*[2], *nimic* **al** *profesorului*, *toți* **ai** *casei*, *cîțiva* **ai** *profesorului*);

— cînd între regentul substantival articulat hotărît și determinantul în genitiv sau cel posesiv se intercalează alți determinanți sau un copulativ (*haina nouă* **a** *elevului*, *haina nouă* **a** *ta*, *haina este / ajunge / devine* **a** *elevului*);

— cînd determinantul în genitiv sau adjectivul posesiv precedă regentul substantival („**ale** *turnurilor umbre*", *elevii* **ale** *căror lucrări au fost notate*[3]);

— cînd leagă un genitiv de un regent adjectival în condițiile unui adjectiv provenit, prin derivare lexicală, dintr-un verb tranzitiv (*om iubitor* **al** *cărților*, *echipă deținătoare* **a** *cupei*)[4].

Articolul genitival variază ca formă după genul și numărul regentului; forma *a* se utilizează numai pentru un regent cu formă de feminin singular. În construcțiile cu articol genitival,

---

[1] Vezi *supra*, cap. **I.4**, sublinierea dublei ipostaze a articolului: dirijat de reguli semantice și de reguli sintactice, articolul genitival avînd determinare contextuală foarte clară.

[2] Vezi *infra*, **2.2.**, ipostaza pronominală a lui *cel*.

[3] Regentul substantival al pronumelui în genitiv *ale căror* este *lucrări*, pe care îl precedă.

[4] Pentru semnalarea acestei ocurențe a articolului, vezi Dindelegan (1976), p. 178–179.

forma de genitiv a determinantului, cînd apare genitivul, și nu adjectivul posesiv, este marcată clar fie prin terminația substantivului (desinență, articol; uneori, desinență și articol) sau a pronumelui (*carte* **a** *Mariei*, *carte* **a** *elevului*, *carte* **a** *acestuia*), fie prin terminația determinantului adjectival care precedă substantivul în genitiv (*părți ale noului roman, cărți ale acestui elev*).

1.4. A_4, pronominal, apare în condițiile în care centrul substantival sau pronominal lipsește, articolul preluînd funcția centrului: (a) *a colegului carte este nouă* ⇒ (b) *a colegului* Ø *este nouă*. *A* din (b) funcționează pronominal, avînd toate caracteristicile semantico-gramaticale ale pro-formelor: se decodează mediat, prin intermediul numelui pe care îl înlocuiește (*carte*) și preia informația de gen și de număr a acestuia (forma de feminin și de singular este urmarea acestui tip de repetare de informație morfologică). Repetarea informației de număr este facultativă; vezi exemplul: „unde se pomenește școli ca **a** lui Baloș în Moldova?", Creangă, *P.A.* 190, unde *a* preia informația de gen a antecedentului *școli*, dar nu și pe cea de număr. Cum poziția lui sintactică poate fi oricînd alta decît a antecedentului (vezi, în ultimul exemplu, antecedentul apare în poziția de subiect, în timp ce pronominalul *a* este regizat de adverbul de comparație cu funcționare prepozițională *ca*), repetarea informației de caz este cu totul întîmplătoare.

Pronominalul *a* (și seria lui flexionară) are cîteva particularități distribuționale: — cere obligatoriu prezența unui determinant; — acest determinant se limitează la un genitiv sau un posesiv (să se observe că sînt exact contextele articolului genitival); — apare numai în poziții de nominativ și de acuzativ prepozițional, nu și de genitiv-dativ[1]. Caracteristica de a cere o determinare obligatorie este obișnuită pentru centrele verbale (sînt numeroase verbele cu determinanți nesuprimabili), dar este rară pentru centrele nominale (centrele substantivale cu determinanți nesuprimabili apar numai în contextul unor predeterminanți care cer nearticularea; vezi: *acest / alt elev a venit*; centrele pronominale, exceptînd pe *a* și *cel*, ca semiindependente,

[1] Ocupă, rar, și o poziție de genitiv-dativ, limitată la situațiile cînd e folosit la plural și în vecinătatea unui posesiv: *plecarea* **alor** *mei*, *trimit* **alor** *mei cadouri*; nu sînt posibile construcțiile: **plecarea* **alui** *meu*, **plecarea* **alor** *colegilor*.

Scanned with OKEN Scanner

nu apar în situaţia de a impune ocurenţa obligatorie a unor determinanţi). Această caracteristică a determinării obligatorii i-a făcut pe cercetători să creeze o clasă specială de pronume: *pronumele semiindependente*[1].

● Adoptarea acestei soluţii de interpretare rezolvă practic mult discutata problemă a „subiectului în genitiv" (vezi: **Ai lor** *au cîştigat*), ca şi situaţia unor construcţii în care prepoziţii cu regim de acuzativ apar în contexte de genitiv (vezi exemplul din Creangă; vezi şi *Am discutat cu Ion* **despre colegii mei** *şi* **despre ai lui,** *M-am bazat pe* **ai lui**); grupurile *ai lor, ai lui*, din poziţia subiectului, respectiv o poziţie prepoziţională, sînt analizabile în: pronominalul *ai*, centru de grup, cu funcţie de subiect (deci în nominativ) şi de obiect prepoziţional (deci în acuzativ), şi un determinant al centrului în genitiv, îndeplinind funcţia de atribut pronominal genitival (în exemplul din Creangă: (*ca*) *a lui Baloş*, are funcţia de atribut substantival genitival). O asemenea soluţie, adoptată ferm şi la nivel şcolar, ar asigura înţelegerea, din perspectiva dinamicii limbii, a funcţionării omonime a unor forme, forme deja constituite deplasîndu-se spre alte clase morfologice, prin apariţia în contexte modificate (vezi aici ştergerea regentului substantival) faţă de etapa anterioară.

1.5. A_5, pronume semiindependent din construcţii populare şi regionale, corespunzător formei de masculin singular *ăl*, şi de masculin plural *ăi*; vezi: „pe una din fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, *a de* s-a logodit cu Ilie Bogasierul", I.L. Caragiale, *O.* 3, p. 168.

În exemplul din Caragiale, *a* funcţionează pronominal, căci, ca şi A_4, se decodează mediat, pe baza unui raport de coreferenţialitate cu antecedentul *fetele*, preluînd deci şi informaţia de gen a acestuia. Ca şi A_4, este un pronume *semiindependent*, care nu poate apărea singur, cerînd ocurenţa obligatorie a unei determinări. Dar, spre deosebire de A_4, al cărui determinant obligatoriu aparţine, semantic, zonei „posesiei", iar, gramatical, clasei genitivului, A_5 are un determinant obligatoriu

[1] La Manoliu (1968), p. 70—71, apare demonstraţia distribuţională pentru utilizarea pronominală a lui *a*; autoarea introduce conceptul de „pronume semiindependent" (p. 91 — 92); Coteanu (1969), p. 111, îl numeşte „pronume anaforic", vezi şi Guţu Romalo, în *LRC* (1985) (a), p. 99, 111.

propoziţional, caracterizat, semantic, prin funcţia restrictivă, iar, sintactic, prin selecţia unui relativ invariabil *de*, restrîns ca circulaţie la aria populară[1]. Această diferenţă distribuţională şi de semantică a determinantului, ca şi luarea în consideraţie a seriei de forme flexionare căreia îi aparţine: *ăl(a)*, *ăi(a)* apropie pe A_5 de pronominalul semiindependent *cel*[2], incluzîndu-l, ca realizare populară şi regională, în clasa acestuia.

1.6. A_6, ca interjecţie, nu pune probleme de recunoaştere, aparţinînd clasei de interjecţii totdeauna izolate de restul enunţului[3]. Mai specială, în acest caz, este interpretarea semantică, această interjecţie putînd exprima senzaţii şi stări afective diferite: durere, satisfacţie, surprindere, a căror dezambiguizare nu se obţine sintactic, ci numai prin trimitere la contextul extralingvistic, la situaţia de comunicare.

● Să se observe că n-au intrat în discuţie apariţiile lui *a* în care şi-a pierdut autonomia, incluzîndu-se fie ca formă componentă a unor locuţiuni adverbiale: *de-a lungul, de-a latul, de-a binelea, de-a gata, de-a rostogolul* etc., fie ca afix mobil (auxiliar) din structura unor forme verbale compuse, fie ca marcă a infinitivului (s-a probat, pentru situaţia actuală a infinitivului, pierderea funcţiei prepoziţionale şi utilizarea lui *a* ca afix mobil[4]). Cu atît mai puţin puteau să intre în discuţie realizările arhaice prepoziţionale, cu sens locativ, temporal şi modal, încorporate astăzi în forma unor cuvinte: *acasă, aminte, afund, alături, alocuri, aseară, amurg, alene, anevoie* etc.

2. O situaţie similară cu *a* a fost semnalată şi analizată pentru *cel*[5] (şi formele lui flexionare), în cazul căruia s-au deosebit:

2.1. CEL_1[6], articol demonstrativ, ocurent în grupuri de trei termeni: regent substantival articulat hotărît + articol demonstrativ + determinant adjectival (sau prepoziţional sau adverbial); vezi construcţiile: „Cînd *ochiul* tău **cel** *mîndru* străluce în afară", Eminescu, *P.* 172; „Poate-ar învia în ochiu-i

[1] Cf. Vulpe (1980), p. 134—136.
[2] Vezi *infra*, **2.**
[3] Vezi Constantin Dominte, în *LRC* (1985) (a), p. 300.
[4] Vezi Guţu Romalo, în *LRC* (1985) (a), p. 192.
[5] Vezi Manoliu (1968), p. 90—91 şi Guţu Romalo, în *LRC* (1985) (a), p. 231.
[6] CEL_1, CEL_2, CEL_3 notează, de fapt, clase de forme flexionare.

ochiul *lumii* **cei**[1] *antice, ib.* 122; „... sublimă însă este / *cununa* **cea** *de laur*", *ib.* 12, unde articolul se acordă cu regentul, primind de la acesta forma de gen, număr și caz. Tendința este de pierdere a acordului în caz pentru formele de genitiv-dativ ale regentului (vezi: „să facem pocinog *sfîntului* Nicolai **cel** din *cuiu*", Creangă, *P.A.* 181).

Ca și articolul posesiv, *cel*[1] asigură coeziunea elementelor în cadrul grupului nominal, permițînd o libertate de topică a determinantului precedat de articol. Semantic, el are rolul de emfazare (de marcare suplimentară) a informației de individualizare a regentului substantival.

2.2. CEL_2, pronume semiindependent, deosebindu-se de CEL_1 prin absența centrului substantival, deci prin apariția în structuri numai cu doi termeni, în care *cel* preia funcția centrului de grup; vezi construcțiile: *Toți elevii sînt atenți, numai* **cei din față** *vorbesc*; „La aceste vorbe, mulți dintre boieri s-au simțit atinși; *cel cu pricina* a rămas ca opărit", Creangă, *P.A.* 316.

În grupurile de doi termeni, cu *cel* ca „centru" de grup, el are toate caracteristicile semantice și gramaticale ale pro-formelor: presupune o relație de coreferențialitate cu un antecedent (vezi: *elevii* → *cei*, *boieri* → *cel*), preluînd și informația de gen a antecedentului. Sub acest aspect, se aseamănă cu A_4, de care îl apropie și caracteristica prezenței unui determinant obligatoriu. Este motivul pentru care a fost inclus în aceeași clasă a *pronumelor semiindependente*.

Se deosebește, însă, de pronominalul *a* prin acceptarea unei clase mult mai bogate de determinanți; vezi:

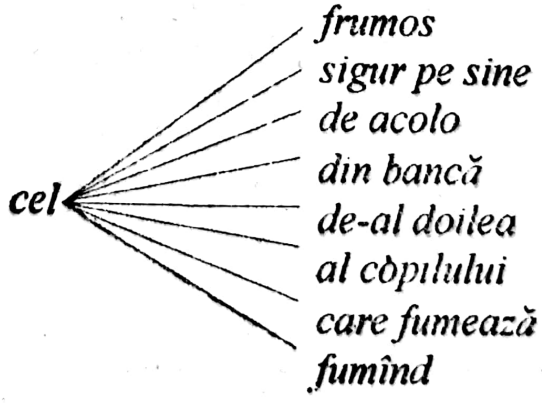

[1] Să se observe forma regională *cei* pentru genitiv-dativul feminin singular.

fiind observabilă distribuţia identică cu a pronumelui demonstrativ de depărtare *acela*. Ca centru de grup nominal, *cel* impune formelor apte de a primi acordul (adjectivul şi articolul genitival) repetarea informaţiei de gen şi de număr, iar, pentru adjectiv, şi a informaţiei de caz.

2.3. CEL_3, adjectiv demonstrativ, ocurent ca şi CEL_2 în structuri binare, cu deosebirea că cel_3 apare ca adjunct (ca determinant), el fiind acela care se supune acum rigorilor formale ale acordului; vezi construcţia: „În *cea* oglindă mişcătoare / Vrei să priveşti un straniu joc...?", Eminescu, *P.* 169, unde forma de feminin, singular, acuzativ este impusă, prin acord, de regentul *oglindă*.

Apariţia acestei serii de forme este strict limitată stilistic şi dialectal (forme populare şi moldoveneşti), fiind corespunzătoare formelor adjectivale literare antepuse. În aceeaşi arie stilistică şi dialectală, apar, în postpunere, formele *cela*, *ceia* (vezi: „vă ard cîteva jordii prin ţolul *cela*", Creangă, *P.A.* 263).

3. *„CEL CARE", „CEL CE", „CEEA CE" — pronume relative compuse sau grupări analizabile?*

Întrebarea la care trebuie să răspundem este dacă toate aceste grupuri se comportă identic sau, dimpotrivă, trebuie tratate diferenţiat, unele ca grupuri neanalizabile, aparţinînd clasei pronumelor relative compuse, iar altele ca analizabile, alcătuite din regentul pronume demonstrativ semiindependent *cel* (sau oricare dintre formele lui flexionare) + pronumele relativ *ce*. Întrebarea este cu atît mai actuală[1], cu cît constatăm diferenţe sensibile de la o lucrare de gramatică la alta, apar diferenţe de interpretare chiar faţă de *GLR*, iar manualele şcolare dau soluţii oscilante şi confuze, lăsînd rezolvarea pe seama întîmplării şi a liberului arbitru. Întrebarea figurează în acest capitol şi în acest punct al desfăşurării lui, căci răspunsul dat este direct dependent de modul de tratare anterioară a segmentelor *AL* şi *CEL*.

[1] Prezentarea următoare reia un punct de vedere excelent argumentat de Teodorescu (1972), p. 75—87. Soluţia Teodorescu a fost uitată sau neglijată de lucrări mai noi, aducîndu-se din nou, în tratarea acestor grupuri, incertitudine şi confuzie, extrem de dăunătoare pentru nivelul şcolar.

Scanned with OKEN Scanner

3.1. *CEL CARE* are, graţie unei caracteristici de distribuţie, o situaţie foarte clară, comportîndu-se ca o grupare analizabilă. Caracteristica de distribuţie invocată are în vedere posibilitatea disocierii grupului prin prepoziţie, prepoziţia fiind cerută de construcţia verbului din subordonată; vezi:

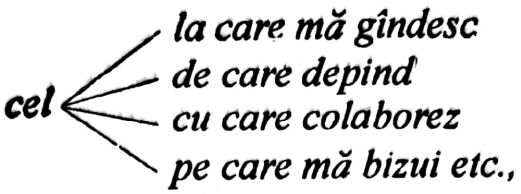

unde *la, de, cu, pe* sînt cerute de regimul verbului din subordonată. În aceste condiţii, regentul şi relativul pot apărea cu prepoziţii diferite, cerute de verbe diferite: *mă gîndesc* **la** *cel* **pe** *care te bizui*. Propoziţia atributivă relativă apare ca unul dintre termenii alternativi ai unei clase de substituţie acceptate de pronumele semiindependent **cel**.

Caracteristica acestui regent pronominal de a cere cu obligativitate prezenţa unei determinări nu reprezintă un argument în măsură să probeze sudura grupului. Sînt numeroase alte situaţii din grupul verbal şi chiar din grupul nominal[1] în care determinantul are statut obligatoriu, fără ca aceasta să fi antrenat considerarea grupului (verb + determinant, nume + determinant) ca neanalizabil.

3.2. *CEL CE* se deosebeşte de gruparea *cel care*, neadmiţînd disocierea prin prepoziţie (sînt neacceptate construcţiile: **mă gîndesc la cele de ce depinzi*), ceea ce ar putea fi interpretat (cum, de altfel, s-a şi întîmplat) ca un argument în favoarea sudării grupului. O analiză mai atentă a distribuţiei lui **ce** evidenţiază, însă, că acest argument în sine nu este concludent, căci, exceptînd propoziţiile interogative indirecte, unde relativ-interogativul **ce** admite separarea de regent prin prepoziţie (vezi: *întrebarea* **la ce** *lucrezi, întrebarea* **din ce** *trăieşti*), în atributivele relative neinterogative, distribuţia lui **ce** este mult limitată, neadmiţînd nici una dintre construcţiile prepoziţionale (nu sînt posibile: **mă interesează planul la ce te-ai gîndit, *mă intere-*

[1] Arătam (vezi *supra*, 1.4.) că există numeroşi determinanţi obligatorii ai verbului şi că, în mai mică măsură, există şi determinanţi obligatorii ai numelui.

seazǎ lucrul pe ce te bizui), neadmiţînd deci, pentru poziţia sintactică a lui **ce** din subordonată, decît situaţia de subiect şi de obiect direct neprepoziţional. Prin urmare, grupul *cel ce* se comportă, din acest punct de vedere, ca şi *planul ce, lucrul ce,* ultimele grupări nefiind niciodată interpretate ca **neanalizabile.** Nu sînt posibile nici construcţii ca: **mă interesează* **de cel ce** *depinzi*, cu trecerea prepoziţiei selectate de verbul din subordonată înaintea pronominalului *cel*, construcţii care, dacă ar fi acceptate, ar constitui un semn cert pentru o comportare sudată a grupului.

Pe de altă parte, nu credem că, din dorinţa constituirii unei paradigme c o m p l e t e pentru singularul *ceea ce*[1], trebuie atrase în paradigmă formele *cel ce, cei ce, cele ce,* mai ales că legătura lui *ceea ce* cu această paradigmă s-a slăbit sau chiar s-a pierdut, sensul neutru izolîndu-l de celelalte forme. Urmărind fenomenul acordului, se observă că *ceea ce* nu mai este simţit ca formă de feminin: *cel ce este grăbit, cei ce sînt grăbiţi,* dar **ceea ce este grăbită*[2]. Celălalt corespondent feminin: *cea ce* (vezi: „*Cea ce*-ncunjură mulţimea i-o romantică copilă", Eminescu, *P.* 34) este, astăzi, ieşit din uz. Deci, chiar dacă am accepta, neglijînd alte argumente, că *cel ce* reprezintă o formă neanalizabilă de pronume relativ compus, paradigma actuală a acestui pronume este, oricum, incompletă, lipsindu-i, în româna actuală, forma de feminin singular.

În concluzie, nu există temeiuri suficiente pentru tratarea grupului *cel ce* altfel decît *cel care,* pronumele semiindependent *cel* avînd capacitatea de construcţie cu oricare dintre conectivele atributivelor relative (vezi: *cel care..., cel ce..., ăl de...*[3]).

3.3. Există, însă, temeiuri suficiente de a le distinge pe amîndouă de gruparea *ceea ce*, care, în româna actuală, a devenit grup neanalizabil. Invariabilitatea formei — la genitiv-dativ nu primeşte formele flexionare curente, ci forme analitice, construindu-se cu prepoziţia *a* (vezi *supra*, **1.1.** (b)), — ca şi caracte-

---

[1] Vezi motivarea includerii în aceeaşi paradigmă cu *ceea ce* la Avram (1986), p. 144.

[2] Vezi Avram, *op. cit.*, p. 145.

[3] Vezi A_5, *supra*, **1.5.**

ristica de a nu impune niciodată[4], prin acord, forma de feminin sînt trăsături care scot grupul *ceea ce* din paradigma grupurilor *cel ce, cei ce, cele ce*, conferindu-i un statut morfologic aparte. În plus, imposibilitatea de disociere a grupului, ca și așezarea prepoziției cerute de verbul din subordonată în fața întregului grup (vezi construcția din *GLR*: „rețeta fericirii sau *despre ceea ce* nu se vorbește[5]) sînt argumente suficiente pentru a proba că acest grup, morfologic, „aparte" are și sintactic un tratament distinct, fiind neanalizabil. El funcționează ca un pronume relativ (după formă, un relativ compus), avînd nenumărate contexte comune cu relativul *ce*, contexte în care apare în variație liberă cu acesta; vezi toate propozițiile relative neinterogative, exceptînd atributivele:

Mă întristează { *ce* / *ceea ce* } *s-a întîmplat,*

Apreciază { *ce* / *ceea ce* } *îi dă satisfacții, Se gîndește la* { *ce* / *ceea ce* } *s-a întîmplat,*

Trăiește din { *ce* / *ceea ce* } *primește,*

Merge spre { *ce* / *ceea ce* } *îi place* etc.

Există, însă, și contexte proprii lui *ceea ce*: este cazul apozitivelor introduse prin *ceea ce*, unde acest relativ compus funcționează ca substitut propozițional, chiar frazal (vezi: „*Rămînea să tragem toate concluziile,* **ceea ce** *nu s-a întîmplat și e trist*"), după cum există contexte specifice lui *ce*: este cazul atributivelor relative introduse prin *ce* (vezi: *întrebarea ce mi-ai pus*, fiind imposibil **întrebarea ceea ce...*).

---

[4] Demonstrativul *asta*, folosit și el cu sens neutru, poate să determine, prin acord, apariția unei forme de masculin (vezi *asta este trist*), dar există alte nenumărate situații cînd impune femininul, nemaiavînd o folosire neutră.

[5] Apud *GLR*, I, p. 160; vezi și argumente convingătoare la Avram, *op. cit.*, p. 145

3.4. În concluzie, demonstrarea existenţei unui pronominal semiindependent *cel*, variantă contextuală a demonstrativului de depărtare *acela* (vezi **2.2**), oferă premisele pentru a trata identic grupurile *cel care* şi *cel ce*.

• Adoptarea unei perspective d i n a m i c e în studiul sintaxei, cu înţelegerea permanentelor treceri de la grupurile cu statut analizabil la cele neanalizabile[1], oferă raţiuni teoretice pentru acceptarea posibilităţii de comportare sintactică diferită în cazul unor grupuri cu structură şi origine identice.

• Tratamentul diferenţiat al lui *ceea ce*, în raport cu *cel care*, *cel ce*, are consecinţe dintre cele mai serioase în operaţia concretă de segmentare a unui text şi de calificare a subordonatelor. Atributivele determinative nu pot apărea decît în vecinătatea demonstrativului semiindependent *cel* (oricare i-ar fi formele flexionare).

[1] Nu este singura situaţie care necesită introducerea unei perspective dinamice făcînd posibile interpretări diferite pentru grupuri cu structuri şi origini identice. Şi mai concludente, din acest punct de vedere, sînt locuţiunile (vezi *infra*, partea a II-a, cap. I.4)

Scanned with OKEN Scanner

2.2. Verbe și construcții impersonale derivate, deci forme impersonale obținute contextual de la verbe personale. Avem în vedere aici paradigma diatezei impersonale[1], bazată pe *opoziția personal/impersonal.*

O clasificare a acestei categorii de verbe și de construcții impersonale se poate face după relația cu verbul „de bază" și după caracteristicile construcției impersonale obținute contextual.

(a) Verbe impersonale a căror paradigmă stabilește relația cu un verb personal intranzitiv *(Oricine călătorește mult / Se călătorește mult ; Oricine merge pe jos / Se merge pe jos ;* vezi, din aceeași serie, și : *Se calcă pe iarbă, Se doarme mult, Se ajunge tîrziu, Nu se întîrzie, Se insistă asupra...*). Trecerea de la statutul sintactic de verb personal la cel impersonal antrenează modificări ale întregii construcții : — includerea unei mărci impersonale (se) ; — „absorbția" poziției sintactice a subiectului, verbele devenind inapte sintactic de a se combina cu subiectul (dobîndesc, astfel, o particularitate comună cu a construcțiilor de sub **2.1.** (a) și (b). Dar, spre deosebire de acestea, unde lipsa subiectului apare în orice construcție, verbele de la **2.2.** (a) își pierd poziția de subiect numai în anumite contexte.

Analizînd un exemplu ca : *S-a procedat cum se căzuse de acord,* se constată că el prezintă caracteristicile tipului **2.2.** (a) : verbul *a proceda* este intranzitiv, putînd fi folosit atît în construcții personale, cît și în altele impersonale (v. *El procedează bine / Se procedează bine*). Prin impersonalizare, *a proceda,* ca orice verb intranzitiv, își pierde capacitatea combinării cu subiectul. Ca atare, propoziția introdusă prin *cum* din fraza impersonală nu poate fi analizată, în nici un caz, ca subiectivă[2], avînd în vedere că verbul și-a pierdut poziția sintactică de subiect, pierzîndu-și, inclusiv, posibilitatea de combinare cu subiectiva. Trecerea la statutul impersonal nu afectează însă capacitatea verbului de a se combina cu un determinant modal, realizat adverbial *(Se procedează bine)* sau ca propoziție *(~ cum se căzuse de acord).* De observat, în exemplul analizat, că și centrul verbal

[1] Ca și în cazul pasivului, al reflexivului, al reciprocului, numim această diateză servindu-ne de unul dintre termenii ei opozabili.

[2] Exemplul figurează într-unul din manualele de limba română ca tip de subiectivă.

al subordonatei a fost supus impersonalizării: locuțiunea verbală personală și intranzitivă *(cineva) a căzut de acord* devine, prin același mecanism, impersonală: *se cade de acord.*

(b) Verbe impersonale a căror paradigmă stabilește relația cu un verb personal tranzitiv:

Oricine știe { *faptul că...* / *că ai plecat* } / *Se știe* { *faptul că...* / *că ai plecat*;

Oricine dorește { *faptul să...* / *să reușim* } / *Se dorește* { *faptul să...* / *să reușim* }.

Trecerea verbului tranzitiv de la statutul personal la cel impersonal antrenează modificarea construcției: — forma verbului se schimbă din activă în reflexivă *(Se știe faptul că...)* sau în pasivă cu auxiliar *(Este știut faptul că...)*; — este „absorbită" poziția sintactică a vechiului subiect (agentul poate rămîne neexprimat); — facultativ, agentul poate fi trecut într-o poziție secundară, de obiect prepozițional *(Se știe de către studenți că...)*; — obiectul direct (realizat ca nominal sau ca propoziție) este „mișcat" în poziția de subiect, un subiect sau o subiectivă postpuse verbului *(Se știe faptul că ai plecat)*. Coexistența primei și ultimei modificări probează că impersonalizarea construcției s-a realizat simultan cu pasivizarea ei. De altfel, ceea ce caracterizează verbele tranzitive românești este exprimarea s o l i d a r ă[1] a valorilor pasiv și impersonal: prin pasivizare, obiectul direct — cînd este nominal nonpersonal sau propoziție conjuncțională *(El știe totul; El știe că...)* — trece în poziția subiectului, producîndu-se simultan și impersonalizarea (noul subiect este realizat ca propoziție conjuncțională sau ca nominal nonpersonal)[2]. Ca orice subiect nonpersonal, el preferă topica postpusă.

---

[1] Cf. Valeria Guțu Romalo, în Iordan (1967), p. 193.

[2] Nu există o legătură n e c e s a r ă între pasivizare și impersonalizare decît pentru verbele tranzitive cu obiectul direct propozițional sau nume inanimat; pentru celelalte verbe

Dacă în **2.2.** (a), *se* îndeplinește funcția de marcă impersonală, aici *se* funcționează concomitent ca marcă pasivă și impersonală. De asemenea, spre deosebire de tipul anterior, unde verbul își pierde capacitatea de combinare cu poziția subiectului, aici verbul își pierde capacitatea de combinare cu obiectul direct (devine, contextual, intranzitiv), păstrînd însă aptitudinea de combinare cu subiectul (sau cu subiectiva). Trebuie făcută sublinierea că poziția noului subiect n u este atribuită de verbul de bază, ci este o poziție dobîndită contextual, din partea formei pasive a verbului.

2.3. Deși s u r s a valorii impersonale este atît de diferită: inerentă verbului (vezi tipurile **2.1.** (a)—(g)) vs. dobîndită contextual (vezi tipurile **2.2.** (a) și (b)); dobîndită prin impersonalizare (vezi **2.2.** (a)) vs. pasivizare (**2.2.** (b)), există un element c o m u n pentru toate aceste verbe și construcții, care permite reunirea lor în *clasa verbelor și a construcțiilor impersonale.* Nota lor comună este o r e s t r i c ț i e c o m b i n a t o r i e: imposibilitatea referirii la persoană prin subiect, indiferent că această poziție există sau nu există. Din această restricție sintactică decurge o particularitate flexionară a acestor verbe (ca și trăsătura sintactică, și aceasta apare fie în situația de particularitate inerentă, de dicționar, fie de particularitate dobîndită contextual): trăsătura u n i p e r s o n a l i t ă ț i i, deci apariția verbului numai cu formă de persoana a III-a.

3. *Verbe reflexive și construcția lor*

Verbele reflexive sînt verbele însoțite de forme reflexive cu semnificație „reflexivă". Prin semnificație „reflexivă" înțelegem orientarea acțiunii săvîrșite de subiect (sau a stării caracterizînd subiectul) tot asupra subiectului, semnificație prezentă în cazul reflexivelor propriu-zise, dar și în cazul reflexivelor reciproce și al reflexivelor posesive, la care, după cum vom vedea, intervin și semnificații suplimentare. Eliminăm deci din discuție, ca neavînd nici o relație cu semnificația reflexivă, refle-

---

tranzitive, cu obiectul direct personal, pasivizarea nu antrenează impersonalizare, căci, în poziția subiectului, ajunge, acum, un nominal personal, impunînd caracteristici de construcție personală (vezi: *El ceartă pe Ion* —> *Ion este certat*; *El mă ceartă* —> (*Eu*) *sînt certată*). Dată fiind această particularitate a clasei verbelor tranzitive cu obiectul personal, este i m p o s i b i l ă apariția lor într-o construcție impersonală.

xivele pasive și impersonale[1]. Forma reflexivă, ca purtătoare a semnificației „reflexive" (numai a acestei semnificații sau asociată cu semnificații suplimentare), o găsim în următoarele tipuri de construcții:

3.1. Construcțiile personale cu reflexiv obligatoriu, realizate în jurul verbelor personale care, în orice apariție a limbii române, nu pot fi decît reflexive: — cu reflexiv în acuzativ (vezi: *el se bosumflă, el se burzuluiește, el se căciulește, el se codește de la ..., el se cramponează de ..., el se dedă abuzurilor, el se erijează în ..., el se eschivează de la ..., el se extaziază în fața ..., el se gudură, el se hazardează, el se lamentează, el se lăfăie în ..., el se mîndrește cu ..., el se pretează la ...* etc.); — cu reflexiv în dativ (vezi: *el își dă seama de ..., el își bate joc de ..., el își închipuie că ...* etc.).

Are statut de reflexiv obligatoriu și reflexivul cu rol semantic dezambiguizator, asigurînd actualizarea unui sens al verbului total diferit de sensul pe care verbul corespunzător nereflexiv îl are. Astfel, forma *uita* în context reflexiv actualizează sensul „a privi", iar, în context nereflexiv, sensul „a pierde din memorie" (ex. *El se uită la televizor vs. El uită primele versuri*). Contextul reflexiv asigură aici delimitarea a două unități lexicale: $uita_1$ și $uita_2$, iar, pentru $uita_1$, reflexivul are statut obligatoriu, avînd absolut aceeași situație cu reflexivul verbelor discutate anterior: *a se bosumfla, a se burzului* etc.

Verbele cu reflexiv obligatoriu nu participă la paradigma diatezei reflexive — orice paradigmă presupune prezența alternativă a măcar doi termeni —, nesatisfăcînd opoziția semantico-sintactică reflexiv/nonreflexiv (activ). Verbele aici în discuție sînt intrinsec reflexive: reflexivitatea este o trăsătură internă, o trăsătură a lor de dicționar, în configurația lor semantico-sintactică incluzîndu-se trăsătura [+Reflexiv].

● Inventarul verbelor cu reflexiv obligatoriu este extrem de bogat în limba română, cu specificarea că mai numeroase sînt verbele cu formă de acuzativ a reflexivului. El cuprinde atît verbe din fondul vechi și popular al limbii (vezi: *a se bosumfla, a se burzului*), cît și verbe neologice (vezi: *a se erija*,

[1] Vezi, pentru analiza de detaliu a acestor tipuri de reflexiv, *supra*, 2.2.

a se eschiva, a se preta). Clasa verbelor cu reflexiv obligatoriu are o extindere și mai mare în varianta populară a limbii (numeroase forme literare nereflexive primesc aici o utilizare reflexivă, iar altele, limitate ca circulație la varianta populară, au aici formă obligatoriu reflexivă), semn al existenței unei distincții, în plan stilistic și pragmatic, între construcția reflexivă și cea nereflexivă: reflexivul este simțit ca formă „participativă" (dinamică), asemănătoare, ca efect stilistic și pragmatic, dativului „etic". Cum varianta reflexivă și cea nereflexivă (dacă există două variante ale aceluiași verb) nu circulă în același registru al limbii, distincția, semnificativă în plan general stilistic și pragmatic, este nesemnificativă în plan sintactic. Ne limităm doar a spune că tiparul de construcție cu reflexiv obligatoriu, frecvent în limba română, este și mai frecvent în registrul popular și familiar al limbii. Și, pentru a susține această remarcă, dăm o listă de verbe și locuțiuni verbale reflexive cu vădită circulație populară, extrase din Creangă, *P.A.*: *a se arunca (în partea mîne-sa)*, 102; *a se așterne (pe somn)*, 117; *a se chiti (că ...)*, 213; *a se chiurchiuli*, 120; *a se crăci*, 41; *a se cărăbăni*, 114; *a se descotorosi*, 208; *a se drîmboi*, 204; *a se găsi* („*tocmai tu* **te-ai găsit să** *mănînci jaratic?*", 98); *a se hîrjoni*, 132; *a se iți (la ...)*, 116; *a se îndrăci (de ciudă)*, 135; *a se lepăda (de ...)*, 107; *a se linciuri*, 127; *a se lua (de ...)*, 117; *a se ogoi*, 133; *a se olicăi*, 122; *a se oțeri*, 104; *a se pîrpăli*, 125; *a se potrivi (cuiva)*, 105; *a se pripi*, 144; *a se răsufla* (folosit personal), 39; *a se sclifosi*, 204; *a se scumpi*, 102; *a se tîrîi*, 131; *a se tologi*, 117; *a se văicări*, 125; *a se zăbovi* (folosit personal), 139; *a-și avea parte (de ...)*, 102; *a-și face samă (de ...)*, 122; *a-și găti (de băut)*, 288; *a-și sări din minți*, 232; *a se da (la treabă)*, 102; *a se pune de pricină*, 241; *a se pune cu rămășag*, 120; *a se strica de rîs*, 134.

● De remarcat, pentru verbele cu reflexiv obligatoriu în acuzativ, folosirea intranzitivă, deci imposibilitatea selectării altui acuzativ în afara reflexivului și, implicit, imposibilitatea atribuirii poziției sintactice de obiect direct. Asistăm la incompatibilitatea $Refl_{ac}$ — Obdir, explicabilă prin imposibilitatea unui centru verbal de a impune de două ori același caz, exceptînd situațiile de poziție repetată prin coordonare *(citește cărți și reviste)* sau de coreferențialitate *(îl văd pe el , îi dau lui)*. Con-

structția acestor verbe include un determinant sau doi determinanți, dintre care unul este obligatoriu subiectul, iar celălalt, fie un determinant prepoziţional (vezi: *a se apuca de ...*, *a se aştepta la ...*, *a se aşterne pe ...*, *a se bizui pe/în ...*, *a se depărta de ...*, *a se deprinde cu ...*, *a se feri de ...*, *a se lăsa de ...*, *a se lepăda de ...*, *a se mira de ...*, *a se pomeni cu ...*, *a se pricepe la ...*, *a se pune la/pe ...*, *a se teme de ...* etc.), fie un determinant în dativ (vezi: *a se jura cuiva* („jură-*mi*-te că ...", Creangă, *P.A.* 105), *a se potrivi cuiva* („Fiul craiului ... se potrivește *Spînului*", *ib.* 105)). Construite conjuncțional (vezi: *se teme să/că ...*, *se miră că/cum ...*, *se apucă să ...*, *se pricepe să ...*, *se deprinde să ...* etc.), propoziția conjuncțională nu va ocupa niciodată poziția obiectului direct, ci numai pe aceea a obiectului indirect prepoziţional. Numai verbele cu reflexiv obligatoriu în dativ pot fi folosite tranzitiv (vezi: *își închipuie o scenă de luptă*), dativul și acuzativul fiind aici cazuri coocurente, atribuite simultan vecinătăților.

● Există verbe cu reflexiv obligatoriu a căror formă reflexivă nu are nici o legătură cu semnificația „reflexivă": sînt verbe din clasa i m p e r s o n a l e l o r i n t r i n s e c e (vezi *supra*, **2.1.** (a), (b) și (d), fie lipsite total de subiect (vezi: „și ajungînd el în pădure pe cînd *se amija de ziuă*", Creangă, *P.A.* 67), fie cu un subiect realizat ca subordonată conjuncțională (*se întîmplă să ...*, *se cade să ...*, *se cuvine să ...*). Reflexivul nu are aici legătură nici cu semnificaţia „impersonală", căci impersonalitatea acestor verbe este urmarea unor restricții combinatorii impuse poziției subiect: subiect realizat ca propoziție conjuncțională sau ca nominal nonpersonal, restricții care se manifestă indiferent dacă verbul are sau nu are formă reflexivă (*merită să ...*, dar **se** *întîmplă să ...*). Complet desemantizat (avem în vedere aici semantica specială a pro-formelor, caracterizate prin coreferențialitate cu un antecedent sau cu un subsecvent), reflexivul devine aici o componentă formală obligatorie, inclusă în structura verbului.

3.2. Construcții cuprinzînd p r o n o m i n a l u l[1] „r e f l e x i v", caracterizate, în limitele unei propoziții, prin identitatea referențială a subiectului și a obiectului direct (ex.:

[1] Termenul atrage atenția asupra calității de substitut a acestui reflexiv.

el se amăgeşte, el se apără, el se ascunde, el se cruţă, el se laudă) sau prin identitatea referenţială a subiectului şi a obiectului indirect (ex. *el îşi alege o meserie, el îşi impune restricţii, el îşi pregăteşte un ceai*). Calitatea de obiect direct, respectiv de obiect indirect a reflexivului se poate pune în evidenţă prin dublarea acestuia printr-o formă accentuată de pronume reflexiv, dublarea fiind o trăsătură sintactică definitorie pentru funcţiile de obiect direct şi indirect (vezi: *„numai* **pe sine nu se vede** *cît e de „frumuşel"*, Creangă, *P.A.* 128; **îşi impune sieşi** *mai multe restricţii decît altora*). Şi, pentru a evita eventuale „capcane" de tipul: *el se bizuie numai pe sine*, unde, aparent, reflexivul răspunde afirmativ testului dublării, se verifică şi tranzitivitatea verbului; or, *a bizui* este intranzitiv, neacceptînd o folosire nereflexivă cu un determinant personal în acuzativ (**El îl bizuie pe altul*, **El îl bizuie pe Ion* sînt construcţii imposibile). Oricare dintre verbele de la **3.2.** are capacitatea de a apărea atît într-o construcţie reflexivă (vezi: *el se amăgeşte, el îşi impune*), cît şi într-una nereflexivă, cu obiectul direct/indirect realizat altfel decît printr-un anaforic, realizat deci printr-un cuvînt cu referinţă proprie (vezi: *el amăgeşte* **pe copil**; *el impune* **copilului** *restricţii*). Verbele aici în discuţie participă la opoziţia reflexiv/nonreflexiv, angajîndu-se în *paradigma diatezei reflexive*[1].

Reflexivul cu rol pronominal (de substitut) se include în lanţuri de coreferenţialitate „la distanţă" de cîte trei

---

[1] Repunem, astfel, în discuţie teoria Ecaterinei Teodorescu asupra diatezei reflexive (vezi Teodorescu (1965), p. 545 şi urm.), care atribuia diatezei reflexive construcţiile cu reflexiv „obiectiv" (deci reflexivul pronominal). Teoria ne apare extrem de convingătoare din perspectiva naturii sintactice a opoziţiilor de diateză, opoziţii care angajează relaţii alternative între structuri (**diateza reflexivă** cu opoziţia activ / reflexiv: *Ion amăgeşte copilul / Ion se amăgeşte*; *Ion impune copilului restricţii / Ion îşi impune restricţii*; **diateza reciprocă** cu opoziţia reciproc / nonreciproc: *Ion apără pe Gheorghe / Ion şi Gheorghe se apără (unul pe altul)*; *Ion trimite lui Gheorghe / Ion şi Gheorghe îşi trimit (unul altuia)*; **diateza pasivă şi pasiv-impersonală** cu opoziţia activ/pasiv *(Ion laudă pe Gheorghe / Gheorghe este lăudat de Ion)* şi opoziţia activ/pasiv-impersonal *(Ion ştie că... / Este ştiut că... / Se ştie că...)*; **diateza impersonală** cu opoziţia personal/impersonal: *Ion merge pe jos / Se merge pe jos)*. În funcţie de caracteristicile sintactice şi sintactico-selecţionale ale verbului-centru, există verbe care nu se angajează decît în unele opoziţii (vezi verbele intranzitive personale, care se angajează în sistemul opoziţional al diatezei impersonale, dar nu şi în cel al diatezei pasive etc.), după cum există verbe care nu se angajează în nici una dintre opoziţiile de diateză (de exemplu, verbele cu reflexiv obligatoriu nu satisfac opoziţiile de diateză).

Scanned with OKEN Scanner

termeni (vezi: *Ion$_i$ se$_i$ cruță pe sine$_i$* ; *Ion$_i$ își$_i$ impune siesi$_i$*[1]), deosebindu-se de alte pro-forme, care se angajează în lanțuri de coreferențialitate „la distanță" de numai doi termeni, fără cuprinderea subiectului (vezi: *Ion$_i$ îl$_j$ cruță pe Gheorghe$_j$* ; *Ion$_i$ îi$_j$ impune lui Gheorghe$_j$*).

Pronominalul „reflexiv", primind caz și funcție de la centrul verbal, ocupă poziția de obiect direct, respectiv de obiect indirect în dativ, făcînd imposibilă legarea verbului cu poziții sintactice identice, exceptînd cazurile de coreferință: *Se laudă pe sine*. În consecință, în construcții propoziționale ca: *El se laudă că ...*, *El se amăgește că ...*, propoziția nu poate apărea în poziția unui obiect direct, ci a unuia indirect prepozițional.

3.3. Construcții cuprinzînd pronominalul „reflexiv și reciproc", realizate cu forme de reflexiv în acuzativ (vezi: „și așa, *una pe alta se îndemnau* la treabă", Creangă, *P.A.* 10; „*Se privesc*, par *a se soarbe* în dorința lor aprinsă", Eminescu, *P.* 38), dar și cu forme de reflexiv în dativ (vezi: „începură ... *a-și da ghiont* **una alteia**", Creangă, ***P.A.*** 14, „și, de colè pănă colea, **și-***au plăcut* **unul altuia**", *ib.* **83**; „Ei șoptesc, multe **și-***ar spune*", Eminescu, *P.* 60). Caracteristicile reflexivului din acest tip de construcții sînt:

— Își păstrează semnificația „reflexivă", căci orientează grupul obiectului (direct sau indirect) asupra grupului subiectului;

— Dobîndește, suplimentar, o semnificație „reciprocă", constînd în săvîrșirea acțiunii de două sau mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind efectele acțiunii făcute de celălalt sau de celelalte sau fiecare atribuind acțiunea subiectului sau subiectelor opuse. Purtătoare ale semnificației „reciproce" sînt și mărcile pronominale *unul pe altul/pe celălalt*, ***unul altuia/celuilalt***, dar acestea apar ca mărci reciproce suplimentare (facultative), construcția reciprocă neputîndu-se realiza în absența reflexivului;

— Reflexivul are statut pronominal — de dublu substitut —, înlocuind simultan două nominale din structura de bază (vezi structura de bază: *X îndemna pe Y și Y îndemna pe X*; *X dă ghiont lui Y și Y dă ghiont lui X*);

— Reflexivul se angajează într-un lanț de coreferențialitate „la distanță", lanț de trei termeni, fiecare, cu excepția

[1] Folosirea aceluiași indice *i* urmărește să marcheze coreferențialitatea.

reflexivului, reprezentat prin cîte doi componenţi: *(X şi Y)$_i$ se$_i$ îndemnau (una pe alta)$_i$; (X şi Y)$_i$ îşi$_i$ dau ghiont (una alteia)$_i$*.

Verbele aici în discuţie apar atît în construcţii nereflexive, nereciproce *(X îndeamnă pe Y, X dă ghiont lui Y)*, cît şi în construcţii reflexive reciproce *(X şi Y se îndemnau una pe alta, X şi Y îşi dau ghiont una alteia)*, participînd la opoziţia semantico-sintatică a diatezei reciproce.

● Există şi o clasă de verbe intrinsec reciproce, care, în orice apariţie a lor în limba română, prezintă trăsătura reciprocităţii (vezi: *a coexista, a coincide, a comuta, a concorda, a contrasta, a conviețui, a semăna (cu)*; *a se asemăna, a se alia, a se căsători, a se certa, a se împrieteni, a se înrudi* etc., clasa verbelor semantic „simetrice"). Aceste verbe nu participă la opoziţia reciproc / nonreciproc.

3.4. Construcţii care cuprind un pronominal „reflexiv şi posesiv"[1], tipar de construcţie propriu limbii române[2], limitat la formele neaccentuate (clitice) de dativ. Caracteristicile semantico-sintactice ale acestei construcţii sînt:

— Reflexivul apare cu semnificaţie „reflexivă", orientînd nominalul posesor spre subiect.

— Reflexivul adaugă o semnificaţie suplimentară „posesivă", evidentă prin posibilitatea reluării cliticului în dativ printr-o formă de genitiv sau de adjectiv posesiv (vezi: „iară *şi*-arată puterile *sale*", Creangă, *P.A.* 114; „văzîndu-*şi* pe fiii fiilor *săi* împrejurul mesei *sale*", *ib.* 46).

— Reflexivul se include, sintatic, într-o structură ternară, implicînd, pe lîngă prezenţa verbului, şi alt nominal (obiect direct sau indirect prepoziţional[3]); vezi construcţiile: „căci tot *îşi* pierdeau *vremea* în zadar", Creangă. *P.A.* 246, „abia *îşi* puteau scoate *mămăliga*", *ib.*, 195, „*să-mi* arăt *puterile*", *ib.*, 122 — cu raportare la nominalul obiect direct,

[1] Cu aceeaşi semnificaţie „posesivă" poate apărea şi forma neaccentuată (clitică) de dativ a pronumelui *personal*.

[2] Pentru analiza de detaliu a acestei construcţii şi pentru compararea cu „dativul inalienabil" din franceză, vezi Dobrovie (1987), p. 173—175.

[3] Este posibil ca „posesia" să privească şi subiectul (vezi construcţii cu verbe intranzitive: *I-a murit nevasta, I s-a întors nevasta*), dar acest subiect este coocurent numai cu un pronume personal în dativ, nu şi cu un reflexiv în dativ.

și construcțiile: *își* caută *de trebi*", *ib.*, 194, „*își* vede *de drum*", *ib.*, 258 — cu referire la obiectul indirect prepozițional.

— Reflexivul se include, semantic, într-un lanț de coreferențialitate „la distanță", cu trei termeni exprimați: *El$_i$ și$_i$-a pierdut cartea (sa$_i$)*, dar, mai adesea, cu posesivul (sau genitivul) neexprimat, ceea ce, grafic, sugerăm printr-o „urmă vidă", neexprimată fonetic, notată ca e_i: *El și$_i$-a pierdut cartea (e_i)*.

— Reflexivul posesiv exclude prezența altui genitiv, exceptînd cazurile de genitiv coreferențial (*Și$_i$-a pierdut cartea l u i$_i$*), dar n u exclude prezența altui dativ (vezi: să-*mi* spun necazul *lumii* întregi; să-*mi* arăt puterile *întregii clase*; să-*mi* trimit copilul *părinților*), coocurențe și incompatibilități care, conform teoriei și „principiului cazurilor"[1], trimit spre interpretarea funcțională a dativului ca genitiv[2].

— Dativul reflexiv și posesiv apare grupat cu două clase de verbe: verbe care, independent de contextul posesiv, acceptă determinanți în dativ (vezi: *dau cuiva ceva / îmi dau copilul; pregătesc cuiva ceva / îmi pregătesc temele, povestesc cuiva ceva / îmi povestesc viața* etc.) și verbe care nu admit, în afara dativului posesiv, combinarea cu alt dativ (vezi: **văd cuiva* vs. *îmi văd de treabă*; **aud cuiva* vs. *mi-am auzit numele*; **uit cuiva* vs. *îmi uit obligațiile* etc.). Pentru a doua clasă de verbe, găsim, în incompatibilitatea de combinare cu alt dativ, un argument în plus de susținere a ideii că forma de dativ are ca suport (ca centru) numele, și nu verbul. Pentru prima clasă de verbe, cele care admit combinarea cu un dativ, adesea un dativ „beneficiar" (sau „de destinație"), semnificația „posesivă" și de „beneficiar" (sau „de destinație") se amalgamează uneori, construc-

---

[1] „Principiul cazurilor" postulează că un centru predicativ atribuie *un caz și numai unul* (de același tip), dar poate atribui, simultan, cazuri diferite. Acest principiu apare și în interpretarea semantică a „cazurilor" (cf. Fillmore (1968, 1969, 1970), unde orice propoziție de bază se reprezintă prin P $\rightarrow$ Verb $\widehat{C_1\ C_2}$ ... C, fiecare „caz" apărînd o s i n g u r ă d a t ă și orice propoziție cuprinzînd cel puțin un „caz"), și în interpretarea sintactico-semantică a „cazurilor" la N. Chomsky (cf. Chomsky (1981, 1982), unde, în poziție „argumentală", fiecare nominal primește un caz și numai unul).

[2] Vezi „dativul cu interpretare de genitiv" la Dobrovie (1987). Devine actuală, dintr-o perspectivă cu totul diferită (f u n c ț i o n a l ă), o idee mai veche a Mariei Manoliu, potrivit căreia, din punct de vedere d i s t r i b u ț i o n a l, s-ar putea c o m p l e t a paradigma pronumelui personal și reflexiv și la genitiv, distingîndu-se și aici o formă accentuată: *meu / tău / său...* și una neaccentuată: *-mi / -ți, -i* (sau, la reflexiv, *-și*), forma neaccentuată fiind omonimă cu a cliticului de dativ (vezi Manoliu (1967), p. 285—286).

ția devenind ambiguă. Astfel, ne întrebăm dacă reflexivul din *Și-a pregătit tema* are o interpretare „posesivă" sau „de beneficiar" (*și-a pregătit tema sa* sau *tema și-a pregătit-o* **pentru sine,** *nu pentru profesor*) sau dacă reflexivul din *Și-au povestit viața* are o interpretare „posesivă" (= *fiecare și-a povestit, pe rînd, viața sa)* sau o interpretare „reciprocă" (= *fiecare a povestit celuilalt viața)*. Includerea unei mărci suplimentare reciproce (*și-au povestit* **unul altuia** *viața*) ar avea efect dezambiguizator.

3.5. Dacă adăugăm la reflexivele cu semnificație „reflexivă" și alte construcții reflexive cu semnificație diferită de cea „reflexivă": reflexivele pasive, reflexivele impersonale și cele impersonal-pasive, avem imaginea n a t u r i i o m o n i m e a construcțiilor reflexive românești, al cărei reflex semantic îl constituie ambiguitatea.

• *Recomandări pentru analiza sintatică*

• Reflexivul *obligatoriu* (**3.1.**), depronominalizat, n u s e analizează de sine stătător; el intră în componența verbului, cu indicația: „verb cu reflexiv obligatoriu".

• Reflexivul *pronominal* (**3.2.**) n u intră în structura verbului (și a predicatului), funcționînd ca parte de propoziție de sine stătătoare (după caz, obiect direct sau indirect) și, suplimentar, ca marcă reflexivă.

• Reflexivul *pronominal reciproc* (**3.3.**) n u intră în structura verbului (și a predicatului), funcționînd ca parte de propoziție de sine stătătoare (complement direct sau indirect), și, suplimentar, ca marcă de reciprocitate.

• Reflexivul *pronominal posesiv* (**3.4.**) n u intră în structura verbului (și a predicatului), constituind o parte de propoziție de sine stătătoare, al cărei specific este dat de prezența într-o structură ternară, implicînd o subordonare și față de nume[1].

• Reflexivele *nepronominale pasive, impersonale* și *impersonal-pasive* (vezi *supra*, **2.2.** (a) și (b))intră în structura verbului (și a predicatului), funcționînd ca marcă pasivă sau impersonal-pasivă, în cazul diatezei pasive, și ca marcă impersonală, în cazul diatezei impersonale.

[1] Vezi *infra*, partea a II-a, cap. II, **2.5.**

Scanned with OKEN Scanner

• Pentru construcțiile ambigue, se indică ambiguitatea și posibilitățile diferite de interpretare, inclusiv consecințele pentru analiză.

4. *Locuțiunea verbală din perspectivă sintactică*[1]*; locuțiunea—centru de grup verbal*

4.1. Conceptul de *locuțiune* este *lexico-sintactic*, și nu în exclusivitate lexical. Prin urmare, nu este suficient ca o grupare de cuvinte să fie sinonimă cu un singur cuvînt, așa cum se consideră în mod curent în practica școlară, pentru ca gruparea să aibă statut de locuțiune. Este falsă o argumentare ca: *a avea nevoie* sau *a avea obicei* sînt locuțiuni verbale, pentru că sînt sinonime cu *a trebui*, respectiv cu *a obișnui*, în construcții ca: *Am nevoie de cărți* = *Îmi trebuie cărți* și *Avea obicei să doarmă după-masă* = *Obișnuia să doarmă după-masă*. Pentru definirea locuțiunilor și delimitarea lor de grupurile libere (analizabile) de cuvinte, la argumentele de natură lexico-semantică (există un sens unitar al grupării, verificabil, uneori[2], și prin sinonimia cu un singur verb; sensul global nu se constituie din însumarea sensurilor elementelor componente) și de natură lexico-stilistică (analitismul construcției le încarcă, față de cuvintele simple corespunzătoare, cu mai mare forță expresivă[3], fiind preferate,

---

[1] O excelentă punere a problemei, cu sublinierea componentei sintactice a conceptului de locuțiune, găsim la Dimitrescu (1958), Vasiliu (1964), Guțu Romalo (1973), p. 127—128, Hristea (1984), p. 140—143.

[2] Sînt situații cînd nu găsim în limbă un sinonim perfect cu grupul locuțional și altele în care, deși există acest sinonim, grupul nu are caracteristicile unei locuțiuni. De altfel, singur criteriul sinonimiei este cu totul insuficient pentru stabilirea calității de locuțiune.

[3] Funcția expresivă a locuțiunii, în raport cu cuvîntul simplu corespunzător, a fost remarcată de numeroși cercetători, locuțiunea fiind apropiată, din acest punct de vedere, de figurile de stil (vezi Munteanu (1988), p. 509). Așa s-a explicat preferința pentru locuțiune a scriitorilor de factură populară și orală, a lui Creangă, în mod special. Pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat că, raportate la unitățile frazeologice de tipul expresiilor, locuțiunile au o expresivitate mult mai mică (vezi Hristea (1984), p. 142). Trecerea la statutul de locuțiune, ceea ce înseamnă și o gramaticalizare, prin mijloace sintactice, a grupului, duce, implicit, la o „tocire" a expresivității. În fond, sînt adevărate ambele puncte de vedere, gradul de expresivitate, mai mare sau mai mic, depinzînd de termenul de referință: cuvîntul sinonim corespunzător sau o expresie idiomatică analizabilă. Raportată la cuvîntul sinonim corespunzător (cînd acesta există; vezi nota 2), expresivitatea locuțiunii este, fără îndoială, mai mare; în raport cu o expresie idiomatică analizabilă, ea este mai mică.

din acest motiv, în varianta orală și populară a limbii), trebuie adăugate și, chiar mai mult, trebuie apreciate ca h o t ă r î t o a r e argumentele de natură sintactică și lexico-sintactică[1]. Dintre acestea menționăm:

(a) pierderea t o t a l ă a autonomiei unui element component, ca în situațiile în care nu mai există independent în limbă sau nu mai există în forma „împietrită" din locuțiune. S-a arătat adesea[2] că locuțiunile conservă, în forma lor fixă, arhaisme lexicale, semantice și morfologice. Cuvinte ca: *brînci* (pluralul de la *brîncă* „mînă"), *ort* „monedă de valoare mică", *habar* „veste, știre" și „grijă", *rost* „gură" și „rînduială, organizare", *hac* „răfuială definitivă cu cineva", *seamă* „socoteală, calcul", *ghes* „ghiont, lovitură ușoară", *iveală*, abstract verbal de la verbul *ivi* etc., folosite în stadii mai vechi ale limbii și ca apariții independente, se întîlnesc astăzi numai în locuțiuni (vezi: *a da brînci, a da ortul popii, a nu avea habar, a-i veni de hac, a băga de seamă, a da ghes, a da la iveală*). Forme flexionare astăzi ieșite din uz se conservă în locuțiuni (vezi pluralul masculin al substantivului *cîmp* din *a bate cîmpii, a-și lua cîmpii* sau pluralul feminin *roate* al substantivului *roată* din *a pune pe roate*). Sensuri ieșite din uz se conservă în locuțiuni (vezi sensul locativ al prepoziției *a* conservat ca atare în forma *aminte* din locuțiunea *a-și aduce aminte* sau în forma *afund* din locuțiunea *a se da afund*);

(b) neclaritatea organizării sintactice interne a grupării. Astfel, verbe la origine tranzitive ajung să se construiască prepozițional: *a băga de seamă, a aduce de veste, a prinde de veste, a avea de gînd, a da de veste, a da de știre* sau verbe construite prepozițional ajung să piardă prepoziția: *a ține minte*; adjective (sau participii) cu folosire substantivală nu-și găsesc motivarea sintactică: *a o lua la sănătoasa, a scoate din sărite*, devieri de regim care au ca efect o p a c i z a r e a organizării sintactice a grupului;

(c) pierderea p a r ț i a l ă a autonomiei sintactice a unui component. Spre deosebire de (a), avem în vedere aici cazurile

---

[1] Vorbim de argumente de natură lexico-sintactică, și nu numai sintactică, avînd în vedere că locuțiunea, actualizînd alt sens decît sensul verbului component, prezintă și alte disponibilități combinatorii în raport cu acesta.

[2] Vezi Dimitrescu, *op. cit.*, p. 41 și urm.

în care componentele există independent în limbă, pierderea autonomiei lor intervenind numai în grupul analizat. Semnele pierderii acestei autonomii sînt variate:

— invariabilitatea formei, deci prezența unei forme unice pentru cuvinte care, independent de contextul locuțional, au paradigmă completă; vezi: *a-și bate joc, a da foc, a da năvală, a ține minte, a lua parte,* unde substantivul apare cu formă unică de nominativ-acuzativ, singular, nearticulat;

— pierderea articolului în cazul unui component substantival, care, la origine, a avut o determinare atributivă: *a da vestea că ...* ⇒ *a da veste că ..., a da porunca să ...* ⇒ *a da poruncă să ..., a da răspunsul că ...* ⇒ *a da răspuns că ..., a avea obiceiul să ...* ⇒ *a avea obicei să ..., a avea voia să ...* ⇒ *a avea voie să ..., a lăsa vorba că ...* ⇒ *a lăsa vorbă că ...* etc. În condițiile pierderii articolului, calitatea atributivă a subordonatei este îndoielnică, existînd semne gramaticale ale reorganizării grupului;

— restrîngerea distribuției unui component pînă la pierderea completă a posibilităților combinatorii pe care cuvîntul, în alte contexte, le are. Putem spune, de exemplu, *a face haz mare* și *a face haz, a face un chef de pomină* și *a face chef, a lua parte activă la ...* și *a lua parte la ..., a avea mare nevoie de ...* și *a avea nevoie de ..., ai toată voia (de la mine) să ...* și *ai voie (de la mine) să ...,* dar nu putem spune: **a sta de vorbă lungă, *a da năvală mare, *a trece cu vederea noastră, *a ține mintea noastră, * a pune pe roate solide, *a găsi cu cale bună,* substantivul component pierzîndu-și disponibilitatea de combinare cu determinantul său caracteristic: adjectivul.

Se observă, din analiza acestor criterii, că unele grupuri au un caracter locuțional indiscutabil, fiind grupări al căror statut neanalizabil s-a cristalizat deja în limbă; altele, dimpotrivă, prin toate caracteristicile morfosintactice, au comportare analizabilă: *a face un chef, a avea obiceiul, a avea prilejul, a duce vestea, a da vestea, a lăsa vorba că...* Între aceste două extreme se situează altele, numeroase, cu o comportare oscilantă de la o construcție la alta (vezi: *ai* **toată** *voia de la mine* dar și *ai voie să...*) și altele cu caracteristici contradictorii (după criteriul invariabilității, de exemplu, *a lua parte, a avea minte, a avea nevoie,* cu substantivul component invariabil, se comportă

ca locuțiuni; după criteriul capacității combinatorii, substantivul suportă, limitat, determinanți adjectivali: *a lua parte activă, a avea destulă minte, a avea mare nevoie*, grupul fiind analizabil)[1]. Acest statut oscilant este semnul unui „proces dinamic continuu"[2], în cadrul căruia grupări libere de cuvinte tind să capete caracter fix, transformîndu-se, la un moment dat, în locuțiuni. Transformarea nu este instantanee, ci rezultatul unei lungi perioade lingvistice, cu faze intermediare, oscilante, care fac ca granița dintre grupările libere și locuțiuni să nu fie tranșantă[3], nici ca moment de realizare a trecerii definitive la statutul locuțional, nici ca interpretare la un moment dat a grupării[4].

• *Recomandări pentru didactică*

— Inventarul de locuțiuni al limbii române este în continuă mișcare. În consecință, locuțiunile nu trebuie învățate pe dinafară, ca un inventar definitiv constituit; stabilirea lor trebuie să apară ca rezultat al unei interpretări contextuale.

— Nu orice sinonimie a unui grup de cuvinte cu un cuvînt autonom permite calificarea grupului ca locuțiune.

— Nu orice unitate frazeologică a limbii române, unitate relevantă la nivel lexical și stilistic, are și statut de locuțiune. Se elimină acele unități frazeologice care au o organizare internă transparentă, fiind alcătuite prin actualizarea disponibilităților combinatorii ale elementelor componente; vezi *a-și lua inima în dinți, a face zile fripte cuiva*, unde *a lua*, păstrîndu-și statutul tranzitiv, primește determinanții lui obișnuiți: un complement direct și un circumstanțial, combinîndu-se și cu un dativ posesiv sau *a face*, păstrîndu-și regimul lui curent, primește un determinant obiect direct și unul obiect indirect în dativ, iar sub-

---

[1] Dimitrescu, *op. cit.*, p. 35 și urm., stabilește, de altfel, trei clase de locuțiuni verbale după criteriul gradului de sudură a componentelor.

[2] Apud Valeria Guțu Romalo, *loc. cit.*

[3] În același sens, s-au exprimat: Valeria Guțu Romalo, *loc. cit.*, Stati (1972), p. 126–128, Hristea, *loc. cit.*

[4] Cauze diferite: de istorie internă (evoluția din interiorul limbii române însăși), dar și de istorie externă (contactul dintre limbi; numeroase locuțiuni sînt de tip neologic), uneori conlucrînd, determină, într-un anumit moment al evoluției limbii, această direcție a mișcării spre constituirea de noi grupări neanalizabile.

Scanned with OKEN Scanner

stantivul component își păstrează determinantul adjectival. Și chiar dacă se observă natura lor semantic unitară, se va comenta, suplimentar, organizarea lor liberă la nivel sintactic[1].

— Orice calificare a unui grup ca locuțiune se face pe baza cercetării prealabile a comportamentului sintactic. Pentru grupările cu statut indecis, oscilant, aprecierea poate să difere de la un context la altul: în prezența unor indici clari de autonomie a componentelor, intepretarea ca grup analizabil este obligatorie; în absența acestora, soluția locuțiune vs. gruparea analizabilă este o chestiune de decizie (vezi *supra*, **1.3.2.1.**, interpretarea grupărilor *mi-e milă / frică, rușine, dor ...*).

— O dată stabilită calitatea locuțională a unui grup verbal, este total nerecomandabil să se aprecieze regimul lui (personal / impersonal, tranzitiv/intranzitiv) și, implicit, calitatea sintactică a determinanților, mai ales a determinanților propoziționali, după regimul verbului simplu cu care, eventual, gruparea este sinonimă. Sinonimia lexicală (a unei locuțiuni cu un verb simplu) nu determină automat identitatea de regim. *A da poruncă*, de exemplu, este la limita dintre grupările libere și locuțiuni, iar lipsa articolului dintr-o construcție ca *a dat poruncă să ...* este un semn în direcția transformării în grupare neanalizabilă. Gruparea este, cel puțin în stadiul actual al limbii, intranzitivă, cum probează imposibilitatea construcției cu un acuzativ neprepozițional (**o luptă a dat-o poruncă el*), în timp ce sinonimul său, *a porunci*, are un regim tranzitiv indubitabil.

4.2. Locuțiunile verbale, o dată constituite, prezintă toate disponibilitățile combinatorii ale unui centru de tip verbal, satisfăcînd tipare sintactice dintre cele mai diferite:

— Realizează structuri bivalente tranzitive, cu obiectul direct exprimat printr-un nominal: „Și după *ce-am pus la cale unele* ca aceste", Creangă, *P.A.* 245; „Mai pasă de *ține minte toate cele*", *ib.*, 205, sau ca propoziție conjuncțională prin conectorii *că, să, dacă*: „*am găsit cu cale să* mă întorc la d-ta acasă", *ib.*, 93; „știu dinainte ceea ce *au de gînd să* izvodească

[1] Pentru distingerea expresiilor idiomatice de cele de tip locuțional, vezi, în detaliu, Hristea, *op. cit.* p. 142.

puternicii pămîntului", *ib.*, 95; „*a ținut minte că* ne-am întîlnit într-o zi de joi"; „*nu țin minte dacă* ți-am dat sau nu cheile". Structurile tranzitive pot fi pasivizate sau reflexivizate, după regulile curente; vezi pasivul: „Toate detaliile *au fost ținute minte* la examen" și impersonalul-pasiv: „Și unde prisosește darul *nu se mai bagă în samă amarul*", Creangă, *P.A.* 143; vezi reflexivul reciproc: „Ei *s-au ținut minte (unul pe celălat)* o viață întreagă".

Există și locuțiuni verbale cu regim variat, oscilînd între o construcție tranzitivă și una intranzitivă prepozițională (vezi: „Harap-Alb *își aduce aminte* **de** aripa cea de furnică", Creangă, *P.A.* 140, alături de: „mi-*l aduc aminte* și astăzi"), construcția cu subordonată conjuncțională *(îmi aduc aminte că ...)* fiind formal nerelevantă pentru regimul locuțiunii.

— Realizează structuri bivalente i n t r a n z i t i v e, construite cu dativul (vezi: „vom putè *veni de hac* și *Spînului*", Creangă, *P.A.* 109; „el, sireicanul, mi ț-o vede și *dă de știre lui Păsărilă*", *ib.*, 142) sau construite prepozițional, locuțiunea selectînd o anumită prepoziție (vezi: „dacă *n-am ținut samă* **de** vorbele lui", *ib.*, 109; „să-l învăț eu *a-și* mai *bate* altă dată *joc* **de** om!", *ib.*, 252; „**la** care *luam parte* cu cea mai mare însuflețire!", *ib.*, 256; „saturã-te *de făcut șagă* **cu** mine, cîrpaciule!", *ib.*, 252; „**de** stăpîni calici *mi-am avut parte*", ib., 102). Unele dintre aceste locuțiuni sînt obligatoriu reflexive; *a-și bate joc, a-și aduce aminte (de ...)* sau folosite reflexiv în varianta populară: *a-și avea parte*; altele apar în construcții reflexive ca urmare a participării la opozițiile de diateză posibile pentru structurile intranzitive (vezi reflexivul reciproc: „Fetele ... numa-*și dau ghiont una alteia*", *ib.*, 221; „ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca *să* **ne** *luăm de urît*", *ib.*, 219).

— Realizează structuri bivalente i m p e r s o n a l e, fie neacceptînd deloc poziția subiectului (vezi: „*de nu-i părea rău* **după** *Ion*", *ib.*, 164, locuțiunea combinîndu-se cu un dativ și o construcție prepozițională), fie acceptînd poziția subiectului realizată ca propoziție subiectivă

(vezi: „fără *să-l trăsnească prin minte* **ce**[1] i se poate întîmpla", *ib.*, 105, locuțiunea combinîndu-se cu un acuzativ și o propoziție subiectivă).

— Realizează structuri monovalente intranzitive personale, fie nereflexive (vezi: *a o lua la sănătoasa, a o lua razna*[2]), fie cu reflexiv obligatoriu (*a-și lua tălpășița*, Creangă, *P.A.* 245; *a-și sări din minți*[3], *ib.*, 232; *a se strica de rîs, ib.*, 143), sau structuri monovalente intranzitive impersonale, cu poziția subiectului ocupată de o propoziție conjuncțională (vezi: „căci *nu* mai *era de chip* **să** doarmă[4]", *ib.*, 140).

● Trecerea de la statutul de grup analizabil la statutul de grup locuțional antrenează, în multe situații, modificări de regim, evidente mai ales în cazul în care verbul de sine stătător din structura primară era folosit tranzitiv (vezi: „*ai* **toată voia** *de la mine* **să** ..." ⇒ *ai* **voie să** ...; *a da* **răspunsul că** ... ⇒ *a da* **răspuns că** ...; *a avea* **obiceiul să** ... ⇒ ⇒ *a avea* **obicei să** ...). Originea tranzitivă, cu ocuparea inițială a poziției de obiect direct, are încă efecte asupra regimului grupului, care, în ansamblu, cel puțin în stadiul actual al limbii, rămîne intranzitiv.

5. *Ipostaze sintactice ale conjuncției DACĂ*

5.1. Se discută mult ipostaza circumstanțială a lui DACĂ, ceea ce vom nota cu $DACĂ_1$. $DACĂ_1$ reprezintă un element de relație subordonator care introduce diverse tipuri de subordonate circumstanțiale, de la condiționale și temporale la cauzale, concesive și opoziționale. Mai ales textele populare înregistrează aceste multiple folosiri, mai puțin folosirea opo-

[1] În poziția subiectului apare aici o propoziție relativă, corespunzătoare subiectului nonpersonal cu care se poate combina această locuțiune *(fără să-l trăsnească prin minte ceva)*, dar e posibilă și o subordonată conjuncțională *(fără să-l trăsnească prin minte* **că** *...)*.

[2] Acuzativul *o* și-a pierdut, în stadiul actual de limbă, valoarea de funcție atribuită, neactualizînd o valență de acuzativ, ci se cuprinde în structura formală a locuțiunii (este situația formelor neaccentuate de acuzativ feminin cu valoare neutră, frecvent incluse în structura unor locuțiuni verbale).

[3] Într-un stadiu mai vechi al limbii, cînd grupul era încă analizabil, dativele reflexive funcționau ca dative „posesive".

[4] Vezi *supra*, **2.1.** (c), unde se discută gruparea *nu-i* **chip**, cu substantivul nepreprepozițional. Apariția unei prepoziții *(nu-i* **de** *chip)* opacizează, în și mai mare măsură, organizarea internă a grupului, fiind semnul trecerii totale în clasa locuțiunilor verbale.

ziţională, folosire tîrzie, sub influenţă străină, caracteristică limbajului cult[1]:

— folosire condiţională (vezi: „*Dacă* ţ-a ajuta Dumnezeu să mă rînduieşti mai degrabă în locul d-tale, îi vedè, moşule dragă, ce prefacere are să iè împărăţia", Creangă, *P.A* 119);

— folosire temporală („Harap-Alb, *dacă* vede reaua, i-aruncă pelea cea de urs, şi apoi fuge cît ce poate cu sarcina în spate ..." *ib.*, 111);

— folosire cauzală („*Dacă* nu v-am lăsat să întraţi aici înaintea mea, aşa mi se cade", *ib.*, 133; „*Dacă* nu ştii boabă de carte, cum ai să mă înţelegi?" *ib.*, 189);

— folosire concesivă („Şi *dacă* se întîmplă să nu nimerească paserile cu săgeata, ele *tot* nu scăpau de dînsul", *ib.*, 128).

Deşi concurat de conjuncţia DE, DACĂ$_1$ are o mare utilizare în varianta populară şi orală a limbii, ocupînd, în ordinea frecvenţei, poziţia a patra, după *că*, *să* şi *cînd*, dar înainte de *cum*, *ca să*, *că să*, *de*[2]. În textele de limbă cultă se preferă folosirile condiţionale (eventual, temporale) şi opoziţionale ale lui DACĂ$_1$:

— folosire condiţională („*Dacă* astăzi şi-ar da cineva osteneala să recitească acele articole critice, ar dobîndi desigur încredinţarea că ...," Maiorescu, *C.* 333);

— folosire opoziţională („*Dacă* pe la 1857 a fost poate iertat unui literat francez să zică ..., în anul 1873 nu mai este iertat unui literat să zică aşa în treacăt ...", *ib.*, 179).

5.1.1. Ca folosire specială, derivînd, la origine, din cea condiţională, se înregistrează DACĂ$_2$, ocurent în propoziţii principale, de tip afectiv (sub aspectul valorii stilistice) şi enunţiativ optativ (ca intenţie de comunicare); vezi: „*Dacă* aş ajunge acasă mai repede!"[3]. Deşi aparţine iniţial unor structuri bipropoziţionale, cu o principală subînţeleasă, în forma actuală, DACĂ$_2$ şi-a pierdut statutul de conectiv subordonator, devenind o marcă optativă şi exclamativă.

---

[1] Apud *GLR*, II, p. 333.
[2] Apud Vulpe (1980), p. 240.
[3] Vezi Georgeta Ciompec, în *LRC* (1985) (a), p. 279.

5.2. Este mai puțin discutată ipostaza necircumstanțială a lui DACĂ (ceea ce notăm cu $DACĂ_3$), reprezentînd semnul interogației totale în vorbire indirectă. $DACĂ_3$ poate fi selectat de acele cuvinte care admit introducerea interogației totale în vorbire directă sau indirectă și care, sub aspect morfologic, pot fi: — verbe *(El întreabă dacă..., El cercetează dacă..., El se frămîntă dacă...)*; — adjective și participii *(curioasă dacă..., interesată dacă...)*; substantive provenind din aceste verbe și adjective sau înrudite cu acestea *(întrebarea dacă..., gîndul dacă..., curiozitatea dacă....)*. Sub aspect semantic, poate fi selectat de: — verbe și substantive „de informare" *(El întreabă dacă..., El se interesează dacă..., Întrebarea dacă...)*; — verbe și substantive „de control" *(El verifică dacă..., El cercetează dacă..., Verificarea dacă...)*; — verbe, adjective și substantive „dubitandi" *(El se frămîntă dacă..., El se gîndește dacă..., El stă în cumpănă dacă...)*. Cuvintele regente sînt fie intrinsec interogative, acceptînd numai contexte interogative (vezi: *a analiza, a cerceta, a controla, a examina, a întreba, a proba, a verifica*), fie contextual interogative, acceptînd numai în anumite contexte introducerea întrebărilor. (Astfel, nu putem spune: **Eu am știut dacă se întoarce*, **Eu am văzut dacă se întoarce*, dar sînt acceptate construcțiile: *Nu știu dacă..., Vreau să știu dacă..., Nu văd dacă..., Vreau să văd dacă...*, unde folosirea regentului la formă negativă sau la conjunctiv face posibilă introducerea întrebării). A doua categorie de regente, mult mai numeroase decît prima, reprezintă regentele care, în anumite contexte, primesc propoziții asertive *(Eu știu că..., Eu văd că...)*, în vecinătatea lor înregistrîndu-se valoarea de adevăr a subordonatei: adevărat / fals, iar, în alte contexte, primesc propoziții interogative, în vecinătatea lor nemaiînregistrîndu-se valoarea de adevăr a subordonatei *(Eu nu știu* **dacă**..., *Vreau să știu* **dacă**...).

● În funcție de clasa morfologică a regentului, de regimul sau de construcția acestuia, $DACĂ_3$ poate introduce următoarele tipuri de subordonate:

(a) completive directe după verbe tranzitive („numai vreu să știu **dacă** mi-l dai ori ba", Creangă, *P.A.* 98; „ — Doamne,

nu știu **dacă** ai la știință ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului", *ib.*, 168);

(b) completive indirecte după verbe intranzitive (de obicei, reflexive) și după adjective și participii (*„nehotărîtă* **dacă** procedează bine sau nu", Anghel, *S.M.* 357; *„nesigur* **dacă** o așteptase cu adevărat sau nu", *ib.*, 371[1]; *El se frămîntă* **dacă** să plece; *El* **se gîndește dacă** *să plece*);

(c) subiective după verbe impersonale sau devenite în context impersonale (*Mă interesează* **dacă** ..., *Nu se știe* **dacă**..., *Nu este cunoscut încă* **dacă** ...);

(d) atributive după substantivele provenite din verbe sau adjective apte de a primi interogative (vezi: *întrebarea* **dacă**..., *gîndul* **dacă**..., *curiozitatea* **dacă**...);

(e) predicative după un verb copulativ și un subiect realizat ca substantiv din clasa (d) (vezi: *întrebarea este* **dacă**...; *curiozitatea este* **dacă**...).

În sintaxa de tip popular și oral, este posibilă absența acestui *dacă*, în construcții intermediare între vorbirea directă și indirectă (vezi Creangă: „măcar că au pățit multe, tot cearcă prin pădurea lui, *să vadă* √ nu l-or putè găbui cumva", *P.A.* 112; „Și cum sta el în cumpene √ să-l ieie, să nu-l ieie, calul se și scutură de trei ori", *ib.*, 99, unde persoana verbului din subordonată indică trecerea la vorbirea indirectă, dar lipsa lui *dacă* este semn de vorbire directă).

5.2.1. O funcție specială dobîndește *dacă* în vecinătatea adverbului *abia*, în construcții de tip oral: „Și *de-abia dacă*-l mai aud", unde pierde funcția conectivă, dobîndind o funcție în exclusivitate modală, de aproximare și incertitudine. Obținută din contaminarea a două construcții: *de-abia îl aud, dar nu știu sigur dacă îl aud*, noua construcție pierde legătura sintactică cu structura originară, *dacă* pierzîndu-și, implicit, funcția conectivă.

---

[1] Ca și în cazul regentelor verbale, cele mai multe adjective sînt contextual interogative, avînd capacitatea de a primi interogativă numai în contextul folosirii negative; astfel, nu se poate spune ***Sigură dacă** *va ajunge*, adjectivul cerînd o propoziție asertivă, dar se poate spune **nesigură dacă** *va ajunge*, forma negativă determinînd pierderea capacității asertive.

5.3. Cele mai mari dificultăți de recunoaștere și de analiză le pune *dacă* din structuri necircumstanțiale și neinterogative, ceea ce vom indica prin DACĂ$_4$. Spre deosebire de DACĂ$_3$, *dacă* din această ipostază sintactică are ca regent un verb „neinterogativ", deci un verb care nu primește, în nici un context al său, o construcție interogativă în vorbire directă sau indirectă. DACĂ îndeplinește, sintactic, o funcție conectivă, iar, semantic, o funcție modală ipotetică. „Evenimentul" așezat în poziția subiectului sau a obiectului este prezentat ca o ipoteză, chiar și în condițiile plasării lui în trecut față de momentul comunicării (vezi: „și **dacă** întru aceasta am adus mai multe și mai lungi citate decît este obiceiul, *am făcut*-**o** pentru a preciza mai bine caracterul d-tale literar înaintea acelor auditori...", Maiorescu, *C.* 576, unde, din punctul de vedere al momentului realizării comunicării, evenimentul „a aduce citate" este un fapt săvîrșit: este sigur că am adus mai multe citate, dar ne este prezentat ca ipotetic). De remarcat poziția frecvent anteverbală a subordonatei ipotetice, explicabilă prin nevoia de dezambiguizare contextual-sintactică a construcției: calitatea necircumstanțială subiectivă sau completivă directă se evidențiază, adesea, prin reluarea în regentă printr-un substitut propozițional, care îndeplinește funcția sintactică a subordonatei. Au rolul de substitut propozițional pronumele cu valoare neutră *aceasta, asta, o, totul,* dar și substantive cu valoare generală: *faptul, lucrul...*

• Subordonata ipotetică poate apărea în următoarele poziții sintactice:

(a) *ca subiect* (vezi: „Dar **dacă** se vorbește bine sau rău și cum trebuie să se vorbească într-un mod unitar, **aceasta** nu privește alfabetul...", Maiorescu, *C.* 246; „**Dacă** ziarul a reușit să-și mențină statutul de independență și să depășească încercări de natura celor arătate, **faptul** se datorește atitudinii constante a cvasitotalității membrilor redacției", „Adevărul", **II**, nr. 369, 1);

(b) *ca obiect direct* (ex.: „și **dacă** întru aceasta am adus mai multe și mai lungi citate decît este obiceiul, am făcut-o pentru a preciza mai bine caracteruld-tale literar", Maiorescu, *C.* 576; „și **dacă** în rîndurile următoare ne încercăm să mai

aducem un şir de dovezi pentru a o întări, o facem din încrederea că..." *ib.*, 120).

• Construcţia cu DACĂ$_4$ este opţională în cazul a numeroase regente, selecţia lui *dacă* sau a lui *că* şi *să* avînd semnificaţie modală (vezi distincţia modală real / ipotetic din: *Mă doare* **că** *vorbeşti nepoliticos* / *Mă doare* **dacă** *vorbeşti nepoliticos*). Dar este obligatorie în cazul copulativului *a însemna* construit propoziţional (ex.: **Dacă** *reuşeşte înseamnă că a muncit mult*), asigurînd distingerea subiectivei de predicativa introdusă prin *că*, şi devine aproape obligatorie pentru una din folosirile impersonale şi predicative ale lui *a fi* (vezi: **Dacă** *n-a venit e pentru că a fost obosit*[1]).

6. *Două variante ale împletirii regentei cu subordonata*

6.1. *Acomodarea formei relativului după regimul regentului; tipul de construcţie „dau cui cere"*

Tipul de construcţie aici în discuţie priveşte nu orice fel de subordonată relativă, ci numai relativele neinterogative, adică subordonatele introduse prin pronume, adjective şi adverbe relative care nu reprezintă transpuneri în vorbire indirectă ale interogativelor parţiale[2]. Ca poziţie sintactică, acest tip de construcţie poate avea ca regent:

— un verb sau un adjectiv cu regim de dativ, funcţionînd ca subordonată completivă indirectă; vezi:

(a) *Dau cui* cere:

(b) „De aici a ieşit un folos pentru care nu pot fi îndestul de *recunoscător cui* n-a alergat după mine cu ultimele metode ale ştiinţei", Iorga, *P.A.* 1, 10;

— un verb tranzitiv construit cu *pe*, funcţionînd, faţă de acesta, ca subordonată completivă directă; vezi:

(c) „*Să blesteme pe-oricine* de mine-o avea milă", Eminescu *P.* 88;

---

[1] Pentru comentarea acestui tipar sintactic, vezi *supra*, **1.3.2.1.** (g—h').

[2] Este o mare deosebire între tipul de relative: *El m-a întrebat pe cine vor avansa*, *El s-a interesat pe cine vor avansa*, unde relativa reprezintă o transpunere în vorbire indirectă, după un verb „de informare", a unei interogative parţiale, şi tipul: *El laudă pe cine merită*, unde relativa nu este şi interogativă, regentul *a lăuda* neadmiţînd introducerea unei interogaţii.

— un verb, un adjectiv sau un adverb cu regim prepoziţional, funcţionînd, în relaţie cu regentul, ca subordonată completivă indirectă; vezi:

(d) „Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi ţin la el urechea — *şi rîd de cîte*-ascult
Ca de dureri străine?", Eminescu, *P.* 54;

(e) „Elena este *austeră cu cine* o bănuieşte de infidelitate", Călinescu, *I.L.R.* 338;

(f) „ele nu se pot pune *alăturea de ceea ce* a făcut aproape fără instrumente... această nenorocită umanitate preistorică", Iorga, *P.A.* 2, 283;

— un substantiv sau pronume construite cu genitivul sau prepoziţional, funcţionînd, faţă de aceste regente, ca atributivă; vezi:

(g) „În teatrul unde se intră cu plată şi nu se ispiteşte lumea cu *prezintarea a ceea ce*[1] e mai strident şi mai josnic în viaţă...", Iorga, *P.A.* 2, 404;

(h) „De unde nu mai străbătu
Nimic din ce-au apus —", Eminescu, *P.* 170;

(i) „Biblia ne povesteşte de Samson, cum că muierea,
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea, [...]
Ca dovadă de ce suflet stă în piepţii unei rochii...",
Eminescu, *P.* 120.

În mod special, în acest capitol, nu interesează decît relativele cu regent verbal (tipurile (a), (c) şi (d)), dar, ca structură sintactică şi ca probleme pe care le ridică, toate construcţiile aici enumerate reprezintă a c e l a ş i tipar de construcţie, cu aceleaşi trăsături şi explicaţii privind împletirea regentei cu subordonata.

În acest tip de construcţie pot apărea pronume relative sau nehotărîte cu funcţie relativă (vezi exemplele (a)—(h)), adjective pronominale relative (vezi (i): *de* **ce** *suflet* şi (j)) şi, mai rar, adverbe relative (vezi (k)):

(j) „Dacă e însemnat Asachi, dacă merită recunoştinţa noastră şi *a* **cîtor** *generaţii* româneşti se vor succeda, nu e pentru nuvele, nici pentru versuri..."

[1] Grupul prepoziţia *a* + pronume în acuzativ apare în locul unei construcţii genitivale, recurgîndu-se la exprimarea prepoziţională deoarece pronumele *ceea ce* este invariabil şi deci nu cunoaşte flexiunea de caz (vezi *supra*, partea I, cap. III, 1.1.).

(k) „*Înamorați* de-a ta ființă,
De **cum** zîmbești, *de* **cum** te miști", Eminescu, *P.* 159.

● Elementele sintactic comune ale construcțiilor (a)—(k) sînt: — relativul are calitatea unui d u b l u s u b s t i t u t, substituind un nominal din regentă și unul din subordonată (vezi, de exemplu: (a) *Dau omului — omul cere;* (c) *să bleste-me pe omul — omul o avea milă;* (d) *rîd de povești — ascult povești* etc.) și incluzîndu-se, în consecință, atît în organizarea regentei, cît și a subordonatei; — în organizarea celor două propoziții, substitutul pronominal relativ se include cu funcții diferite (vezi, de exemplu: (a) complement indirect în regentă și subiect în subordonată; (c) complement direct în regentă și subiect în subordonată; (d) complement indirect prepozițional în regentă și complement direct în subordonată), funcții care cer mărci formale diferite (vezi: (a) dativ și nominativ; (c) acuzativ și nominativ; (d) acuzativ prepozițional și acuzativ neprepozițional); — regentul are un regim puternic marcat, prepozițional sau cazual, iar relativul ocupă, față de regent, această poziție sintactică puternic marcată; — forma relativului este u n i c ă, neputînd exprima simultan ambele relații sintactice; ca atare, va exprima relația cea mai puternic marcată formal, cea față de regent; — se ajunge, astfel, la excepții de la regula de construcție a subiectului (vezi subiectul în dativ din (a), (b) și subiectul în acuzativ — un acuzativ prepozițional — din (c), (e), (g), (h)) sau de la regula de construcție a complementului direct, ocurent în contextul altei prepoziții decît *pe* (în (d), (f)).

● O situație deosebită o are prezența, în acest tip de construcție, a adverbului relativ (vezi (k)). Adverbul *cum* din (k) funcționează și el ca dublu substitut, substituind nominale cu prepoziții diferite: *înamorați* **de** *felul, zîmbești* **în** *felul;* va păstra, în structura contrasă, prepoziția cerută de regimul regentului: *înamorați* **de cum**...

● Este deosebit de interesantă prezența adjectivului relativ în aceste construcții (vezi (i) și (j)). În fenomenul de împletire a regentei cu subordonata, un adjectiv relativ antrenează și regentul său substantival, întregul grup substantiv + adjectiv avînd dublă subordonare: și față de propoziția regentă, și față de propoziția subordonată. Astfel, în (i) grupul *ce suflet*

(adjectiv relativ + regentul său substantival) se include și în structura regentei, subordonîndu-se regentului *dovadă (dovadă de ce suflet)*, ceea ce explică construcția cu prepoziția *de*, și în structura subordonatei, raportîndu-se la predicatul *stă (ce suflet stă)*, față de care reprezintă grupul subiectului. În consecință, *de suflet* este atribut substantival prepozițional în regentă și subiect, în subordonată (un subiect în acuzativ cu prepoziție), iar relativul *ce* este un atribut adjectival în ambele propoziții. Tot astfel, în (j) grupul *a cîtor generații* (adjectiv relativ + regent substantival) se include și în propoziția regentă, subordonîndu-se față de *recunoștința*, ceea ce explică forma de genitiv și coordonarea cu adjectivul posesiv *noastră*, și în propoziția subordonată, în structura căreia reprezintă grupul subiectului *(cîte generații se vor succeda)*. Substantivul *a... generații* îndeplinește în regentă funcția de atribut substantival genitival, iar, în subordonată, funcția de subiect (un subiect cu formă de genitiv); adjectivul *cîtor* are, în ambele propoziții, funcția de atribut adjectival (forma de genitiv se explică prin acordul cu genitivul substantivului)[1].

6.2. *Ipostaze sintactice ale „ridicării" componentelor din subordonată în regentă*[2]

● „Ridicarea" componentelor înseamnă, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, o deplasare a unui component sau a unui grup de componente spre stînga, cu trecerea peste un regent verbal (sau adverbial) sau chiar peste două regente verbale (sau unul verbal și unul adverbial), ceea ce, implicit, înseamnă deplasarea componentului (componentelor) din subordonată în regentă; vezi:

(a) **Ion** { *trebuie să* / *s-a nimerit să* / *era să* / *mi se pare că* / *se dovedește că* } *fie / este la locul accidentului,*

[1] Pentru analiza acestui tip de construcție, cu relativul inclus în organizarea sintactică a două propoziții, vezi Guțu (1957), p. 165–166.

[2] Un punct de plecare pentru semnalarea și interpretarea acestor construcții găsim în Stati (1972), p. 160–164; vezi, mai recent, Dobrovie (1987), p. 313 și urm. și Dindelegan (1990).

Scanned with OKEN Scanner

construcții rezultate din trecerea constituentului *Ion* peste un regent verbal;

(b) **Cartea aceasta** { *e necesar să* / *e posibil să* / *e important să* / *e obligatoriu să* / *e greu să* / *pesemne că* / *poate că* / *probabil că* / . . . } *fie / este cea mai bună,*

construcții rezultate din trecerea grupului *cartea aceasta* peste un regent adverbial;

(c) *„nu ajunsese încă* **ceea ce** *bănuiam că trebuie să ajungă”*;
„întrebări **cărora** *probabil că vor încerca să le afle un răspuns”*,

rezultate din deplasarea la stînga peste două regente, ambele verbale *(bănuiam că trebuie să...)*, sau unul verbal și altul adverbial *(probabil că vor încerca să...)*, ceea ce înseamnă includerea componentului deplasat nu în regenta imediată a subordonatei, ci în regenta regentei.

În (a) și (b) saltul înseamnă: (1) ← (2), iar, în (c), înseamnă: (1) ← (2) ← (3).

Componentul deplasat se poate lega sintactic de restul enunțului, incluzîndu-se, prin mărci formale, în organizarea lui sintactică, sau poate fi așezat într-o poziție parantetică, fiind totalmente rupt sintactic de rest, ruptură care se asociază și cu o izolare prin pauză (grafic, prin virgulă). Legarea sintactică poate fi totală (vezi acordul în construcții ca: *Ei trebuiau să plece*) sau parțială, prin conectori propoziționali (vezi *cărți* **pe care** *bănuiam că le-ai citit, elevi* **care** *tre-*

buie să plece) sau printr-o topică obligatorie a componentelor (vezi: **Cine** *crezi că va lipsi?*, **Pe cine** *trebuie să întîlnesc?*).

Izolarea (sau „dislocarea la stînga", cum apare în terminologia unor cercetări recente[1]) îmbracă și ea multiple forme sintactice;

(d) „*Cît despre inima mea*, s-*o* dea Dumnezeu oricui", Creangă, *P.A.* 101;
„*și din partea apei*, mi se pare că *i*-om duce dorul", *ib.*, 104;
„*Unul ca dînsul*, și încă necunoscător de locurile acestea, cum crezi că ar putea face această slujbă?", *ib.*, 108;
„— *Astfel de noapte bogată*,
Cine *pe ea* n-ar da viața lui toată?", Eminescu, *P.* 172;
„*să transformi la propriu apa în vin*, iată o realizare măreață", Buzura, *R.* 41.

În cuprinsul acestei prezentări ne limităm la cazurile de „legare sintactică", totală sau parțială, a componentului deplasat, reprezentînd cazurile cu consecințe sintactice importante pentru organizarea de ansamblu.

● Motivații și rațiuni diverse: pragmatice, semantice, sintactice, separate sau coexistente, stau la baza acestui proces sintactic complex al deplasării componentelor din subordonată în regentă.

Din punct de vedere pragmatic, este o modalitate de a asigura adecvarea noului enunț la enunțurile anterioare, prin alegerea pentru „capul" enunțului a acelui component sau a acelor componente care asigură coerența discursului. Sub aspectul intenției de comunicare, deplasarea are efectul de focalizare a interesului asupra componentului/componentelor din pozițiile „forte" ale enunțului, poziția primului loc sau a „capului" de enunț.

Din punct de vedere semantic, este un mijloc de modalizare și de subiectivizare a enunțului, prin încorporarea unor verbe și construcții cu o încărcătură semantică modală,

[1] Vezi Dobrovie, *op. cit.*, p. 338 și urm.

fie modalizatori de subiectivitate, deci cuvinte care introduc atitudinea vorbitorului (sau a colectivității) în legătură cu asertiunea din subordonată; vezi:

(e) *Cartea aceasta* { *îmi pare că* / *mi se pare că* / *se crede că* / *pesemne că* / *bănuiesc că* / *consider că* / *apreciez că* / . / . / . } ***este cea mai bună,***

fie modalizatori apreciativi:

(f) *Cartea aceasta* { *e greu să* / *e imposibil să* / *e util să* / *e periculos să* / *e important să* / . / . / . } ***fie cea mai bună,***

fie modalizatori deontici (de recomandare, de interzicere sau de permisiune):

(g) *Cartea aceasta* { *e obligatoriu să* / *e interzis să* / *e permis să* / *e recomandabil să* / *merită să* / *se cuvine să* / . / . / . } ***fie citită.***

Din punct de vedere s i n t a c t i c, constatăm că există situații în care deplasarea este f a c u l t a t i v ă, vorbitorul avînd posibilitatea alegerii între construcția originară, fără mutare,

și construcția sinonimă rezultînd din mutarea unui constituent *(Îmi pare că Ion este obosit* și *Ion îmi pare (că este) obosit)*, semn cert al unei motivații extrasintactice a deplasării, o motivație pragmatică și/sau semantică. Există și construcții în care deplasarea este obligatorie, condiționarea sintactică a fenomenului fiind, în acest caz, primordială. Condiționarea sintactică intervine în următoarele construcții:

— *în frazele interogative parțiale*, cînd este interogat un component din subordonată, oricare ar fi poziția lui în subordonată; vezi:

(h) „— *Ce* mai trebuie să fac și n-am făcut?",

(i) „— Moșule, *care* crezi dumneata că e mai mare putere pe lume?", Vulpescu, *S.P.* 302;

(j) „*Ce tărie de cuget* trebui' să aibă acest om, dacă ...?", *ib.*, 34;

(k) „*Cît* ai vrè tu să trăiești?", *ib.*, 60,

unde sînt deplasați spre stînga un obiect direct din subordonată (în (h)), un subiect din subordonată (în (i)), întregul grup sintactic conținînd atributul interogat (în (j)) și un circumstanțial cantitativ (în (k)). Cum marca interogativă, într-o frază interogativă parțială, trebuie să apară în „capul" enunțului, deplasarea componentului (sau a grupului) din subordonată în poziția primului loc este obligatorie;

— *în frazele exclamative*, cînd exclamația privește un component din subordonată; vezi:

(l) „*Cît de* amărîtă trebuie să fii!",

unde a avut loc deplasarea grupului adjectival din subordonată, îndeplinind, față de copulativul din subordonată, funcția de nume predicativ. Cum marca exclamativă, într-o frază exclamativă, ocupă poziția „capului" de enunț, deplasarea, și în aceste construcții, este obligatorie;

— *în subordonate relative (pronominale sau adverbiale)*, unde subordonarea regentei față de restul enunțului este asigurată de un relativ deplasat din subordonată; vezi:

(m) „cocoțată pe două picioruțe scurte, subțiri de necrezut și *care* te așteptai să se frîngă la fiece pas", Vulpescu, *S.P.* 7;
„Cartea *care* trebuie să apară mai întîi este neinteresantă";

„blestemele *care* nu se putea să nu plouă asupra lui", Vulpescu, *S.P.* 173,

unde deplasarea subiectului din subordonată în regentă asigură legarea regentei de textul anterior; *care* nu funcționează și ca subiect al regentei, căci regenta are ocupată poziția de subiect: un subiect inclus, în primul exemplu *(te așteptai să ...)*, și propoziția subiectivă, în celelalte două *(trebuie să apară, nu se putea să ...)*;

(n) „.... de a cere de la clasele noastre culte atîta conștiință *cîtă* trebuie să *o* aibă", Maiorescu, *C.* 144;
„.... despre lucruri *pe care* oricine-n locul lui ar fi căutat să *le* evite", Vulpescu, *S.P.* 150;
„.... cel *pe care* veniseră să-*l* ia înapoi", *ib.*, 50;
„.... întrebări *cărora*-ncercau să *le* afle-un răspuns", *ib.*, 80,

unde deplasarea complementului direct sau indirect (în dativ) în regentă asigură legarea sintactică a acesteia de textul anterior. Spre deosebire de deplasarea subiectului (vezi exemplele de la (m)), deplasarea obiectului lasă o „urmă" vizibilă în propoziția originară, marcată prin forma neaccentuată a pronumelui personal, relativul incluzîndu-se într-un lanț de coreferențialitate la mare distanță: *cîtă ... o, pe care ... le, pe care ... -l, cărora ..., le*. Că relativul nu funcționează ca obiect direct al regentei, este dovedit prin prezența cliticului în subordonată, dar și prin relațiile în care se angajează regentul, poziția obiectului direct fiind fie ocupată de completiva directă (vezi: *ar fi căutat să le evite, încercau să le afle)*, fie imposibil de atribuit, în cazul verbelor intranzitive *(trebuie, veniseră)*;

(o) „.... acela-n care te-ncredeai sau *în care* te făceai că te încrezi", Vulpescu, *S.P.* 53;
„în urma unui accident stupid, *de care* nu simte că este cu nimic vinovat", *ib.* 462,

unde deplasarea complementului indirect prepozițional asigură subordonarea regentei față de o propoziție anterioară. Că relativul reprezintă aici un constituent deplasat din locul său originar, neatribuit de vecinătatea verbală lîngă care a ajuns după mutare, o dovedește prezența unei prepoziții impuse de regimul verbului

(sau al adjectivului) din subordonată: *a te încrede* **în** ..., *vinovat* **de** ...

Comună pentru toate exemplele (h)—(o), indiferent de motivul sintactic care a determinat „mișcarea" constituentului, este d i s o c i e r e a f u n c ț i i l o r elementului mutat: în regentă, el funcționează ca marcă interogativă (vezi (h)—(k)), exclamativă (vezi (l)) sau ca marcă de subordonare (vezi (m)—(o)), iar, în subordonată, ca element component al organizării sintactice. In construcțiile curente, fără deplasare, cele două funcții coexistă în limitele aceleiași propoziții.

● Urmărim, în cele ce urmează, consecințele s i n t a c t i c e și m o r f o s i n t a c t i c e ale „ridicării" componentelor asupra construcției de ansamblu, Indiferent de detaliile sintactice ale „ridicării": funcția componentului „ridicat", tipul de regentă în care este „ridicat" (principală interogativă, principală exclamativă, subordonată relativă sau principală enunțiativă), salt peste un regent sau peste două regente, „ridicarea" produce în construcția de ansamblu o p e r t u r b a r e a organizării originare, opacizînd, într-o măsură mai mare sau mai mică, organizarea inițială și creînd construcții cu un anume grad de discontinuitate.

● „Ridicarea" în principale interogative și în subordonate relative produce construcții deviante, într-un anumit punct al lanțului construcției, care se a u t o r e g l e a z ă ulterior, într-un punct mai îndepărtat al lanțului, semn clar că „lectura" textului se face pe grupuri sintactice, și nu pe componente izolate. Astfel, în enunțurile interogative: *Cine crezi că va întîrzia? Pe cine trebuie să anunți?*, construcția este deviantă în prima parte, dar autoreglată în partea a doua și, tot astfel, în subordonatele relative: *cartea pe care venisem să mi-o dai, cartea pe care bănuiam că mi-o dai*, construcția este deviantă în limitele relativei, dar autoreglată în subordonata acesteia.

● Deosebit de puternice sînt efectele „ridicării" unui subiect din subordonată, „sărind" peste un verb impersonal sau peste o construcție impersonală din regentă. Dacă subiectul „ridicat" este un nominal cu formă de plural, noua poziție antrenează adesea schimbarea statutului flexionar al noii vecinătăți verbale: din verb cu formă unică de persoana a III-a singular

capătă, prin acord, și formă de plural (vezi: *Cărțile trebuiau să fie citite, Cărțile meritau să fie citite, Lucrările se dovedesc (că sînt) utile, Materialele sînt periculos de manevrat).* Dacă subiectul „ridicat" este un nominal personal, „deplasarea" poate avea ca efect și personalizarea verbului: verbul regent dobîndește, prin acord, statut flexionar personal, adică distinge formal cele trei persoane (vezi: *Tu trebuiai să fii acolo, Tu erai să cazi, Tu îmi pari (că ești) obosit, Eu m-am nimerit (să fiu) acolo, Tu ești imposibil de contrazis).*

● Construcțiile nou formate în urma „ridicării" componentelor impun r e a n a l i z a mentală a modului de producere, cu r e a d u c e r e a constituentului (sau a constituenților deplasați) în poziția de origine, reanaliză posibil de făcut ori de cîte ori condițiile contextuale o permit, adică modificările morfosintactice și schimbarea de poziție n-au fost atît de profunde încît să fi opacizat organizarea internă a construcției.

Recomandări pentru analiza construcțiilor obținute prin „ridicarea" subiectului

— Pentru regentele impersonale rămase cu formă de persoana a III-a singular sau formă care nu distinge singularul de plural (vezi *trebuie*), subiectul se readuce în subordonată, ca subiect real al acesteia (vezi: *Trebuie să pleci tu; Mi se pare că ești obosit tu; E bine să fie citită cartea*).

— Pentru construcțiile în care subiectul „ridicat" este un relativ, un interogativ sau un exclamativ (vezi: *cartea care trebuie să fie tradusă,* **Cine** *(crezi că) trebuie să vină?,* **Ce** *frumoasă trebuie să fi ajuns!),* deși mental reanaliza este obligatorie, asigurînd înțelegerea organizării enunțului, readucerea în poziția originară n u este posibilă, dată fiind dubla funcție a acestuia: de component al ultimei subordonate, dar și de marcă relativă, respectiv interogativă sau exclamativă.

— Pentru construcțiile în care „ridicarea" subiectului a determinat schimbarea statutului flexionar al regentului (ex. *ei trebuiau să plece, ei erau să cadă*), reanaliza și readucerea subiectului în poziția originară n u se mai pot face: formal, ca subiect observabil, nominalul „ridicat" a devenit subiectul regentei, chiar dacă noua poziție nu a atribuit *ea* această funcție.

Cercetătorii au propus pentru asemenea construcții soluția unui grup neanalizabil: *predicat compus* (sau *complex*)[1].

— În condițiile personalizării verbului, dublată fie de suprimarea copulativului din subordonată (vezi: *Pepenii s-au nimerit copți, Tu pari obosit, Ideea se dovedește falsă*), fie de suprimarea auxiliarului pasiv (vezi: *Cărțile trebuiau citite, Filmele meritau văzute*), fie, mai rar, de suprimarea existențialului *a fi* (vezi: *M-am nimerit* **acolo**, *„Fetele împăratului întîmplîndu-se* **de față**", Creangă, *P.A.* 107), structura noii construcții nu mai este transparentă, trimițînd la o interpretare „de suprafață" mult îndepărtată de structura originară: subiect + predicat + element predicativ suplimentar[2]. Interesantă pentru noul tipar sintactic este asocierea centrului verbal cu vecinătăți a căror funcție nu este atribuită de acesta: și subiectul, și elementul predicativ suplimentar sînt poziții atribuite de verbul suprimat din subordonată[3].

6.3. *Asocierea celor două variante de împletire a regentei cu subordonata*

În construcțiile:

(p) „... cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții[1] / , *la ce* poate[2] / să le aducă ziua de mîne[3]/", Creangă, *P.A.* 202;

(r) „O scenă nefirească[1]/ *pentru ceea ce* ne-am obișnuit[2]/ să numim sănătatea morală, pudoarea țărănească[3]/", Simion, *S.R.*, I, 429;

(s) „... mă ținea la curent[1]/ *cu ceea ce* bănuia el[2]/ că ți se întîmplă[3]/", Buzura, *R.* 461,

---

[1] Soluția, lansată de Valeria Guțu în Guțu (1956) și Guțu Romalo (1973), p. 129, a fost preluată de numeroși alți cercetători. Vezi, mai jos (**2.7.**), posibilitatea de susținere și a unei noi soluții, cu două „predicații": subiect + predicat + propoziție predicativă suplimentară.

[2] În ultimele construcții, cele obținute prin suprimarea existențialului *a fi*, verbul personalizat apare nu într-o vecinătate adjectivală sau participială, ci într-una adverbială, provenind din circumstanțialul de loc al structurii originare (vezi structura de bază: *S-a nimerit să fiu* **acolo**). În aceste condiții, deși provenind dintr-un circumstanțial de loc, noua vecinătate reprezintă totuși o „predicație suplimentară", fiind componentul care dă indicații asupra predicației suprimate.

[3] Pentru o discuție detaliată, vezi *infra*, cap. al II-lea, **2.7.**

1. *Preambul teoretic*

Teoria *funcțiilor sintactice* s-a explicitat, rafinat și îmbogățit continuu, pe măsura progreselor teoretice înregistrate în studiul limbii, a modificării concepției generale asupra structurii și funcționării ei.

1.1. În gramatica tradițională românească, deși principiul de bază care organizează descrierea sintaxei este al funcțiilor sintactice, nu găsim o teorie explicită a acestora. Sintaxa este concepută ca un inventar aprioric de părți de propoziție și de tipuri de propoziții, fiecare îndeplinind o funcție sintactică specifică, inventar considerat un dat primar al analizei, mai presus de orice nevoie de justificare și de demonstrare. Întrebări de tipul: „constituie complementul indirect în dativ și cel indirect prepozițional aceeași funcție sintactică?" sau „reprezintă complementul direct personal și cel nonanimat neprepozițional, în construcțiile cu dublu obiect, aceeași funcție?" etc. nu-și găsesc locul, pentru că se pornește adesea de la un inventar dat de funcții. Puținele modificări de inventar propuse au avut rațiuni în exclusivitate semantice: exprimarea instrumentului, a asocierii, a restrîngerii (acțiunii sau a calității), a schimbului, a cumulului, a excepției, a opoziției etc., avînd ca efect creșterea inventarului de complemente circumstanțiale și de propoziții corespunzătoare.

Definițiile date funcțiilor sînt neunitare[1]: exclusiv formală, în funcție de calitatea morfologică a regentului, în cazul atributului; semantice, pentru complementele circumstanțiale; vag semantice și cu elemente formale, pentru complementele necircumstanțiale; logicizante, în cazul părților principale de propoziție și, în fapt, sînt adesea neoperante pentru delimitare și recunoaștere.

În această concepție, relațiile sînt privite ca exterioare și secundare descrierii: inventarul de funcții nu se stabilește potrivit specificului relațional în care se angajează fiecare funcție, ci

[1] Lipsa de consecvență în definirea părților de propoziție este comentată de Valeria Guțu Romalo în Guțu Romalo (1963) (b), p. 25—35 și (1973), p. 90.

inventarul, o dată stabilit, se completează cu observația „exterioară" că părțile de propoziție, respectiv funcțiile, stabilesc între ele mai multe tipuri de relații (coordonare, subordonare, interdependență, relație apozitivă).

1.2. În gramatica structuralistă românească s-au realizat modificări esențiale privind conceperea funcțiilor sintactice: (a) s-a propus un concept relațional de funcție, relațiile fiind implicate în definire, delimitare, descriere; (b) inventarul de funcții nu mai apare ca un fapt aprioric, ci este supus controlului, justificării și demonstrației (apare foarte clară ideea că stabilirea inventarului de funcții privește interpretarea faptelor sintactice ale unei limbi); (c) în locul definițiilor neunitare și neoperante, s-au propus, pentru fiecare funcție, definiții riguroase, strict gramaticale, întemeiate pe particularitățile relaționale ale funcțiilor.

Un asemenea mod de concepere și de definire a funcțiilor sintactice se propune în Guțu Romalo (1973), unde, utilizîndu-se ideea structuralistă că orice unitate lingvistică, indiferent de nivel, se angajează simultan în relații de succesiune (sintagmatice) și de înlocuire (paradigmatice), se definește *funcția sintactică*, în general, și fiecare funcție, în parte, prin luarea simultană în considerație a celor două tipuri de relații. În această concepție, orice funcție reprezintă, în plan paradigmatic, o clasă de substituție, deci de termeni neopozabili, substituibili în aceeași poziție, iar în plan sintagmatic, o poziție constantă și o relație specifică, specificul manifestîndu-se ca tip de relație sau ca formă a ei de realizare.

În această concepție, pentru ca o poziție sintactică să se constituie ca funcție de sine stătătoare, e necesar să existe argumente relaționale distinctive (diferențiatoare de o poziție apropiată), ceea ce pune în cu totul alți termeni problema inventarului de funcții sintactice ale unei limbi. În acest moment s-au născut și au încercat să fie rezolvate întrebări de felul: „numele predicativ este o poziție sintactică de sine stătătoare sau intră în structura predicatului?"; „complementul indirect în dativ alcătuiește o funcție distinctă de cel prepozițional sau ambele reprezintă aceeași funcție?" etc.

În aceeași viziune, fraza nu mai apare ca entitate distinctă, independentă de nivelul propozițional, căci propozițiile subordonate nu reprezintă altceva decît realizări posibile ale funcțiilor, fiind termeni alternativi, alături de alți termeni (realizați ca părți de propoziție), ai unei clase de substituție. Adoptarea concepției *clasei de substituție* ca manifestare a relațiilor paradigmatice proprii unei funcții atrage după sine renunțarea la organizarea descrierii după principiul propoziție vs. frază, nemaiexistînd rațiuni pentru o distingere atît de tranșantă a celor două părți ale sintaxei tradiționale: sintaxa propoziției/ sintaxa frazei.

1.3. M o d e l u l g e n e r a t i v, indiferent de forma mai veche sau mai nouă pe care a cunoscut-o, susține, în alți termeni și în altă viziune, aceeași ideea a naturii r e l a ț i o n a l e a funcțiilor.

În modelul generativ clasic (vezi Chomsky (1965), iar, în lingvistica românească, Vasiliu, Golopenția (1969)), faptul că funcția sintactică are o accepție integral relațională ne este dovedit de eliminarea funcțiilor din reprezentările sintactice, considerîndu-se că informația lor este total p r e d i c t i b i l ă din informația „categorială", mai exact a relațiilor dintre categorii. În consecință, în locul unei reprezentări sintactice funcționale, se propun reprezentări „categoriale", de tipul:

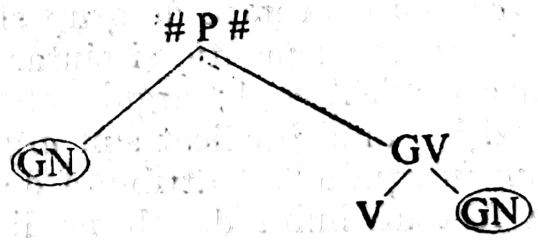

care pot furniza integral și informația funcțională. Subiectul și obiectul se deosebesc după relațiile pe care GN le angajează în arbore: [GN, P] reprezintă subiectul, adică un grup nominal dominat direct de P(= propoziție), iar [GN, GV] reprezintă obiectul, adică un grup nominal dominat de un GV (= grup verbal).

Scanned with OKEN Scanner

● În gramatica generativă românească, s-au propus și reprezentări sintactice corelînd informația funcțională cu cea categorială (vezi Dindelegan (1974)), de tipul:

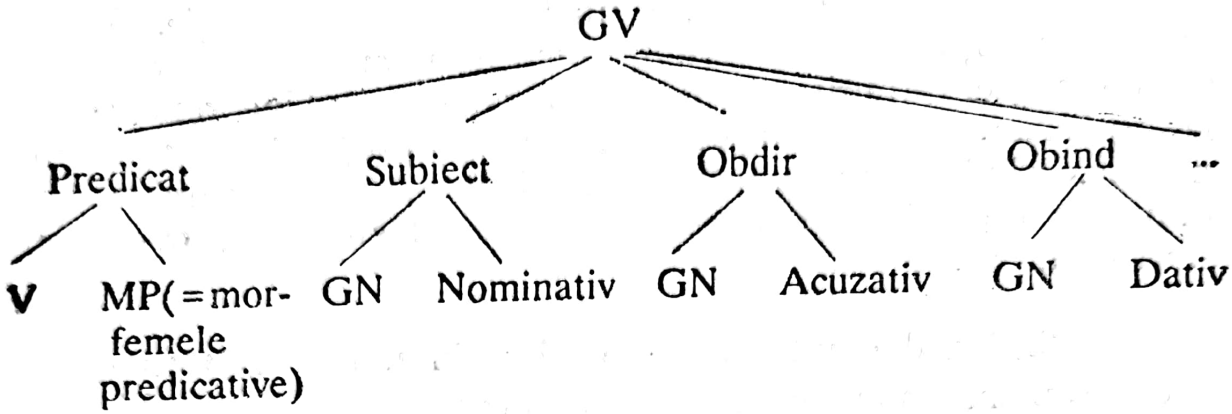

unde noutatea constă, printre altele, în atribuirea unui rol deosebit de important cazului: pe de o parte, rolul de concatenare, de asigurare a legăturii și a coeziunii grupului, iar, pe de altă parte, rolul de ierarhizare a determinanților, asigurînd așezarea grupurilor nominale, în raport cu centrul, într-o anumită poziție, ceea ce înseamnă atribuirea unei anumite funcții.

● Modelele ulterioare, generative (vezi Chomsky (1981 — 1982), iar, pentru aplicarea la limba română, Dobrovie (1987)) și relaționale (vezi „gramatica relațională" elaborată de D. Perlmutter și P. Postal), pe lîngă natura relațională a funcțiilor, propun cîteva idei noi, de sorginte logico-semantică: — cuvintele se împart în *predicate* (= centre de grup sintactic) și *argumente* (= complinirile cerute semantic și sintactic de predicat); — numai predicatul atribuie funcții; argumentele primesc funcții de la acesta; — pozițiile unui predicat sînt *argumentale* și *neargumentale*, după cum funcția a fost atribuită de predicatul lîngă care se află sau a fost atribuită de alt predicat, ajungînd în noua vecinătate după o „mișcare" a constituenților în cadrul enunțului[1].

● Comună modelelor generative, mai vechi sau noi, este distingerea funcțiilor s t r î n s legate de centru (vezi funcțiile de sub dominanța lui GV; pozițiile „argumentale", în viziunea

[1] Toate cazurile de împletire a regentei cu subordonata discutate la 6.2. reprezintă exemple de vecinități *neargumentale* (subiect neargumental, obiect neargumental etc.) ale verbului din regentă.

mai nouă) de cele mult mai s l a b legate de centru (exterioare lui GV), ceea ce înseamnă, sintactic, distincţia subiect, obiecte vs. circumstanţiale şi unii determinanţi prepoziţionali slab legaţi de verb.

2.0. Prezentăm, în cele ce urmează, principalele aspecte ale conceperii f o r m a l e (r e l a ţ i o n a l e) a funcţiilor sintactice, urmărind consecinţele teoretice şi avantajele practice ale acestei orientări. Ne limităm la funcţiile atribuite în cadrul grupului verbal, deci de un centru verbal, şi strîns legate de acesta[1]. Încercăm să adaptăm discuţia, sub anumite aspecte, la nivelul şi pentru necesităţile şcolare.

2.1. *Subiectul*

Funcţia de *subiect*, atribuită de centrul verbal, reprezintă o clasă de substituţie avînd ca termen caracteristic nominalul (substantiv, pronume) în nominativ, iar, ca relaţie sintagmatică specifică, relaţia de interdependenţă cu verbul şi acordul pe care subiectul îl impune predicatului. Definiţia propusă de Valeria Guţu Romalo: „poziţia sintactică realizată prin nume în nominativ impunînd acordul verbului cu care intră în relaţie de interdependenţă"[2] trimite în exclusivitate la elemente de formă gramaticală, singurele în măsură să circumscrie neechivoc situaţiile de subiect din limba română.

Ceea ce u n e ş t e elemente s e m a n t i c foarte eterogene: **Elevul** *citeşte* (agentul), *Se ştie* **făptaşul** (pacientul), *Mă doare* **capul** (locativul), **Microfonul** *amplifică sunetul* (instrumentul), **Nedreptatea** *l-a deprimat* (cauza), **El** *primeşte o scrisoare* (ţinta, punctul de ajungere), **El** *se întristează* (cum *a întrista* este un verb de stare, şi nu de acţiune, subiectul nu este un agent[3]) şi elemente s i n t a c t i c eterogene: cu topică antepusă (**Copilul** *citeşte*) şi postpusă (*Se citeşte* **cartea**), cu regent personal (**El** *aleargă*) şi impersonal — intrinsec impersonal (*S-a întîmplat* **o nenorocire**) sau impersonal pasiv (*S-a auzit* **un neadevăr**) —, realizat prin nominal (*Vine* **toamna**), dar şi prin forme verbale

[1] Nu vom discuta deci *circumstanţialele* şi *determinanţii prepoziţionali facultativi*.

[2] Apud Guţu Romalo (1973), p. 109.

[3] Acest participant personal, dar nonagent apare sub numele de „experimentator" (engl. *experiencer*).

Scanned with OKEN Scanner

nepersonale (*Se aude* **tunînd**, *E greu* **de făcut**, *E greu* **a face**, *Trebuie* **făcut** *ceva*), permiţînd includerea lor în aceeaşi poziţie sintactică, a subiectului, nu sînt consideraţiile: „autor al acţiunii", „despre cine sau despre ce se vorbeşte în propoziţie", ci numai elemente de formă gramaticală: forma de nominativ (pentru cuvintele care cunosc categoria cazului) şi acordul din relaţia subiect-predicat, iar, pentru cuvintele care nu cunosc forma de caz şi de număr, posibilitatea substituţiei cu un nominal în nominativ acordat.

Astfel, în construcţiile: *Îmi place* **filmul**, *Mă indispune* **rezultatul**, *S-a întîmplat* **o nenorocire**, *S-a auzit* **un neadevăr**, substantivele *filmul*, *rezultatul*, *o nenorocire*, *un neadevăr* au calitatea de subiecte, ca şi substantivul *copilul* din **Copilul** *citeşte*, deoarece toate, indiferent de poziţie, de regent şi de valoare semantică, au formă de nominativ şi impun predicatului acordul: *Îmi plac filmele*, *Mă indispun rezultatele*, *S-au întîmplat nenorociri*, *S-au auzit neadevăruri*, *Copiii citesc*.

În construcţiile cu infinitiv *(E greu a face)*, gerunziu *(Se aude tunînd,)*, supin *(E greu de făcut)*, participiu *(Trebuie făcut ceva)* sau cu propoziţie conjuncţională în poziţia subiectului *(E greu să realizezi, E sigur că-ţi va da satisfacţii)*, verificarea calităţii de subiect, respectiv, de subiectivă se face nu prin consideraţii semantice, nu prin folosirea întrebării, nu prin calitatea verbului regent, ci prin posibilitatea substituţiei cu un nominal cu funcţie de subiect (un nominal în nominativ, acordat cu predicatul), ca semn al apartenenţei la aceeaşi clasă de substituţie. Din această perspectivă, apare cu totul justificat punctul de vedere al actualelor programe de limba română, care discută subordonata subiectivă, ca şi orice altă propoziţie subordonată, prin raportare la partea de propoziţie corespunzătoare, recomandînd, ca procedeu de verificare, proba substituţiei.

În construcţiile: *Îi pare bine (rău) de reuşită*, *Îmi merge bine (rău)*, *Îmi pasă de tine (de rezultate)*, definiţia formală (relaţională) permite observarea faptului că nici unul dintre nominale nu îndeplineşte condiţia de subiect: nominalul antepus are formă de dativ, iar cel postpus (atunci cînd apare), formă prepoziţională, ambele fiind forme nespecifice subiectului. Avem a face deci cu construcţii în care verbele, deşi bivalente (cu două determinări), nu atribuie nici uneia funcţia de subiect.

Scanned with OKEN Scanner

Același raport semantic poate fi exprimat prin subiect sau printr-un complement prepoziţional (vezi sinonimia: *Mă mir* **rezultatul** — *Mă mir* **de rezultat**, *Mă interesează* **plecarea** — *Mă interesez* **de plecare**) și, respectiv, prin propoziție subiectivă sau completivă (vezi: *Mă mir* **că** ... — *Mă mir* **că** ..., *Mă interesează* **dacă** ... — *Mă interesez* **dacă** ...), calificarea drept subiect/subiectivă sau complement prepoziţional/completivă realizîndu-se în fiecare caz, n u pe baza relației semantice, n u pe baza întrebării, n u pe baza conectivului subordonator, ci numai a tipului de substituție. Avem aici proba evidentă că apropierea de sens a două construcţii nu înseamnă obligatoriu și identitatea lor de construcție, caracteristicile relaționale (aici, în plan paradigmatic) fiind definitorii.

2.1.1. Afirmînd că subiectul este o funcție a t r i b u i t ă de centrul verbal, afirmăm, implicit, s u b o r d o n a r e a subiectului față de verb. Argumentele în favoarea acestei teze sînt numeroase pentru limba română:

(a) Apariția unui constituent în poziția de subiect este subordonată capacității verbului de a admite această poziție, existînd în limba română și verbe „inapte" sintactic de a se construi cu subiectul[1];

(b) Coeziunea între subiect și verb se realizează nu numai prin repetare de informație gramaticală (acord), ci și prin c a z. Cazul este mijlocul care asigură legarea de verb și a celorlalte nominale din pozițiile de obiect direct sau indirect, asigurînd, în același timp, așezarea tuturor acestora într-o a n u m i t ă poziție cu o a n u m i t ă funcție. Deci, din punctul de vedere al legăturii cazuale, subiectul nu se deosebește de cele două obiecte;

(c) Funcția de subiect este atribuită și de centre verbale „inapte" morfologic de a realiza acordul[2]: infinitivul, gerunziul, supinul, ceea ce arată că acordul, deși important în circumscrierea cazurilor de subiect, are totuși o ocurență facultativă, atribuirea funcției de subiect fiind mai presus de acest element formal;

---

[1] Pentru clasa verbelor fără subiect, vezi *supra*, partea a II-a, cap. 2.1. (a) și (b).

[2] Acordul este elementul formal care deosebește subiectul de ceilalți determinanți verbali, indicînd restricții bilaterale, dirijate deci în ambele sensuri, în relația verb-subiect.

Scanned with OKEN Scanner

(d) Subiectul și obiectul direct ocupă față de verb o poziție similară, fapt evident în cadrul pasivizării, cînd obiectul direct ajunge în poziția subiectului;

(e) În clasa de substituție a subiectului apare și propoziția conjuncțională, introdusă prin elemente conective de tip subordonator *(că, să, dacă)*[1], cu caracteristici sintactice și semantico-sintactice[2] prezente și în clasa de substituție a altor funcții atribuite de centrul verbal (obiectul direct și cel prepozițional);

(f) În clasa de substituție a subiectului se include și subordonata relativă, cu aceleași subspecii[3] și aceleași conective ca și pentru relativele din clasa de substituție a altor determinanți verbali (vezi obiectul direct, obiectul indirect și cel prepozițional);

(g) Topica subiectului este postpusă pentru o clasă numeroasă de verbe: toate verbele intrinsec impersonale sau devenite contextual pasiv-impersonale[4] și pentru o clasă numeroasă de forme verbale: formele nepersonale (infinitivul, gerunziul, supinul, atunci cînd au subiectul exprimat, îl așază postverbal[5]). Postpoziția nu numai că favorizează pierderea acordului[6], dar plasează subiectul într-o poziție secundară față de verb; în asemenea construcții, verbul este constituentul aflat în poziția „forte", a „capului" de enunț[7].

---

[1] De altfel, chiar și în gramatica tradițională, propoziția subiectivă este considerată de tip subordonator. Și, deși argumentarea nu apare nicăieri explicit, este sigur că inventarul și natura conectivelor au jucat un rol important în această interpretare.

[2] *Dacă* este selectat pentru introducerea interogativelor totale în vorbire indirectă: *că* și *să*, ca semne modale, introducînd o subordonată de tip asertiv vs. una nonasertivă.

[3] Apar și aici cele două tipuri de relative: relativele interogative, transpuneri în vorbire indirectă ale interogativelor parțiale, și relativele neinterogative.

[4] Observația de postpunere privește topica preferențială din limbajul nemarcat stilistic. Cu funcție stilistică de reliefare a subiectului, chiar și pentru verbe și construcții impersonale, antepunerea subiectului este oricînd posibilă (vezi: *Că m-a înșelat, asta mă doare*; *Matematica, și nu fizica îmi place*.).

[5] Infinitivul și supinul au obligatoriu subiect postpus; gerunziul îl poate așeza și înainte, dar postpunerea este, în acest caz, construcția preferată.

[6] Cele mai numeroase cazuri de dezacord apar în postpoziție, deci după verbele impersonale și pasiv-impersonale.

[7] O teorie privind subordonarea subiectului, deci cuprinderea lui într-o poziție *argumentală* față de verb, bazată și pe considerentul topicii, este formulată în Dobrovie (1987), p. 240 și urm.

Cum argumentele (a) și (g) sînt p r o p r i i limbii române, găsim în aceasta explicația faptului că teza subordonării subiectului s-a susținut aici înaintea altor limbi (vezi Stati (1967), p. 118) și că limba română a constituit suportul faptic pentru elaborarea unei construcții de tip generativ, diferite de cea clasică chomskyană, unde subiectul apare sub dominanța lui GV (= grup verbal); vezi în Dindelegan (1974) și (1976) următoarea schemă de reprezentare a propoziției:

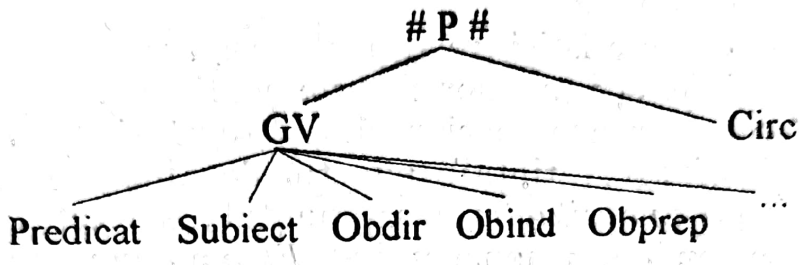

Prin subordonarea subiectului față de verb, se rezolvă o inconsecvență a sintaxei noastre tradiționale, unde subiectul apare ca parte principală de propoziție, dar subiectiva, ca propoziție subordonată.

2.2. *Complementul direct*

Caracteristicile relaționale ale poziției complement direct sînt: în plan paradigmatic, o clasă de substituție care are ca termen definitoriu realizarea prin forma pronominală neaccentuată[1] de acuzativ, iar, în plan sintagmatic, o relație de dependență față de un verb tranzitiv (locuțiune verbală tranzitivă, interjecție cu regim tranzitiv), dependență care se manifestă prin recțiune cazuală (verbul impune acuzativul), și nu prin acord[2]. În consecință, testele de recunoaștere a complementului direct sînt: (a) posibilitatea substituției cu o formă neaccentuată (clitică) de acuzativ; (b) posibilitatea dublării, deci a exprimării duble: prin clitic și forma pronominală prepozițională accentuată *(pe el îl văd, pe tine te văd)*, sau prin clitic și forma sub-

[1] Formele neaccentuate de acuzativ și de dativ, de pronume personal și de reflexiv — cazurile cînd reflexivul funcționează „pronominal" (vezi *supra*, partea a II-a, cap. 1.3.2.) —, apar tot mai frecvent, în literatura modernă de specialitate, sub numele de *clitice*, iar operația de substituire a numelui prin clitic apare sub numele de *cliticizare*.

[2] Pentru definiția formală, vezi Guțu Romalo (1973), p. 155.

stantivală/pronominală de acuzativ *(pe Ion îl văd, Bucureștiul îl cunosc, îl cunosc pe acesta)*. Se utilizează, pentru recunoaștere, o particularitate relațională specifică limbii române: dublarea clitică. Pasivizarea, deși frecvent acceptată de structurile cu obiect direct, nu este un test obligatoriu, ci facultativ, existînd verbe cu obiect direct (mai ales, verbe nonagentive[1]) care nu admit pasivizarea. Dacă verbul face parte din clasa tranzitivelor care admit pasivizarea, proba pasivizării este certă pentru recunoașterea obiectului direct.

Aceste caracteristici relaționale asigură cuprinderea, în cadrul aceleiași funcții, a unor determinanți semantic neomogeni: *El citește* **cartea** (pacientul), *El construiește* **casa** (rezultatul), *El* **mă** *ajunge* („ținta", punctul de ajungere), **Mă** *doare capul*, **Mă** *indispune situația* (așa-numitul „subiect logic"; un participant personal, dar nonagentiv[2]), *El* **mă** *anunță ora plecării* (destinația, direcția anunțului), *El ajută* **pe cineva** (beneficiarul[3]). Asigură, de asemenea, gruparea unor construcții gramatical neomogene: un determinant postpus, alături de altul antepus (*El citește* **cartea**, dar și **Mă** *miră rezultatul*), unul neprepozițional, alături de altul prepozițional (*caută* **profesor** și *caută* **pe profesor**), unul substantival, altul pronominal, inclusiv un pronume reflexiv (**mă** *laudă* și **se** *laudă*), unul nominal, alături de forme verbale nepersonale (*aude* **zgomote**, alături de *aude* **tunînd**; *termină* **lecțiile**, alături de *termină* **a scrie**, *termină* **de scris**), un determinant al unui verb personal, alături de altul al unui verb impersonal (*doresc* **o prăjitură**, dar și **mă** *doare capul*), un determinant obligatoriu, alături de altul suprimabil (*el citește* **lecția**, cu determinantul suprimabil, dar și *el presupune* **o neînțelegere**, cu determinantul neomisibil) ș.a.m.d. Ceea ce unește aceste construcții atît de diverse nu este nici valoarea semantică

---

[1] Verbele *nonagentive* sînt verbe care nu admit, în poziția subiectului, categoria semantică a „agentului" *(Mă doare capul, Mă preocupă fizica)*. Nonagentivele tranzitive fie nu acceptă deloc pasivizarea (**Eu sînt durută de cap* este imposibil), fie pierd legătura cu pasivul (vezi: *Sînt preocupată de fizică*), trecînd din sfera acțiunii în sfera atribuirii unei calități, deci a predicatului nominal.

[2] Numit „experimentator" (vezi nota 3, p. 113).

[3] Aceste valori semantice diferite au și o confirmare sintactică în fenomenul de variație liberă, cu o construcție prepozițională, cu una de dativ sau cu o construcție în nominativ, diferite în funcție de valoarea semantică a complementului; vezi: *El ajunge* pînă a mine, Eu *am durere de cap*, *El* îmi *anunță ora plecării*, *El ajută* cuiva.

a determinantului, nici forma comună, ci numai relațiile sintagmatice și paradigmatice în care determinantul se angajează.

Aceste caracteristici relaționale asigură recunoașterea complementului direct și delimitarea lui de alte poziții sintactice cu care ușor s-ar putea confunda.

• Pe baza lor este posibilă *distingerea de numele predicativ* în vecinătatea unor verbe cu conținut semantic apropiat de al copulativului. Se poate demonstra, de exemplu, de ce în construcția *Lucrarea reprezintă/constituie un succes*, la dreapta verbului apare un complement direct, dar în *Lucrarea înseamnă un succes*, la dreapta verbului este un nume predicativ, și nu un complement direct. Numai în vecinătatea verbelor *a reprezenta, a constitui* este admisă substituția cu o formă neaccentuată de acuzativ, numai în vecinătatea lor este posibilă dublarea clitică (vezi: *Un mare succes îl reprezintă/îl constituie apariția lucrării*); în vecinătatea lui *a însemna*, folosirea cliticului și dublarea nu sînt posibile (vezi construcția neacceptată **Un mare succes îl înseamnă apariția lucrării*), dovezi sintactice clare pentru faptul că determinantul îndeplinește funcția de complement direct numai în primele construcții. Se confirmă încă o dată[1] observația făcută anterior că sinonimia a două construcții nu atrage după sine identitatea de organizare sintactică și că, în consecință, ar fi cu totul neindicat să se aprecieze funcțiile atribuite de un verb după funcțiile atribuite de sinonimul sau sinonimele lui.

• Este posibilă *distingerea de subiect* în construcții ca: *Mă doare capul, Mă răzbește foamea, Mă stăpînește frica, Mă apucă întunericul*, unde numele personal și preverbal este confundat adesea cu un subiect. Ceea ce favorizează această confuzie este tocmai așezarea lui înaintea verbului, ca și faptul că el este componentul care asigură referirea la persoană. Se pierde din vedere forma acestuia de acuzativ, ca și posibilitatea dublării cliticului (vezi: *Pe mine mă doare capul*), caracteristici de construcție specifice complementului direct.

• Este posibilă relațional *distingerea de complementul indirect prepozițional* în construcțiile în care un verb intranzitiv cu regim prepozițional impune selecția prepoziției *pe* (vezi: „ceilalți argați *cășunaseră* **pe dînsul**", Ispirescu (apud DLR, tomul I, partea II-a, 188); *mă bizui* **pe prieteni**; *mă supăr* **pe**

[1] Vezi *supra*, 2.1.

prieteni; *mă mîniі* **pe colegi**) sau în construcții în care un verb tranzitiv are valența de acuzativ deja ocupată (vezi: „dar de cînd *ați pus voi stăpînire* **pe mine**?"). Ceea ce facilitează confuzia cu complementul direct este apariția lui *pe* înaintea numelor de persoană, știindu-se că folosirea lui *pe* în cazul complementului direct este limitată la clasa numelor personale. Se pierde din vedere că funcționează drept complemente directe numai acele construcții cu *pe* substituibile cu o formă pronominală de clitic sau care admit dublarea printr-un clitic. În construcțiile *Văd pe Ion, Strig pe Gheorghe, pe Ion* și *pe Gheorghe* sînt complemente directe, fiindcă acceptă dublarea: *Îl văd pe Ion, Îl strig pe Gheorghe* și, implicit, acceptă substituția printr-un clitic. În construcție cu *a căşuna, a se bizui, a se supăra, a se mînia, a pune stăpînire*, dimpotrivă, nominalul prepozițional nu acceptă dublarea și nici simpla substituție clitică (**Îl căşunaseră pe dînsul, *Îi mă bizui pe prieteni, *Îi mă supăr pe prieteni, *m-ați pus stăpînire pe mine* sînt imposibile), semn clar că gruparea cu *pe* nu funcționează aici ca obiect direct.

• Asigură *distingerea completivelor directe și a celor indirecte (prepoziționale)* în următoarele tipuri de construcții: (a) după verbe intranzitive reflexive obligatorii (vezi: *el se apucă să..., el se pune să..., el se așteaptă să..., el se miră că..., el se bizuie că...*); (b) după verbe tranzitive cu poziția obiectului direct ocupată de un pronume reflexiv (vezi: *el se laudă că..., el se apără că...*); (c) după verbe intranzitive nereflexive construite conjuncțional (vezi: *el ține să..., el contează că..., el cugetă să..., el pune să...*[1]). Confuzia apare ca urmare a folosirii greșite a procedeului întrebărilor și este facilitată de faptul că unele verbe, cu alt sens, deci în alte situații contextuale, apar și ca tranzitive (vezi: *ține*$_1$ — tranzitiv *(el ține o carte)* / *ține*$_2$ — intranzitiv *(el ține la ceva)*. În nici una dintre construcții propoziția nu este substituibilă cu o formă neaccentuată de pronume în acuzativ, ci este substituibilă cu o construcție prepozițională *(el se apucă de..., el se așteaptă la..., el se laudă cu..., el contează pe..., el ține la...)*.

[1] *A pune* din această construcție este, de fapt, un verb tranzitiv folosit absolut *(a pune pe cineva să...)*, propoziția conjuncțională apărînd în poziția obiectului prepozițional, și nu a celui direct.

• Analiza relațională asigură *distingerea complementului direct de elementul predicativ suplimentar* în construcțiile în care elementul predicativ suplimentar, fiind exprimat prin substantiv, ușor se poate confunda cu un complement direct (vezi: *L-au făcut* **profesor**, *L-au ales* **deputat**, *L-au trimis* **profesor**). Ceea ce facilitează, în practica școlară, confuzia este folosirea procedeului întrebărilor (substantivul răspunde la întrebarea „ce") și, mai ales, lipsa cunoștințelor sistematice despre elementul predicativ suplimentar. O analiză relațională a construcțiilor pune în evidență următoarele caracteristici:

— numai unul dintre determinanți admite dublarea (**l-***au făcut* **pe el** *profesor*);

— numai unul dintre determinanți admite pasivizarea (**el** *a fost făcut profesor*);

— substantivul nu admite, în clasa lui de substituție, și construcția cu *pe*, deși este un substantiv nume de persoană, apt de a accepta această construcție, dacă ar funcționa ca obiect direct;

— substantivul se include într-o structură ternară, subordonîndu-se și față de verb, și față de pronume (simplu sau dublu exprimat), tip de structură nespecific complementului direct, caracteristici care, dacă ar fi avute în vedere, ar împiedica producerea confuziei și calificarea substantivului ca obiect direct.

• Asigură *distingerea completivelor directe și a predicativelor suplimentare* în construcții cu verbe tranzitive în care poziția obiectului direct este ocupată de un substantiv sau de un pronume, inclusiv un reflexiv (vezi: *m-a auzit că ..., m-a văzut că ..., m-a considerat că ..., el s-a considerat că ..., m-a crezut că ..., mă vrea să le fiu director, m-a făcut să ..., m-a lăsat să ...*). Confuzia este ușurată de faptul că toate aceste verbe au utilizări tranzitive cu propoziție conjuncțională în poziția obiectului direct (vezi: *a auzit că ..., a văzut că ..., a considerat că ..., a crezut că ..., vrea să ..., a făcut să ..., a lăsat să ...*). Tiparul de construcție este mai complex, fiind obținut ca efect al „ridicării" subiectului din subordonată care devine obiect direct în regentă[1] și, implicit, al amalgamării organizării a două propoziții. Plasarea constituentului „deplasat" într-o

[1] Vezi *supra*, aceeași parte, cap. I, 6.2.

poziție de obiect direct este probată de apariția formei clitice și de posibilitatea dublării (vezi: *el m-a auzit pe mine că ...*, *l-a văzut pe Ion că ...*), ca și de participarea cliticului la opozițiile de diateză: activ / pasiv (vezi: *m-a făcut să ... / am fost făcută să ...*, *m-a auzit că ... / sînt auzită că ...*), activ/reciproc (vezi: *se fac unul pe altul să sufere, se aud unul pe altul că / cum strigă*), activ/reflexiv (*eu însămi mă fac să sufăr*). Apariția noii vecinătăți face imposibilă păstrarea calității de completivă directă pentru subordonată. Cum noua structură este „derivată", fiind rezultată din amalgamarea celor două propoziții, subordonata ajunge să aibă caracteristicile relaționale ale predicativei suplimentare[1]. Din clasa de substituție a acestei propoziții mai fac parte: adjectivul și participiul, rezultînd din suprimarea copulativului din subordonată (vezi: *l-am văzut trist, l-am văzut obosit*) sau forme verbale nepersonale: gerunziul și infinitivul, ultimul apărînd în contextele în care este acceptat și conjunctivul (vezi: *l-am văzut plîngînd, l-am lăsat a pleca*).

2.3. *Una sau două poziții sintactice distincte în structurile cu „dublu obiect direct"?*

Întrebarea privește interpretarea structurilor cu două obiecte, unul personal în acuzativ, altul inanimat neprepozițional din construcții ca: *El* **mă** *anunță* **ora** *plecării*, *El* **mă** *învață* **poezia**, *El* **mă** *întreabă* **lecția.** O asemenea întrebare s-a născut și și-a găsit rezolvarea[2] în cadrul unei abordări relaționale (structurale) a funcțiilor sintactice. Arătam[3] că pentru ca două poziții să se constituie în funcții de sine stătătoare trebuie să existe diferențe relaționale în măsură să justifice această interpretare. În cazul în discuție, diferențele relaționale dintre cei doi determinanți sînt: (a) deși ambii intră în relație cu verbul, numai unul admite realizarea printr-o formă clitică de acuzativ și numai unul admite dublarea. Putem spune **îl** *învață carte* și **îl** *învață* **pe elev** *carte*, dar nu putem spune ***cartea o** *învață pe elev*; (b) numai unul, cel personal, admite pasivizarea, celălalt rămînînd indiferent față de pasiv, în condițiile celor două obiecte

[1] Vezi *infra*, același capitol, **2.7.** (b'').

[2] Vezi, în sintaxa românească, Vasiliu (1967) (b), Dindelegan (1970, 1974, 1976), Guțu Romalo (1973).

[3] Vezi *supra*, capitolul de față, **1.2.**

coocurente. Putem spune *elevul este învățat carte*, cu obiectul personal pasivizat, dar nu putem spune **cartea îl este învățată pe elev*, cu obiectul nonanimat pasivizat; (c) numai obiectul personal admite participarea la opozițiile de diateză afectînd obiectul direct (vezi formele de pronominal reflexiv: *El* **se** *întreabă* **pe sine** *dacă* ... și formele de pronominal-reciproc.: *Ei* **se** *întreabă* **unul pe altul** *dacă* ...); (d) cei doi determinanți nu admit coordonarea (este imposibilă construcția **l-a învățat pe Ion și lecția*, dacă *și* este coordonator[1]), semn cert al naturii s i n t a c t i c d i s t i n c t e a celor două poziții.

S-a subliniat[2] instabilitatea acestei poziții sintactice și a structurii din care ea face parte, fie în sensul variației libere a obiectului direct personal cu unul indirect (vezi: *El* **mă** *anunță ora plecării* // *El* **îmi** *anunță ora plecării*), fie în sensul variației libere a obiectului nonanimat neprepozițional cu unul prepozițional (vezi: *M-a întrebat* **ceva** // *M-a întrebat* **despre ceva**, *M-a sfătuit* **ceva** // *M-a sfătuit* **la ceva**). Instabilitatea a fost explicată fie ca reacție a limbii de netolerare a unei structuri în care diferența sintactică dintre două poziții, la nivelul propoziției[3], nu este marcată suficient din punct de vedere formal[4], fie ca semn al unei structuri „de bază" diferite, structura „de suprafață" cu două obiecte „directe" fiind obținută ca efect al „avansării" unui constituent în poziția obiectului direct[5].

Pe de altă parte, se constată că verbele aici în discuție se pot construi și cu un singur determinant, realizat ca nominal nonanimat sau ca propoziție conjuncțională (vezi: *El învață* **lecția**, *El învață* **să** ...). În construcțiile cu un singur determinant, pasivizarea și înlocuirea prin clitic sînt acceptate (vezi: *Lecția este învățată de elev*, *Lecția se învață bine*, *Lecția elevul a învățat-o*). Aceste posibilități de construcție dispar în momentul coocurenței celor două obiecte. O situație asemănătoare am constatat în construcțiile paralele: *El vede/știe/crede/că sînt bolnav* și *El* **mă** *vede/***mă** *știe/***mă** *crede/că sînt bolnav*; în prima construcție, propoziția subordonată apare ca realizare a funcției

[1] Construcția este posibilă cu un *și* adverbial.

[2] Vezi Dindelegan (1978), p. 70–71.

[3] Subliniam anterior că numai nivelul propoziției marchează distinct funcțiile, nivelul frazei, prin selecția acelorași mărci conective, realizînd neutralizarea acestor distincții.

[4] Cf. Dindelegan (1978), *loc. cit.*

[5] Vezi Roegiest (1978), p. 358–360.

de complement direct (vezi dublarea: *Că sînt bolnav, el* **asta** *o vede/***o** *știe/***o** *crede*), dar în a doua, unde poziția complementului direct este, formal, ocupată (vezi dublarea: *El* **mă** *știe pe mine că* ...; vezi pasivizarea: *Sînt știută că* ...), subordonata își pierde funcția originară.

● În concluzie, există argumente relaționale (structurale) sigure pentru a susține că, în condițiile coocurenței celor două obiecte, ele reprezintă poziții sintactice distincte și că, în aceleași condiții ale coocurenței, numai unul dintre determinanți, cel personal, prezintă datele formale (relaționale) ale calității de complement direct.

● Ipoteza celor două poziții sintactic distincte, susținută inițial cu argumente în exclusivitate formale (structurale), își găsește deplina confirmare în sistemele teoretice semantico-sintactice formulate ulterior; (a) în „gramatica relațională" a lui D. Perlmutter și P. Postal, care postulează principiul că nu poate exista decît u n s i n g u r nominal care să-și asume aceeași relație gramaticală în raport cu verbul; (b) în teoria „cazurilor" a lui Ch. Fillmore, care postulează că fiecare categorie semantică de „caz" apare într-o propoziție de bază o s i n g u r ă d a t ă; (c) în noua teorie generativă a lui N. Chomsky, care postulează că un predicat cu mai multe argumente (deci cu mai mulți determinanți) n u poate atribui mai multe poziții tematice identice și mai multe funcții identice. Analiza detaliată a construcției în termeni fillmorieni a permis confirmarea naturii semantic diferite a celor două poziții coocurente[1], iar analiza în termenii „gramaticii relaționale"[2] a permis confirmarea naturii sintactic și semantic diferite a celor două poziții coocurente și, în plus, considerarea structurii ca o „structură de suprafață", derivată prin „avansarea" unuia dintre determinanți la poziția de obiect direct.

2.3.1. *Consecințe pentru gramatica școlară*

● Gramatica școlară este departe de a înregistra aceste distincții, considerînd că ambele determinări sînt de același tip

[1] Vezi structura semantico-cazuală $\widehat{V\ Dativ}\ \widehat{Factitiv}$, unde „Dativ" și „Factitiv" sînt categorii semantice fillmoriene.

[2] O analiză amănunțită a structurii, în termenii „gramaticii relaționale", găsim la Roegiest (1987).

şi reprezintă aceeaşi funcţie sintactică. Dar, chiar şi în limitele acestei concepţii, nu se pot ignora două fenomene: — fenomenul variaţiei libere, însemnînd posibilitatea construirii acestor verbe fie cu un nominal nonanimat neprepoziţional, fie cu unul prepoziţional, distincţii de construcţie neutralizate la nivelul frazei, unde sînt selectate aceleaşi mărci conective subordonatoare; — faptul că pasivizarea, reflexivizarea, reciprocizarea antrenează un singur determinant, cel personal, celălalt rămînînd indiferent şi, deci, neschimbat în construcţiile pasive, reflexive şi reciproce ale acestor verbe.

• În consecinţă, la nivelul frazei, o propoziţie subordonată urmînd după aceste verbe poate fi calificată ca subordonată completivă directă sau completivă indirectă, ca reflex al fenomenului de variaţie liberă (vezi: *L-au întrebat* **dacă** ..., *L-au sfătuit* **să** ..., unde subordonata poate fi directă sau indirectă). La nivelul frazei, după formele pasive ale acestor verbe (pasive cu auxiliar, reflexiv-pasive sau participii pasive) sau după forme reflexive şi reciproce, subordonata poate fi calificată ca propoziţie completivă direct sau indirectă (vezi: *a fost învăţată să* ...; *a fost sfătuită să* ...; *elevul, învăţat să* ...), ca efect al aceluiaşi fenomen de variaţie liberă.

2.4. *Reprezintă obiectul indirect în dativ şi cel prepoziţional aceeaşi poziţie sintactică?*

Cei doi determinanţi, dependenţi faţă de un centru verbal (dar şi faţă de un centru adjectival), reprezintă poziţii sintactice distincte tot pe baze structurale[1]:

(a) *În plan sintagmatic*, deşi intră în relaţie cu acelaşi centru, numai unul, cel în dativ, admite realizarea printr-un clitic, precum şi dublarea cliticului (vezi: **le** *trimite* şi **le** *trimite* **copiilor**; aceste relaţii nu sînt posibile în construcţiile: *contează* **pe** *copii*, *povesteşte* **despre** *copii*);

(b) Cei doi determinanţi nu admit coordonarea (nu putem spune *povestesc copiilor* **şi** *despre trecut*, decît dacă *şi* funcţionează adverbial), semn sigur al poziţiei lor sintactice distincte.

(c) *În plan paradigmatic*, numai determinantul prepoziţional admite, ca termeni ai clasei de substituţie, o propoziţie

[1] Soluţia a fost adoptată şi argumentată în Dindelegan (1970, 1974, 1976) şi Guţu Romalo (1973).

conjuncțională sau o formă verbală nepersonală : infinitiv, supin (vezi : *se satură* **de** *.../se satură să lucreze,* **a lucra, de lucrat**) și numai determinantul în dativ admite substituția cu o propoziție relativă introdusă printr-un pronominal relativ în dativ (vezi : *dau* **copiilor**/*dau* **cui** (**oricui**) *are nevoie*).

● Determinantul în dativ subordonează și unul prepoziţional (cu prepoziţiile *la* sau *către*), în situațiile în care construcția cu *la* este substituibilă cu dativul și admite dublarea prin forma clitică de dativ (vezi : *dau la copii*/**le** *dau la copii, trimit la doi (dintre ei)*/**le** *trimit la doi (dintre ei)*. Deci un nominal prepoziţional cu **la** poate apărea ca realizare a poziției obiect indirect (vezi exemplele anterioare) sau ca realizare a obiectului prepoziţional (în construcțiile în care nu admite substituția cu dativul și deci nici dublarea prin dativ; vezi : *mă gîndesc* **la copii**, *recurg* **la copii**).

● Aparțin obiectului prepoziţional următoarele tipuri de construcții prepoziționale : (a) construcțiile în care verbul cere obligatoriu ocurența unui determinant prepoziţional, impunînd selecția unei anumite prepoziții ; vezi : *abuzează de ..., apelează la ..., atentează la ..., beneficiază de ..., constă în ..., se cramponează de ..., culminează cu ..., se debarasează de ..., depinde de ..., echivalează cu ..., se gîndește la ..., mediază între ..., optează pentru ..., participă la ..., predispune la ..., se pretează la ..., se prevalează de ..., se privează de ..., se raportează la ..., recurge la ..., reiese din ..., se repercutează asupra ..., rezidă în ..., rezultă din ..., se rezumă la ..., se sinchisește de ..., se teme de ...*[1]. Se includ aici și toate verbele intrinsec reciproce[2] (sau „verbele simetrice"), care cer vecinătatea unui grup prepoziţional legat de centru prin prepoziția *cu*[3] : *a coincide cu ..., a colabora cu ..., a concorda cu ..., a contrasta cu ..., a conviețui cu ..., a semăna cu ..., a rima cu ..., a rivaliza cu ..., a se asemăna cu ..., a se căsători cu ..., a se certa cu ..., a se cununa cu ..., a se învecina cu ..., a se înrudi*

---

[1] Deși tiparul acesta de construcție este vechi în limbă (vezi : *se gîndește la..., se teme de...*), el este puternic întărit prin verbe de *tip* neologic, care, o dată pătrunse în limbă, introduc și construcția prepoziţională din limba de origine.

[2] Vezi *supra*, partea a II-a, cap. I, 3.3. .

[3] Verbele „intrinsec reciproce", pe lîngă construcția cu prepoziția *cu*, admit, în variație liberă, și o construcție neprepoziţională cu subiect multiplu (vezi : *Ion se căsătorește cu Maria // Ion și Maria se căsătoresc*).

cu ..., a se înfrăţi cu ..., a se sfădi cu ..., a se socoti cu ... etc. Sînt cuprinse în (a) verbele prepoziţionale care înregistrează cel mai înalt coeficient de intimitate al determinantului prepoziţional. Intră situaţiile în care alegerea unei prepoziţii apare fie ca reflex sintactic al unei trăsături semantice inerente (vezi verbele „simetrice"), fie ca manifestare a regimului verbului, fiind dirijată de reguli sintactice, şi nu semantice. Şi într-un caz, şi în altul, construcţia cu o anumită prepoziţie apare ca o trăsătură de dicţionar a acestor verbe. Relaţia Verb—Prepoziţie este asemănătoare relaţiei Verb—Caz din construcţiile: Verb—Obdir, Verb—Obind, Verb—Subiect, prepoziţia, ca şi cazul, fiind determinată u n i v o c de verb. Se vădeşte aici apropierea dintre rolul Prepoziţiei şi rolul Cazului, ambele cu funcţie de legare a determinanţilor de centru, dar şi de aşezare a acestora într-o anumită ierarhie, într-o anumită poziţie; (b) construcţiile în care prepoziţiei îi revine rolul dezambiguizator. Înseamnă că verbul poate apărea în două construcţii diferite, una prepoziţională, alta neprepoziţională, actualizînd în fiecare construcţie un sens diferit (vezi: *el apucă geamantanul / se apucă* **de** *treabă, el simpatizează pe cineva / simpatizează* **cu** *cineva, el uzează ceva / uzează* **de** *ceva, el vede pe cineva / el vede* **de** *cineva* etc.). Unităţile verbale *apuca*$_2$, *simpatiza*$_2$, *uza*$_2$, *vedea*$_2$ se definesc semantic neechivoc numai în condiţiile ocurenţei obligatorii a contextului prepoziţional. Pentru acestea, determinantul obiect prepoziţional are statutul unui determinant obligatoriu.

2.4.1. *Consecinţe şi recomandări pentru gramatica şcolară*

• E recomandabil să se realizeze, terminologic, distincţia celor două poziţii, prin indicaţia suplimentară *obiect indirect* **în dativ** / *obiect indirect* **prepoziţional.**

• E indicat să se evite, în cazul dublării complementului indirect, analiza separată a celor două componente, ca şi cum ar fi doi determinanţi distincţi, cu funcţii atribuite separat de către verb; practic, s-ar putea rezolva posibila confuzie cu doi determinanţi distincţi prin indicaţia: „complement indirect *anticipat / reluat* prin ..." sau „complement indirect *dublat* prin ...".

• În cazul determinanţilor prepoziţionali, recomandăm următoarele modalităţi de distingere a obiectului indirect prepo-

ziţional de alte poziţii cu care s-ar putea confunda: (a) pentru distingerea de obiectul direct construit cu *pe*, să se folosească testul de substituţie cu cliticul în acuzativ (vezi: *văd pe Gheorghe/ îl văd*, dar *mă bizui pe Gheorghe / *îl mă bizui*); (b) pentru distingerea de obiectul indirect construit cu *la*, să se folosească testul de substituţie cu cliticul în dativ (vezi: *dau la copii / le dau*, dar *se gîndeşte la prieteni / *li se gîndeşte*); (c) pentru distingerea de circumstanţialul de loc, timp şi mod, să se folosească, pe lîngă testul omisibilităţii, şi testul substituţiei cu un adverb, ştiind că obiectul indirect prepoziţional, faţă de circumstanţial, este neomisibil şi nesubstituibil cu un adverb (vezi: *lucrează la bibliotecă / lucrează acolo, lucrează Ø*, dar *recurge la ajutor / *recurge acolo, *recurge Ø*); (d) pentru distingerea de sociative şi instrumentale, să se folosească testul omisibilităţii, ştiind că sociativele şi instrumentele sînt, faţă de obiectele indirecte prepoziţionale, determinanţi facultativi, omisibili (vezi: *merge la şcoală cu prietenii / merge la şcoală Ø şi scrie cu creionul / scrie Ø*, dar *Ion se înrudeşte cu Gheorghe / * Ion se înrudeşte Ø, evenimentul culminează cu o grevă / *evenimentul culminează Ø*); (e) pentru distingerea de complementele cauzale şi finale, se va urmări regimul verbului, obiectul indirect prepoziţional fiind un determinant obligatoriu, impus de regimul verbului, în timp ce complementele cauzal şi final, ca determinări exterioare verbului, pot fi suprimate; vezi: *se bucură* **de venirea ta / că ai venit**, unde determinantul este cerut de natura acestui verb (vezi, de altfel, şi varianta: *venirea ta îl bucură*, care demonstrează calitatea acestui determinant de a fi „implicat" de natura verbului), în timp ce în: *n-a mai putut sta* **de febră**, determinantul, identic introdus, este „exterior", neimplicat de sintaxa şi semantica verbului, fiind oricînd omisibil; (f) în acelaşi mod, pentru distingerea completivei indirecte de propoziţiile cauzale şi finale, se urmăreşte natura determinantului faţă de regent: determinant obligatoriu „cerut" de regent vs. determinant „exterior", facultativ (vezi: *se bucură că ...* şi *se pregăteşte să ...*, faţă de *a lipsit, că era bolnav; a venit să înveţe*).

2.5. *„Dativul posesiv" și obiectul indirect în dativ sînt poziții sintactice distincte?*

Întrebarea din titlu privește cazurile de clitic (= formă neaccentuată) de dativ personal sau reflexiv cu valoare „posesivă"[1] din construcții ca: **Mi**-*am uitat cartea* (clitic reflexiv), **Își** *vede de drum* (clitic reflexiv), **Ți**-*am găsit cartea* (clitic personal), **I**-*au venit copiii* (clitic personal) și se justifică prin notele comune, dar și prin altele diferențiatoare pe care le are cliticul posesiv comparativ cu poziția obiectului indirect în dativ.

● De poziția obiectului indirect se apropie prin: — forma de dativ a cliticului; — coocurența cu verbul; — angajarea unor relații de coreferențialitate la distanță (vezi: *El $și_i$-a găsit $sieși_i$ o carte*, *El $și_i$-a găsit cartea lui_i/sa_i*) și deci apartenența la lanțuri clitice.

● Se deosebește, însă, prin numeroase alte trăsături relaționale, de această poziție: (a) în lanțul de coreferențialitate la distanță este inclus genitivul sau adjectivul posesiv (*$și_i$ ... sa_i / lui_i*), și nu dativul; (b) se include într-o structură ternară, în care „dativul posesiv" cere atît prezența verbului, cît și a unui nominal dependent de verb sau subordonat unei determinări verbale; acest nominal poate fi complement direct (*și*-a pierdut *cartea*), complement indirect prepozițional (*își* vede *de drum*, „*își* caută *de trebi*", Creangă *P.A.* 194), subiect (*i*-a murit *nevasta*, „de cînd *mi*-au venit *băieții* de la învățătură", Creangă *P.A.* 190, „la fîntînă *mi*-a fost *masul*", *ib.* 188) și, cu totul special, un determinant în genitiv (vezi: „văzîndu-*și* pe fiii *fiilor săi* împrejurul *mesei sale*", *ib.*, 46, „*își* vede de treburile *gospodăriei*"); (c) imposibilitatea dublării cliticului prin forma accentuată de dativ sau prin altă formă nominală de dativ; (d) spre deosebire de clasa de substituție a complementului indirect, cu realizări la nivelul propoziției și al frazei, „dativul posesiv" nu se include într-o clasă de substituție, fiind unicul termen admis în această poziție; (e) apare și pe lîngă verbe care, independent de contextul posesiv, nu au capacitatea de a se construi cu dativul și de a atribui funcția de obiect indirect în dativ (vezi: **vede cuiva*, dar *își vede defectele*, *își vede de drum*; **cunoaște cuiva*, dar *își cunoaște lungul nasului*;

[1] Pentru discutarea „reflexivului posesiv", vezi *supra*, partea a II-a, cap. I, 3.4

**iubește cuiva*, dar *își iubește părinții*; **moare cuiva*, dar *îi moare nevasta*); (f) verbele care acceptă construcția cu un obiect indirect (cu valoare de „destinație, țintă") suportă, în afara „dativului posesiv", al doilea determinant în dativ, ceea ce înseamnă că vecinătatea „dativului posesiv" nu anulează aptitudinea de combinare cu celălalt dativ (vezi: *„își prezintă demisia directorului"*, *„își trimite leafa sinistraților"*); în construcțiile cu cele două dative coocurente, nu este posibilă coordonarea lor.

Trăsăturile (a)—(f) oferă argumente sigure pentru a susține natura s i n t a c t i c d i s t i n c t ă, iar trăsătura (f), și natura s e m a n t i c d i s t i n c t ă a celor două poziții; trăsăturile (e), (f) sînt argumente în sprijinul ideii că „dativul posesiv" n u este o poziție atribuită de centrul verbal.

● Anumite trăsături apropie această poziție de atributul genitival: — includerea într-un lanț de coreferențialitate la distanță cu genitivul sau cu adjectivul posesiv[1] (vezi: *„și$_i$-arată puterile sale$_i$"*, Creangă, *P.A.* 114, *„i$_i$-am dogorit obrazul părintelui$_i$ de rușine"*, *ib.* 185, *„și$_i$-a pierdut cartea lui$_i$"*); — implicarea, în aceeași construcție, și a unui nominal; — absența altui genitiv, exceptînd cazurile de genitiv coreferențial cu „dativul posesiv", trăsături care au făcut să se vorbească despre „cliticul de dativ cu interpretare de genitiv[2]".

● Apartenența la o structură t e r n a r ă, grupînd verbul, „dativul posesiv" și alt nominal, deosebește poziția sintactică în discuție atît de o determinare de tip verbal, cît și de una de tip nominal, care presupun grupuri binare (= de doi termeni). În planul interpretării, apar trei soluții pentru caracterizarea funcțional-relațională a poziției: fie soluția „complement indirect d e t i p s p e c i a l", fie „atribut pronominal d e t i p s p e c i a l", fie crearea unei poziții aparte, caracterizate prin natura ternară a relației și prin amalgamarea a două grupuri sintactice (grupul verbal și grupul nominal). Specificarea „de tip special" din primele două soluții trimite, în fond, la a treia, pe care adesea o evităm din motive de conservare a inventarului de funcții tradiționale.

[1] Este știută folosirea adjectivului posesiv în locul formei de genitiv a pronumelui personal.

[2] Vezi Dobrovie (1987), p. 158 și urm., unde găsim și o minuțioasă descriere a construcției din perspectiva unei gramatici generative, varianta nouă (Chomsky, 1981—1982).

Scanned with OKEN Scanner

2.5.1. Pentru verbele care au capacitatea de a se construi cu dativul (un dativ cu valoare de „destinație, țintă" sau de „beneficiar"), construcțiile cu dativul sînt adesea a m b i g u e (vezi: „ca să vezi cît poate să-*ți* ajute *milostenia*", Creangă, *P.A.* 96 sau „*ți*-am trimis *cartea*", interpretabile ca „posesiv" și ca „beneficiar" sau ca „posesiv" și ca „destinație, țintă"), amalgamîndu-se cele două semnificații. Interferența între construcții este vizibilă și în: „*și*-au povestit viața *(unii altora)*" sau „*i* se aprind *lui Ipate* al nostru călcîiele", Creangă, *P.A.* 80, unde, pe lîngă semnificația „posesivă", apar trăsături certe ale celuilalt tip de construcție: includerea într-o structură reciprocă și dubla exprimare a dativului [(*și-, unii altora*); (*i, lui Ipate*)].

2.5.2. Pentru o gramatică școlară, se impune recunoașterea construcțiilor în care cliticul de dativ are o semnificație posesivă sau a posibilităților duble de interpretare (pentru construcțiile ambigue). Funcțional, se indică statutul de „atribut pronominal de tip special", adică aparținînd unei construcții verbale, iar, pentru cazurile de dublă interpretare, se dau sensurile distincte și soluțiile sintactice distincte[1].

2.6. *Două perspective (diferite, dar convergente) de a privi poziția numelui predicativ*

2.6.1. Adoptarea unei p e r s p e c t i v e s t r i c t r e l a ț i o n a l e (structurale) în definirea și studiul funcțiilor sintactice a determinat considerarea numelui predicativ ca poziție de sine stătătoare, cerută de un centru verbal cu anumite particularități combinatorii[2]. Așa cum complementul direct este cerut și atribuit de clasa verbelor tranzitive, tot astfel numele predi-

---

[1] Vezi, în același sens, și interpretarea „reflexivului posesiv" dată în partea **aII-a**, cap. **I**, **3.4.**

[2] În lingvistica românească, ideea este sugerată deja de Guțu Romalo (1963) (a), autoarea stabilind o structură sintactică V+N+N, deci o structură în care verbul „cere" simultan două nominative: subiectul și numele predicativ. Consecințele sintactice, cu interpretarea numelui predicativ ca poziție distinctă, apar în Dindelegan (1970, 1974, 1976) și Guțu Romalo (1973). Ideea este reluată și susținută, cu argumente sintactice și semantice, de Neamțu (1986).

cativ apare ca restricție combinatorie a clasei verbelor copulative. Prin urmare, de apariția numelui predicativ într-o propoziție este „răspunzător" verbul regent. Dovada acestei afirmații stă și în faptul că înlocuirea unui verb cu altul, chiar în limitele unor construcții sinonime, atrage după sine modificarea construcției: dispariția numelui predicativ (dacă regentul este copulativ) și înlocuirea cu un complement direct sau indirect (potrivit regimului tranzitiv / intranzitiv al noului verb); vezi exemplele comentate anterior: *Apariția lucrării înseamnă* **un succes** (cu nume predicativ), dar *Apariția lucrării reprezintă / constituie un succes* (cu complement direct)[1] sau *Cartea este* **a elevului** (cu nume predicativ), dar *Cartea aparține elevului* (cu complement indirect).

● Ca orice poziție sintactică distinctă, cerută de particularitățile combinatorii ale verbului-centru, numele predicativ se definește prin relații sintagmatice și paradigmatice p r o p r i i. Particularitățile relaționale definitorii sînt:

(a) *In plan sintagmatic*, numele predicativ participă la o structură obligatoriu t e r n a r ă, intrînd în relație directă atît cu verbul, cît și cu subiectul. În comparație cu alte poziții subordonate, care stabilesc relații binare, numele predicativ se raportează simultan la alte două componente ale propoziției, fără ca acestea să fie coordonate sau identice referențial. *Relația față de verb* este deosebit de strînsă, manifestîndu-se prin neomisibilitate și prin restricție de caz: forma de nominativ (atunci cînd, morfologic, acest lucru este posibil). Omisiunea ar avea ca urmare fie apariția unor construcții incomplete (**el devine, *examenul înseamnă*), fie obținerea unor construcții cu un grad mare de ambiguitate sau cu sensul schimbat (să se compare: *el ajunge medic / el ajunge* Ø). Sub aspectul cazului, numele predicativ seamănă cu elementul predicativ suplimentar, cu specificarea că, pentru elementul predicativ suplimentar, cazul nu apare ca restricție a verbului vecin, ci a unui verb „subiacent", care este tot un copulativ[2]. *Relația față de subiect* este la fel de strînsă și se manifestă prin restricții de formă: fie prin acord în gen și număr (cu direcția subiect → nume predicativ),

[1] Vezi *supra*, același capitol, **2.2.**
[2] Vezi *infra*, **2.7.**

fie prin restricții conjuncționale (nominalul postverbal din poziția subiectului impune numelui predicativ realizat propozițional selecția anumitor mărci de subordonare; vezi: *credința* este *că...*, *speranța* este *să...*, *întrebarea* este *dacă...*), în funcție de realizarea numelui predicativ și de calitatea nominalului subiect.

(b) *În plan paradigmatic*, numele predicativ se manifestă, ca orice poziție sintactică distinctă, printr-o clasă de substituție, care cuprinde termeni la nivelul propoziției (adjectiv și nominal în nominativ, grup prepozițional, infinitiv, supin), dar și termeni propoziționali, deci la nivelul frazei (vezi: *Speranța este mare / de nedescris, că vom reuși, a reuși, să reușim*). În anumite condiții contextuale (anumite copulative și anumite nominale subiecte), numele predicativ acceptă propoziții conjuncționale, introduse prin același inventar de conective subordonatoare ca și pentru celelalte subordonate necircumstanțiale și cu aceleași explicații sintactico-semantice (dirijarea sintactico-semantică fiind impusă aici nu numai de verbul copulativ, ci și de subiect[1]). În anumite condiții contextuale, acceptă în clasa de substituție și infinitivul, ca și celelalte poziții necircumstanțiale cerute de verbul-centru.

Clasa de substituție se păstrează i n t a c t ă în condițiile trecerii regentului copulativ la o formă verbală nepersonală (vezi: *speranța fiind mare / de nedescris, că vom reuși, a reuși, să reușim*), situație valabilă pentru clasele de substituție caracterizînd orice altă funcție sintactică atribuită de verb: subiect, complement direct, complement indirect prepozițional. Avem aici încă o dovadă certă că regentul verbal este „răspunzător" de apariția clasei de substituție, clasă caracterizînd, în plan paradigmatic, o anumită poziție și funcție sintactică.

În concluzie, caracteristicile (a) și (b) oferă argumente r e l a ț i o n a l e sigure și suficiente pentru interpretarea numelui predicativ ca poziție sintactică de sine stătătoare, poziție „atribuită" de un centru verbal copulativ. Unele caracteristici apropie numele predicativ de elementul predicativ suplimentar (vezi structura ternară, raportul față de nominal, clasa de substituție),

[1] Pentru selecția lui *dacă*, de exemplu, se impune apariția, în poziția subiectului, a unui substantiv de proveniență verbală, derivînd de la verbe care suportă introducerea unei interogative totale (*întrebarea* este *dacă...*, unde *întrebarea* provine de la *întreba*, care la rîndul lui, admite vecinătatea lui *dacă...*).

cu o deosebire, totuşi, esenţială asupra modului de „atribuire" a poziţiei: atribuită de verbul copulativ în vecinătatea căruia se află (numele predicativ) vs. atribuită de un verb „subiacent", deci neatribuită de vecinătatea verbală în care apare (elementul predicativ suplimentar[1]).

2.6.1.1. Adoptarea unei interpretări relaţionale a numelui predicativ a avut nu numai un avantaj teoretic: includerea numelui predicativ într-un sistem coerent de tratare a determinanţilor verbali (subiect, complement direct, complement indirect, complement indirect prepoziţional, nume predicativ) ca poziţii sintactice selectate şi atribuite de centrul verbal, ci şi avantaje aplicative, extrem de utile din punctul de vedere al unei gramatici şcolare:

● Permite rezolvarea unei inconsecvenţe din sintaxa tradiţională românească, unde propoziţia predicativă este considerată de tip subordonator, dar predicatul, inclusiv cel nominal, este parte principală de propoziţie.

● Permite analiza convenabilă a construcţiilor conţinînd un verb copulativ la o formă verbală nepersonală. În construcţii ca: *De ajuns profesor nu e deloc uşor, Fiind bolnav, n-am putut veni*, potrivit soluţiei tradiţionale, se ajungea la situaţia subiectului sau a complementului de cauză exprimate prin copulativ + nume predicativ, iar în construcţii ca: *De ajuns ce ţi-ai dorit nu e uşor, Ajungînd cum era mai rău, n-a mai putut veni*, se ajungea la situaţia şi mai complicată, paradoxală din punct de vedere teoretic, a unei părţi de propoziţie (subiect, respectiv complement de cauză) exprimate prin copulativ + propoziţie predicativă, deci a unei propoziţii incluse în structura unei părţi de propoziţie.

● Permite rezolvarea unor cazuri concrete de analiză, oferind criteriile relaţionale de distingere a numelui predicativ de poziţii sintactice cu care s-ar putea confunda.

— Permite, de exemplu, distingerea subiectului de numele predicativ în construcţii ca: *E nevoie de tine, E soare, E diminează, Mi-e frig, Mi-e sete* (numai după ce în prealabil s-a decis asupra calităţii acestor grupuri de a fi analizabile/neanalizabile[2]).

[1] Vezi *infra*, acelaşi capitol, **2.7.**

[2] Vezi *supra*, aceeaşi parte, capitolul **I, 1.3.2.1.**, şi **2.1.** (f), unde se pune problema interpretării ca analizabile/neanalizabile (locuţionale) a grupurilor aici în discuţie.

Ceea ce face posibilă aici confuzia este prezența lui *a fi*, considerat, prin excelență, un verb copulativ, ca și a subiectului postpus, așezare curentă pentru numele predicativ. Dacă urmărim caracteristica relațională esențială a numelui predicativ, includerea într-o structură obligatoriu ternară, constatăm că numele postverbal nu satisface această cerință, celălalt component fie lipsind din structură (structura este binară: *E soare, E dimineață*), fie avînd forma de dativ sau prepoziționlă (vezi: **Mi-***e frig*, *E nevoie* **de tine**), forme inacceptabile pentru subiect. Permite, de asemenea, distingerea subiectului și a numelui predicativ în construcții ca: *O pierdere de timp au devenit aceste întîlniri*, unde modificarea accidentală a topicii (din rațiuni stilistice de reliefare a unui component) poate conduce, greșit, la considerarea nominalului antepus ca subiect și a celui postpus ca nume predicativ. Analiza relațiilor evidențiază că nominalul postpus satisface o relație binară, marcată formal prin acord *(întîlnirile au devenit)*, în timp ce nominalul antepus satisface o relație ternară, nemarcată prin acord, dar caracterizată semantic prin echivalarea „întîlniri" = „pierdere de timp".

— Permite, în cazul verbelor cu statut dublu (de copulative și predicative), distingerea numelui predicativ de alte poziții sintactice, pe care omonimul predicativ le atribuie. Verbe ca: *a ajunge, a arăta, a se face, a fi, a ieși, a însemna, a rămîne, a se ține, a veni, a se alege* realizează, succesiv, construcții diferite și cu sensuri diferite, dintre care numai una conține un nume predicativ (vezi: *El ajunge*$_1$ *acasă* — *El ajunge*$_2$ *primar*; *El arată*$_1$ *o fotografie* — *El arată*$_2$ *palid*; *Se face*$_1$ *treabă* — *El se face*$_2$ *medic*; *Este*$_1$ *de muncit* — *El este*$_2$ *de nerecunoscut*; *El iese*$_1$ *pe stradă* — *El iese*$_2$ *inginer*; *Rămîne*$_1$ *de văzut* — *El rămîne*$_2$ *acasă* — *El rămîne*$_3$ *același om dificil*; *El se ține*$_1$ *de glume* — *El se ține*$_2$ *mîndru*; *Astăzi îmi vine*$_1$ *o cumnată* — *Ea îmi vine*$_2$ *cumnată*; *El s-a ales*$_1$ *cu o fractură* — *El s-a ales*$_2$ *leneș*). În asemenea cazuri, nu învățarea pe dinafară a listei verbelor copulative, nu folosirea întrebării ajută la clarificare, ci numai analiza relațională în contextul dat. În toate situațiile analizate, se constată că, pentru actualizarea unui anumit sens al verbului, diferit de cel din construcția (1), numele cu formă de nominativ sau adjectivele postpuse sînt neomisibile. Se mai constată că numele (și adjectivele) fac parte dintr-o structură ternară, stabilind o relație directă cu verbul, relație

nemarcată prin acord, dar și cu nominalul subiect; relația cu subiectul se manifestă prin acord, dacă în structură apare adjectivul, și se manifestă semantic printr-o „echivalare" referențială, dacă în structură apare substantivul. În construcțiile (1), atunci cînd apar nominale postpuse (nu pot apărea în această poziție adjectivele), ele stabilesc o relație binară, intrînd în relație numai cu verbul, care le impune forma de caz (vezi selecția acuzativului în: *El arată o fotografie, El o arată* sau a nominativului în: *Îmi vine o cumnată*) sau selecția unei forme prepoziționale (vezi: *El s-a ales cu o fractură*).

2.6.2. Cercetătorii care au formulat, în timpul din urmă, ipoteza constituirii numelui predicativ ca poziție (funcție) distinctă l-au urmărit în exclusivitate dintr-un punct de vedere relațional, de construcție și de relație cu verbul, ignorînd altă perspectivă, cea logico-semantică în interpretarea acestuia.

Din punct de vedere logico-semantic, numele predicative, ca și elementele predicative suplimentare, sînt purtătoare ale predicației logice, numele și adjectivele postcopulative funcționînd ca predicate logice, predicate intranzitive (cu un singur argument; vezi: *el este* **student**, *el este* **studios**), dar și predicate relațional-tranzitive[1] (cu două argumente; vezi: *el este* **frate cu Gheorghe**, *el este* **capabil de sacrificiu**, *el este* **util colegilor**). Ideea naturii predicative a adjectivelor și a substantivelor din poziția de nume predicativ, iar, în cazul adjectivelor, și din poziția de atribut aparține, inițial, logicienilor și lingviștilor semanticieni. Ceilalți lingviști au adoptat-o și au completat-o adăugînd consecințele sintactice ale naturii lor predicative, manifestate prin importante și numeroase apropieri de construcție între adjectiv și verb[2].

● Soluția sintactică tradițională a includerii numelui predicativ în structura predicatului (așa-numitul *predicat nominal*)

[1] Să se observe că „predicativul *tranzitiv/intranzitiv*" nu are accepția curentă din terminologia sintactică tradițională, ci privește aptitudinea predicatului de a primi *două argumente* sau *unul singur*, atribuind argumentelor/argumentului funcția și cazul.

[2] Vezi Dindelegan (1991), unde natura verbală a adjectivului este susținută, pe lîngă considerentele de natură semantică (adjectivul, ca și verbul, este un predicat logic), prin inventarierea și explicarea a 14 asemănări de construcție între adjectiv și verb.

are o explicaţie exclusiv s e m a n t i c ă, plecîndu-se de la considerentul că, într-o construcţie cu copulativul *a fi*, numele predicativ ar fi s i n g u r u l element purtător al predicaţiei, de fapt, al informaţiei semantice, iar, în construcţia cu alte copulative (seria sinonimică a lui *a deveni*), ambele componente sînt purtătoare de informaţie şi participă la realizarea predicaţiei[1].

● Ceea ce propunem ca n o u t a t e în cele ce urmează este că nu numai sintactic (relaţional), ci şi semantic se poate susţine soluţia a două poziţii distincte (copulativul şi numele predicativ), ambele fiind purtătoare de predicaţie logică. Deci, faţă de punctul de vedere tradiţional al numelui predicativ ca singur element purtător al predicaţiei, susţinem ideea verbului „copulativ" ca centru de grup şi ca purtător el însuşi al unei predicaţii logice. Ideea ne-a fost sugerată mai întîi de analizele semanticiste postchomskyene (Lakoff, Postal, McCawley), care atrag atenţia că anumite verbe se comportă semantic ca unităţi complexe, decompozabile în unităţi semantice primitive, numite „predicate atomice", acordîndu-se statut de „predicate atomice" verbelor DEVENI, FI, FACE etc., deci şi verbelor copulative. Analiza propusă *eventivului* şi *factitivului* românesc, din această perspectivă[2], foloseşte aceste „predicate atomice" pentru a explica următoarele distincţii semantice şi sintactice între: *El este bătrîn* (nonfactitiv, nonprogresiv), *El îmbătrîneşte*$_1$ (nonfactitiv, progresiv) / *Necazurile l-au îmbătrînit*$_2$ (factitiv, progresiv): ESTE BĂTRÎN / DEVINE BĂTRÎN / FACE SĂ DEVINĂ BĂTRÎN[3].

îmbătrîneşte$_1$ — *îmbătrîneşte*$_2$

● Credem că nu numai perspectiva semanticistă a „predicatelor atomice", ci şi perspectiva logico-semantică a „calcu-

---

[1] În lingvistica franceză, s-a observat chiar neconcordanţa („opoziţia") dintre interpretarea sintactică şi cea semantică (vezi Gross (1981)).

[2] Vezi, pentru teoria semanticistă p r e l e x i c a l ă a „predicatelor atomice", Dindelegan (1976), p. 30–31, iar, pentru analiza factitivului, din această perspectivă, *ib.*, p. 117–124.

[3] Cuvintele scrise cu majuscule notează „predicatele atomice".

lului de predicate"[1] ar permite recunoașterea dublei predicații logice în construcțiile cu copulativ: „un predicat copulativ" cu două argumente și al doilea predicat, numele predicativ, cu un argument (nominalul subiect) sau cu două argumente, dacă adjectivul și substantivul sînt din clasa celor „de relație". Astfel, în construcțiile: *el este bătrîn, el este capabil de sacrificiu, el este util colegilor, el este frate cu Gheorghe*, pe baza „calculului de predicate", putem distinge predicatele: *este* (el_i, bătrîn), *bătrîn* (el_i); *este* (el_i, capabil), *capabil* (el_i, sacrificiu); *este* (el_i, util), *util* (el_i, colegilor); *este* (el_i, frate), *frate* (el_i, Gheorghe) construcția conținînd două predicate coocurente. Specifice acestei coocurențe sînt următoarele trăsături: (a) cele două predicate au un argument comun (sugerat de noi prin indicele *i*), realizat prin nominalul subiect și (b) un argument al primului predicat devine el însuși predicat, trăsături semantice care explică satisfăcător particularitățile sintactice ale construcției. Că cele două predicate au un argument comun, această trăsătură logico-semantică stă la baza naturii t e r n a r e a structurii. Că un argument funcționează el însuși ca predicat nu este un fapt singular (să se vadă, de exemplu, statutul dublu al infinitivului și al supinului, care au calitatea de argumente ele însele, dar și de predicate logice, atribuind, la rîndul lor, poziții argumentale) și explică aptitudinea numelui predicativ de a atribui el însuși argumente și de a funcționa, în consecință, ca centru de grup sintactic (*capabil, util, frate* au determinanți).

2.6.3. În concluzie, cele două perspective atît de diferite: cea r e l a ț i o n a l ă (formal structurală) și cea l o g i c o - s e m a n t i c ă[2] sînt convergente în interpretarea numelui predicativ ca poziție sintactică distinctă, atribuită de „predicatul copulativ" și atribuind, la rîndul ei, poziții sintactice.

---

[1] Pentru teoria logico-semantică a „calculului de predicate", vezi Reichenbach (1966) și Lyons (1977), vol. I, 6.3.

[2] Din altă perspectivă decît cea a „calculului de predicate (logice)", pot fi aduse și a l t e argumente lexical-semantice în favoarea susținerii calității numelui predicativ de determinant verbal (vezi Dindelegan (1970), (1974) și Neamțu (1986), p. 65 și urm.).

2.7. *Este elementul predicativ suplimentar un determinant diferit de numele predicativ?*

2.7.1. S-au analizat în lucrări anterioare (de diverse orientări[1]) particularităţile s i n t a c t i c e ale construcţiei cu *element predicativ suplimentar* în raport cu *numele predicativ*, pe care le sintetizăm astfel:

(a) natura „de suprafaţă" a construcţiei cu element predicativ suplimentar, deci de structură d e r i v a t ă din altă structură de bază, faţă de natura „de bază" (primară) a construcţiei cu nume predicativ. Astfel, în construcţiile: *el este* **elev,** *el devine* **profesor,** *el iese* **profesor,** verbele *a fi, a deveni, a ieşi*, păstrîndu-şi nemodificat sensul, n u se pot construi altfel decît cu nume predicativ (adjectiv sau nominal sau substitut al acestora), în timp ce în construcţiile: *el se întoarce acasă* **vesel,** *el îmi pare* **vesel,** *el mă consideră* **inteligent,** verbele-centru, cu acelaşi sens, se pot construi şi a l t f e l: fie suportă suprimarea adjectivului, fără consecinţe pentru sintaxa şi semantica verbului (vezi: *el se întoarce acasă* Ø), fie se pot construi cu o subordonată conjuncţională, completivă directă sau subiectivă, stabilindu-se un raport sinonimic între construcţia cu adjectiv sau nominal şi o construcţie „de bază" cu subordonată conjuncţională (vezi: *el$_i$ îmi pare vesel = îmi pare că el$_i$ este vesel; el mă$_i$ consideră inteligent = el consideră că eu$_i$ sînt inteligent*[2]). Deci, dacă într-un dicţionar sintactic[3], *a deveni, a fi* copulativ, *a ieşi* copulativ se definesc sintactic prin + [—— Adj] sau, altfel formulat, prin + [—— Nume predicativ], *a se întoarce, a părea* şi *a considera* n u se definesc prin + [—— Adj]; *a se întoarce* se caracterizează prin + [—— Subiect ⌒ Locativ], *a părea*, prin + [—— Subiectivă conjuncţională], iar *a considera*, prin + [—— Completivă directă conjuncţională];

(b) natura b i p r o p o z i ţ i o n a l ă a structurii „de bază" corespunzătoare construcţiei cu element predicativ suplimentar, între cele două propoziţii stabilindu-se fie un raport

[1] Vezi rezolvarea dintr-o perspectivă generativ-transformaţională, precum şi întreaga bibliografie a problemei la Dindelegan (1976), p. 157—165. Dintre articolele citate aici menţionăm Vasiliu (1970), unde se marchează clar două particularităţi sintactice esenţiale ale construcţiei: „dubla subordonare" şi „elipsa".

[2] Indicele notează identitatea celor doi componenţi.

[3] Vezi *supra*, capitolul I, 2.2.

de coordonare (vezi: *el$_i$ se întoarce* și *el$_i$ este vesel*), fie un raport de subordonare (vezi: *îmi pare că el este vesel; el consideră că eu sînt inteligent*);

(c) istoria transformațională diferită a construcțiilor cu element predicativ suplimentar, fiind rezultate din transformări de tip diferit (în Dindelegan (1976) sînt analizate 10 tipuri de construcții, diferite prin natura transformării). Astfel, *cărțile trebuie citite* și *el mă consideră inteligent* se deosebesc și ca structură „de bază", și ca tip de transformări;

(d) natura sintactic eliptică (și, semantic, concentrată) a construcțiilor cu element predicativ suplimentar, ele fiind rezultate fie din suprimarea copulativului (vezi: *el s-a întors* **vesel**), fie din suprimarea „existențialului" *a fi* (vezi: *l-am știut* **acolo**), sau a auxiliarului pasiv (vezi: *cărțile trebuie* **citite**), precum și prin suprimarea componentelor referențial comune din a doua propoziție;

(e) ambiguitatea multor construcții cu element predicativ suplimentar, acestea putînd fi interpretate, ca numeroase alte construcții „de suprafață", sintactic și semantic în două feluri (vezi: *ea îmi vorbește nemulțumită*, interpretabilă ca: (1) „ea îmi vorbește și este nemulțumită" și (2) „ea îmi vorbește pentru că este nemulțumită" sau *o văd tînără*, interpretabilă ca: (1) „văd că ea este tînără" și (2) „o văd cînd era tînără").

● Insistăm, în cele ce urmează, asupra unei caracteristici sintactice esențiale a construcțiilor cu element predicativ suplimentar, indiferent de modul lor de obținere: amalgamarea sintactică a celor două propoziții din structura „de bază".

(a) *În cazul coordonării* propozițiilor, amalgamarea se obține ca efect al suprimării componentelor din a doua propoziție identice cu cele din prima și deci recuperabile semantic *(el$_i$ se întoarce și el$_i$ este vesel ⇒ el se întoarce vesel)*.

(b) *În cazul unui raport de subordonare* între propoziții, amalgamarea este efectul „ridicării" unui component din subordonată în regentă, fie ca „ridicare" a subiectului în poziția de subiect[1], fie ca „ridicare" a subiectului în poziția de obiect[2].

[1] Sînt discutate anterior cazurile de „ridicare" în poziția de subiect (vezi partea a II-a, capitolul I, 6.2.).

[2] Pentru „ridicarea" în poziția de obiect direct, vezi capitolul de față, 2.2., tipul (c) de construcție.

Scanned with OKEN Scanner

(b') Ca rezultînd din „ridicarea" subiectului în poziția de subiect, au fost discutate anterior construcțiile: *ei par (să fie) obosiți, cărțile trebuie (să fie) citite, lucrările se dovedesc (că sînt) greșite, filmele merită (să fie) văzute, m-am nimerit (să fiu) acolo.* „Ridicarea" s-a asociat cu modificarea statutului sintactic și morfosintactic al regentului impersonal și, uneori, cu suprimarea elementelor recuperabile semantic din subordonată, determinînd o p a c i z a r e a organizării sintactice originare și deci îngreunînd refacerea mentală a structurii inițiale.

Din propoziția inițial subiectivă se păstrează adjectivul (vezi: *ei par* **obosiți**), participiul pasiv (*filmele trebuiau / meritau* **văzute**) sau, mai rar, adverbul de loc (*m-am nimerit* **acolo**), ajunse într-o poziție neargumentală, deci în vecinătatea unui verb care nu le atribuie funcția. Păstrîndu-se verbul din subordonată, soluție facultativă cînd subordonata conține elemente recuperabile semantic (vezi: *ei par* **să fie** *obosiți, m-am nimerit* **să fiu** *acolo*), dar obligatorie cînd subordonata nu conține elemente recuperabile semantic (vezi: *Ei par că nu mă observă, Ei trebuiau să plece*), subordonata nu mai poate funcționa ca în structura de origine, căci poziția de subiect este acum ocupată formal de subiectul „ridicat", ea dobîndind statutul de predicativă suplimentară.

În locul soluției de *predicat verbal compus*, propusă de cercetători pentru interpretarea construcțiilor *Ei trebuiau / erau să plece*[1], se oferă aici soluția unui grup analizabil, cu predicat simplu + predicativă suplimentară. Noua soluție are avantajul de a grupa în același tipar sintactic mai numeroase și mai variate construcții decît cele subordonate predicatului compus (vezi și construcțiile de la (b''), rezultate tot dintr-o operație de „ridicare" de constituent din subordonată în regentă) și, în plus, are avantajul unei corespondențe mai clare cu elementul predicativ suplimentar. Astfel, între *cărțile trebuiau citite*, pe de o parte, și *cărțile trebuiau să fie citite* sau *cărțile trebuiau să-ți placă*, pe de altă parte, nu există nici o deosebire de esență, care să justifice interpretarea lor diferită: cu element predicativ, în vecinătatea participiului, dar cu grup neanalizabil (predicat compus), în vecinătatea conjunctivului.

[1] Vezi, pentru comentarea construcțiilor „acordate" ale verbelor *a trebui* și *a fi*, *supra*, partea a II-a, capitolul I, **1.1.3.** (ii) și **1.3.2.1.** (f).

Singura deosebire privește structura subordonatei (cu elemente semantic suprimabile sau semantic pline); altfel, structurile sînt sintactic comune, toate rezultînd din „ridicarea" subiectului din subordonată în regentă și deci din amalgamarea sintactică a propozițiilor.

(b") Ca rezultînd din „ridicarea" subiectului din subordonată în poziția obiectului direct din regentă, am comentat anterior construcțiile: *el mă vede / mă crede / mă știe / mă consideră / (că sînt) bolnav*, la care se pot adăuga: *el se crede / se știe / se consideră / (că este) bolnav, el se vrea / se dorește / (să fie) bolnav*. Ultimele se deosebesc de primele printr-o operație suplimentară de reflexivizare, intervenită ca urmare a faptului că subiectul subordonatei și al regentei sînt coreferențiale și deci, prin „ridicare", ajunge în poziția unui obiect direct coreferențial cu subiectul regentei, ceea ce determină, implicit, producerea reflexivizării (vezi: *el_i vrea / el_i să fie bolnav / ⇒ el_i vrea el_i / să fie bolnav / ⇒ el_i se_i vrea bolnav*).

„Ridicarea" subiectului în poziția obiectului direct din regentă, asociată cu suprimarea elementelor recuperabile semantic din subordonată, a adus adjectivul *bolnav* într-o poziție *neargumentală*, în care verbul vecin nu-i atribuie nici cazul, nici funcția.

„Ridicarea" în condițiile păstrării verbului din subordonată, deci ale păstrării subordonatei conjuncționale sau relative (vezi: *el mă vede că sînt obosit, el mă vede cum muncesc*) se asociază cu pierderea funcției originare de completivă directă de către subordonată, poziția de obiect direct fiind acum ocupată de complementul direct „ridicat" (funcționează și aici principiul imposibilității ca doi determinanți coocurenți, dar necoordonați sau neidentici referențial, să îndeplinească aceeași funcție[1]). Propoziția subordonată, efect al amalgamării sintactice a propozițiilor inițiale, va fi interpretată ca predicativă suplimentară. Se asigură, astfel, păstrarea unei corespondențe clare între elementul predicativ suplimentar, realizat ca adjectiv sau participiu *(el mă vede trist / obosit / batjocorit de ceilalți /)*, și construcțiile propoziționale sau echivalentele lor *(el mă vede că sînt obosit; el mă lasă să rămîn neștiutor / ~ a rămîne neștiutor)*.

[1] Vezi *supra*, același capitol, 2.2.

• În concluzie, considerăm că noua modalitate de tratare a elementului predicativ suplimentar şi a predicativei suplimentare ca rezultat al a m a l g a m ă r i i s i n t a c t i c e a două propoziţii (aflate în raport de coordonare sau de subordonare) are o mai mare putere descriptivă decît teoriile anterioare. Noua modalitate nu exclude pe cea anterioară (Dindelegan (1976)), perspectiva transformaţională fiind, şi aici, implicită, căci structurile „amalgamate" cu element predicativ suplimentar şi cu predicativă suplimentară sînt obligatoriu „structuri de suprafaţă".

2.7.2. Prezentăm, în continuare, interpretarea s e m a n t i c ă a construcţiei cu element predicativ suplimentar, care, ca şi cea sintactică, pe lîngă note comune cu numele predicativ, relevă şi deosebiri esenţiale faţă de acesta.

Elementul predicativ suplimentar, în orice ipostază sintactică s-ar afla, este, ca şi numele predicativ, purtător al predicaţiei logice. Astfel, în construcţia *el se întoarce vesel*, apar două predicate logice, fiecare cu cîte un argument, argument comun pentru cele două predicate (vezi *se întoarce* (el_i), *vesel* (el_i)), iar în construcţia *el se întoarce sigur pe situaţie*, apar, de asemenea, două predicate logice: *se întoarce* (el_i), *sigur* (el_i, situaţie), primul predicat avînd un argument, iar al doilea, două argumente, dintre care unul este comun cu argumentul primului predicat.

Deci, construcţia cu element predicativ suplimentar prezintă în comun cu structura cu nume predicativ dubla predicaţie logică, ca şi caracteristica celor două predicate de a avea un argument comun. Se deosebeşte de numele predicativ printr-un unic, dar semnificativ aspect: elementul predicativ suplimentar n u funcţionează ca argument al verbului-centru, lipsind cumulul de ipostaze şi de roluri care caracterizează numele predicativ (n u m a i numele predicativ funcţionează, în acelaşi timp, ca argument şi ca predicat: primeşte şi atribuie, la rîndul lui, funcţii

sintactice). Ca predicat logic, elementul predicativ suplimentar atribuie funcţii sintactice: una (pentru predicatele cu un argument; vezi *vesel*) şi două (pentru predicatele cu două argumente; vezi *sigur*, care, pe lîngă subiect, are el însuşi un determinant), dar apare într-o *poziţie neargumentală*, neprimind funcţie şi caz de la vecinătatea verbală lîngă care a ajuns să fie aşezat.

Scanned with OKEN Scanner

Partea a III-a

COMENTARII, INTERPRETĂRI, RECOMANDĂRI

— PE MARGINEA ANALIZEI SINTACTICE A 17 TEXTE —

Scanned with OKEN Scanner

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

1. Prin aceste comentarii de text, n u ne propunem să ne substituim școlii și să dăm indicații complete asupra etapelor și a tehnicii de realizare a analizelor sintactice. De aceea, partea a **III**-a n u conține analize i n t e g r a l e de text (cu caracterizarea fiecărei propoziții, realizată după toate criteriile, iar, pentru nivelul propoziției, cu caracterizarea sintactică și morfologică completă a fiecărui component), ci numai comentarii s e l e c t i v e, alegîndu-se: — chestiunile cu grad mai ridicat de dificultate; — faptele aflate în situații sintactico-morfologice în care se fac cele mai multe erori de analiză; — faptele semnificative pentru deprinderea „raționamentului sintactic"; — chestiunile semnificative pentru accentele teoretice pe care am urmărit să le punem (vezi *infra* **3**) și pe care am intenționat să le ilustrăm și să le rezolvăm pe text.

Fără a fi un scop unic și nici un scop urmărit cu insistență, o intenție subiacentă de modernizare a explicației sintactice a existat în realizarea acestor comentarii și credem că ea va fi transparentă și pentru cititor. Comentariile includ, pe lîngă faptele curente de sintaxă, și fenomene sintactice de tipul „ridicării" unor componente din subordonată și al amalgamării organizării sintactice a două propoziții, de tipul omonimiei sintactice, cu efectul ei semantic: ambiguitatea, de tipul disponibilităților și al restricțiilor combinatorii ale centrelor verbale, care impun determinanților cazul și funcția sintactică, de tipul variației libere la nivel sintactic etc. și includ, pe lîngă terminologia sintactică tradițională, și termeni sintactici ca: *verb-centru, regim, valență (liberă și satisfăcută), restricție combinatorie, modalizator, „ridicare" de component, ambiguitate, clasă de substituție, distribuție, ocurență, coocurență* etc., termeni și concepte explicate și folosite în partea teoretică sau decodabile din context, a căror introducere urmărește deprinderea, fără efort deosebit, a cititorului cu terminologia și comentariile sintactice „aduse la zi".

2. Semnalăm unele n e c o n c o r d a n ț e între rezolvările unor texte și partea teoretică a lucrării, neconcordanțe care nu trebuie privite ca „scăpări" ale autorului. Ele sînt expli-

cabile prin rezolvarea analizelor în limitele punctului de vedere „oficial", impus prin *GLR* şi manualele şcolare, pentru a nu pune în dificultate pe cititorii elevi sau candidaţi la diverse forme de examene.

Neconcordanţele, fără să fie numeroase, privesc:

— tratarea diatezelor, cu consecinţe pentru analiza sintactică (se vorbeşte în partea teoretică despre diatezele „pasivă", „impersonală" şi „impersonal-pasivă", „reciprocă", „reflexivă" şi despre verbe inapte de a intra în relaţii de diateză, în timp ce textele se limitează la punctul de vedere al *GLR*);

— tratarea „dublului obiect direct", a complementului indirect, a numeluipredicativ, a dativului posesiv, chiar a elementului predicativ suplimentar (teoria anterioară oferea probe pentru recunoaşterea a două poziţii distincte în cazul coocurenţei a două obiecte neprepoziţionale, a două poziţii distincte în cazul obiectului în dativ şi a celui prepoziţional, pentru recunoaşterea unei poziţii distincte reprezentate de dativul posesiv, pentru considerarea numelui predicativ ca poziţie sintactică de sine stătătoare, pentru interpretarea lui *a părea*, construit simultan cu un subiect acordat (cu verbul) şi cu un adjectiv ca verb predicativ + element predicativ suplimentar, în timp ce textele păstrează, fără excepţie, soluţiile teoretice şi practice recomandate „oficial"[1]);

— ne-am abătut de la soluţia „oficială" de tratare a construcţiei infinitivale relative, pe care am interpretat-o, dată fiind prezenţa relativului, ca propoziţie de tip subordonator. Interpretarea ca propoziţie sau ca parte de propoziţie este o chestiune de decizie; construcţia trebuie, oricum, recunoscută şi comentată separat în orice analiză de text.

3. Subliniem, în continuare, care vor fi fenomenele sintactice urmărite, în mod special, prin partea aplicativă a acestei cărţi;

(a) Reluăm, pe text, chestiunile semnificative din *partea teoretică*: regimul verbului şi modul cum acesta influenţează

[1] Cînd vorbim de soluţie „oficială", avem în vedere, în primul rînd, modul de rezolvare din *GLR*, căci programele şi manualele şcolare, deşi subordonate acestui „model", nu-l reflectă decît parţial, neintroducînd toate speciile de complemente circumstanţiale, neintroducînd elementul predicativ suplimentar, oferind soluţii confuze pentru grupul *cel ce* etc

structura grupului și calitatea subordonatelor; ipostazele sintactice ale verbului *a fi*, cu reliefarea utilizărilor lui impersonale; tipuri de verbe și de construcții impersonale și consecințele pentru calificarea subordonatelor; ipostazele conjuncției *dacă*; chestiunea locuțiunilor (distingerea de grupările analizabile, consecințele pentru segmentare și pentru calificarea subordonatelor); tipuri de împletire a regentei cu subordonata și, în consecință, ipostaze sintactice ale relativelor; statutului lui *cel ce* în raport cu *ceea ce*.

(b) Urmărim susținerea, pe text, a ideii *posibilităților multiple de analiză*, încercînd circumscrierea cazurilor susceptibile de a primi mai multe interpretări. Se vor sublinia, pentru nivelul propoziției, cazurile în care topica liberă a componentelor permite stabilirea unor relații (a unor regente) diferite, cu raportare la verb sau la nume, construcția fiind ambiguă. Se vor sublinia, pentru nivelul frazei, cazurile, mult mai numeroase, de neutralizare a opozițiilor sintactice, explicabile prin selecția unor conjuncții nespecializate în cazul unor regente verbale cu regim oscilant.

(c) Ne interesează să subliniem *relația dintre sintaxa textului și stilul funcțional* căruia îi aparține, alegînd un număr de texte cu sintaxă și compoziție savantă, alte texte cu sintaxă și compoziție orală și populară, precum și texte cu amestec de trăsături, savante și populare.

(d) Urmărim organizarea sintactică a textelor pe *tipuri de vorbiri* și pe *tehnici compoziționale*, alegînd texte cu dialog, construite integral în vorbire directă, texte narative, construite integral în vorbire indirectă, texte conținînd ambele tipuri de vorbiri, clar marcate și distincte între ele, și tipuri intermediare, cu grade diferite de amestec între vorbiri, cu forme variate de „alunecare" de la o vorbire la alta.

(e) Urmărim *relația dintre sintaxa unui text și interpretarea lui stilistică*, reliefînd diverse fenomene sintactice care dobîndesc funcție stilistică: tipuri variate de repetiție (de cuvinte, de tipare propoziționale, de propoziții subordonate identic construite, de tipare de fraze); tipuri variate de trecere de la registrul expozitiv la cel interogativ (interogații retorice) și invers; mecanisme sintactice variate la Caragiale etc.

Scanned with OKEN Scanner

4. Dincolo de aceste accente și insistențe, vor fi semnalate nenumărate a l t e fapte sintactice, dintre care amintim: sintaxa modurilor nepersonale; ipostaze ale conjuncției *ca să* și relația cu *să*; ipostaze morfosintactice ale lui *să*; construcția verbului *a putea*; regimul verbului *a rămîne*; ipostaze ale lui *decît*; valori speciale ale lui *dar* (valoarea conclusivă); topica liberă a unor conjuncții, cu implicații pentru segmentare; statutul grupării *așa cum*; ipostaze ale modalizatorului adverbial *poate*; funcția multiplă a unor semne de punctuație etc.

5. Deși lipsește o intenție vădit normativă, cine citește cu atenție partea aplicativă poate găsi și considerații n o r m a t i v e: sînt comentate unele imperfecțiuni în construcția de ansamblu a unor fraze; se urmăresc trăsăturile care au ca efect dezorganizarea sintactică a unui text; se fac comentarii asupra lungimii excesive a unui text, subliniindu-se pierderea controlului asupra ansamblului; sînt prezentate fenomene de sintaxă orală și populară; sînt urmărite fenomene de interferență între vorbiri.

6. În concluzie, lectura atentă a comentariilor poate constitui ea însăși un prilej de „învățare", atît pentru adîncirea cunoștințelor a p l i c a t i v e, cît și pentru lărgirea cunoștințelor t e o r e t i c e, contribuind la înțelegerea funcționării a numeroase fenomene sintactice și la surprinderea relației directe dintre organizarea sintactică a unui text și „tipul" stilistic de text („tip" de stilistică funcțională sau de tehnică a compoziției).

Scanned with OKEN Scanner

2. ANALIZE

TEXTUL nr. 1

[„Dacă ne întrebăm[1]/ dar :[2]]I [ar fi bine[1]/ ca în limba poporului român cantitatea cuvintelor de origine latină să fie din ce în ce mai mare ?[2]/]II [trebuie[2] / să răspundem :[3]/]I [ar fi bine, cu o condiţiune :[1]/ ca şi cantitatea înţelesului, adecă suma de putere intelectuală manifestată prin cuvinte, să crească în aceeaşi proporţie.[2]/ Căci[3]/ dacă s-ar întîmpla[4]/ ca, pe de o parte, să sporească elementul latin în sunetele cuvintelor,[5]/ iar, pe de alta, să scadă intensitatea operaţiunii intelectuale a celor[6]/ ce le întrebuinţează,[7] /atunci s-ar da o lovitură de moarte vieţii naţionale în principala ei manifestare.”[3]/]III

(Maiorescu, C. 349)

Comentarii asupra sintaxei frazei

● Ceea ce caracterizează acest text este organizarea lui ca f a l s d i a l o g: autorul se întreabă şi tot el îşi răspunde. Introducerea v o r b i r i i d i r e c t e după verbele *ne întrebăm* şi *să răspundem* este marcată prin semne grafice şi gramaticale. Grafic, se constată prezenţa semnului de punctuaţie [:], după verbele de informare, şi folosirea semnului întrebării, după fragmentul interogativ în vorbire directă. Sintactic, se constată absenţa conjuncţiilor de subordonare: *dacă*, marca interogaţiei totale în vorbire indirectă (*ne întrebăm* **dacă** *ar fi bine*), şi *că*, marca unei enunţiative transpuse în vorbire indirectă (*să răspundem* **că** *ar fi bine*). Neobservarea acestei organizări ar atrage subordonarea fragmentelor II şi III faţă de regentele *ne întrebăm* şi *să răspundem* şi deci considerarea greşită a propoziţiilor 1 II şi 1 III drept completive directe.

● Interesantă este şi izolarea, cu intenţia de reliefare, a subordonatei cauzale. După punct, textului îi lipseşte principala, ceea ce obligă la includerea cauzalei în structura anterioară. Este şi motivul pentru care, respectînd o convenţie curentă de notare, am reluat, după punct, numerotarea în continuare a propoziţiilor.

Scanned with OKEN Scanner

• De subliniat valoarea conclusivă a conjuncției *dar* (= așadar) (*ne întrebăm dar*; pentru valoarea conclusivă, vezi DLR, tom **I**, partea **III**, fascicula **I**, p. 43, **II** 5⁰), valoare ieșită din uz în româna actuală. Cum, pentru conjuncțiile conclusive, este caracteristică t o p i c a l i b e r ă[1], conjuncția *dar* nu apare la începutul frazei, ci se include în componența ei. Obligația este de a-i stabili locul potrivit, grupînd-o, în segmentare, cu principala (vezi I 2: *dar...trebuie*).

• De remarcat utilizarea cu valori diferite a semnului de punctuație [:], care, după verbele de informare, marchează începutul vorbirii directe, iar, după substantivul *condiție*, notează raportul apozitiv.

• Grupul *celor ce* are statut analizabil (vezi *supra*, partea **I**, cap. **III**, 3). În segmentare, componentele se vor izola, pronumele semiindependent *celor* rămînînd în regentă, iar relativul *ce*, în subordonată (vezi: *celor*[6]/ *ce...*[7]/).

• Conjuncția *ca ... să*, variantă contextuală a lui *să*, se utilizează în subordonate necircumstanțiale, dacă între cuvîntul regent și verbul subordonatei se intercalează elemente aparținînd subordonatei (vezi: *cu o condițiune:* / **ca** *și cantitatea înțelesului ...* **să** *crească* / ; *și ar fi bine* / **ca** *în limba poporului român cantitatea...* **să** *fie mai mare* / ; *dacă s-ar întîmpla* / **ca**, *pe o parte,* **să** *sporească...*/).

• Prezența verbelor impersonale *trebuie* (în I), *s-ar întîmpla* (în III) și a predicatului nominal impersonal *ar fi bine* (în II), caracterizate prin selecția, în poziția subiectului, a unei propoziții conjuncționale (vezi partea a **II**-a, cap. **I**, **2**, descrierea și caracterizarea tipurilor de verbe și construcții impersonale), explică apariția subordonatelor subiective depinzînd direct de acestea. Nu aceeași este situația lui *ar fi bine* (din 1 III), unde, în poziția subiectului, se subînțelege un subiect nedeterminat (*asta, faptul* expus anterior), subordonata conjuncțională 2 III nelegîndu-se sintactic de *ar fi bine*, ci de regentul *condițiune*.

• Rezultă o schemă de organizare sintactică a frazei (vezi pagina următoare) unde constatăm trei nuclee sintactice distincte (trei propoziții principale regente, nelegate sintactic).

[1] O situație similară are conjuncția coordonatoare adversativă *însă* (vezi textul 13).

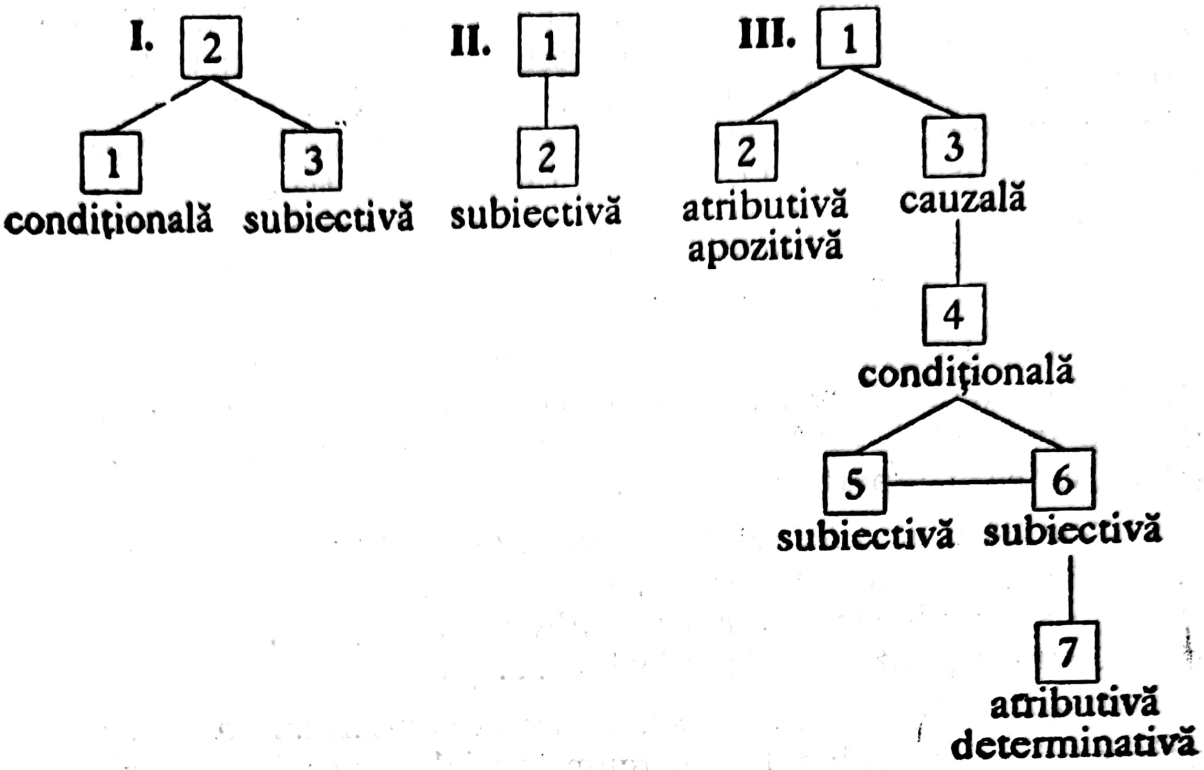

Comentarii asupra sintaxei propoziţiilor

• De observat predicatele: *întrebăm* (predicat verbal la diateza activă pronominală), *ar fi bine* (predicat nominal impersonal), *să fie mai mare* (predicat nominal), *s-ar întîmpla* (predicat verbal la diateza reflexivă; *s-* intră în structura predicatului, ca reflexiv obligatoriu), *s-ar da* (predicat verbal; *s-* intră în structura predicatului ca marcă pasivă şi impersonală).

• De reţinut complementul direct *ne* (regent: *întrebăm*) exprimat prin forma atonă de pronume reflexiv. Argumentul acestei interpretări îl constituie posibilitatea dublării prin forma accentuată: *ne întrebăm pe noi (înşine)*.

• De observat varietatea subiectelor din text: — subiecte i n c l u s e (în I 1 şi I 3), cu o valoare specială de „plural al autorului", specifică unui text ştiinţific, — subiect r e a l i z a t p r o p o z i ţ i o n a l, prin propoziţie conjuncţională (vezi propoziţiile subiective I 3, II 2, III 5,6); — subiect s u b î n ţ e-

l e s, presupunînd rezumarea ideii anterioare. De remarcat, de asemenea, subiectele din III 5, 6 şi III 3, inanimate, şi postpuse verbului *(să sporească elementul, să scadă intensitatea, s-ar da o lovitură)*, uşor confundabile cu un complement direct.

• De observat atributele pronominale genitivale: *a celor* (regent: *operaţiune*), *ei* (regent: *manifestare*).

• Locuţiunea adverbială *din ce în ce*, exprimînd progresia, are funcţia unui circumstanţial de mod pe lîngă adjectivul *mai mare*.

TEXTUL nr. 2

„Că la noi sunt prea multe forme nefixate,[1]/ aceasta o recunoaştem,[2]/ că[3]/ o asemenea stare a limbei[4]/ e bine[3]/ să se schimbe[4]/ şi că se va schimba,[5]/ şi aceasta ne pare sigur"[6]/.

(Maiorescu, *C.* 138)

Comentarii asupra sintaxei frazei

• De observat că predicatul impersonal *e bine*, caracterizat prin selecţia unei subiective conjuncţionale *(e bine să se schimbe)*, se grupează, accidental, cu nominalul *o stare*, ajuns în această poziţie fie printr-o deplasare din subordonată în regentă, fie prin inserarea în structura primară a secvenţei modalizatoare apreciative *(e bine)*. O segmentare corectă impune trecerea nominalului în poziţia originară, unde funcţionează ca subiect al verbului personal.

• Sîntem în faţa unei structuri sintactice r e t o r i c e, al cărei retorism se manifestă prin aşezarea subordonatei înaintea regentei (1 înaintea regentei 2; 3 şi 5 înaintea regentei 6) şi prin reluarea subordonatei în regentă prin demonstrativul de insistenţă *aceasta*, cu valoare neutră. Subordonata va îndeplini aceeaşi funcţie cu demonstrativul: faţă de regentul personal şi tranzitiv *recunoaştem*, 1 este completivă directă, iar, faţă de regentul impersonal *pare sigur*, 3 şi 5 îndeplinesc funcţia de

subiectivă. Să se observe că același tipar retoric permite, o dată, calificarea subordonatei ca propoziție completivă directă, iar, altă dată, ca subiectivă, ca efect al schimbării naturii regentului: tranzitiv personal vs. intranzitiv impersonal.

• Rezultă următoarea schemă sintactică:

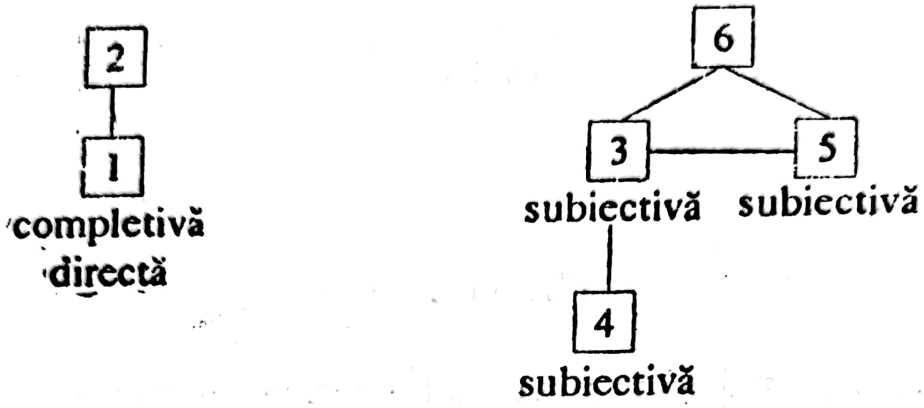

• De observat că, prin inserarea modalizatorului apreciativ *e bine*, fraza ajunge imperfectă ca organizare sintactică-căci devin coordonate copulativ propozițiile 3 și 5 *(că e bine și că se va schimba)*, care nu stau pe același plan sub aspect semantic (de observat și deosebirea dintre cele două predicate).

Comentarii pe marginea sintaxei propozițiilor

• De remarcat predicatele: *sunt* (predicat verbal), *să se schimbe, se va schimba* (predicate verbale la diateza reflexivă) *e bine, pare sigur* (predicate nominale impersonale).

• Cu efecte stilistice de insistență apar structurile: *aceasta o recunoaștem, și aceasta ne pare sigur*, prima, cu reluarea obligatorie a obiectului direct antepus prin forma neaccentuată de pronume personal, iar a doua, caracterizată prin așezarea subiectului înaintea construcției impersonale și reliefarea lui prin *și* adverbial.

• De remarcat forma contrasă a predicatului din 6, provenind, de fapt, din concentrarea a două predicate: *ne pare*[1]*/ că este sigur și aceasta*[2]*/* ⇒ *și aceasta ne pare că este sigur* ⇒ *și aceasta ne pare sigur*. Este motivul pentru care, în situația

lui *a părea* ca regent, unele gramatici vorbesc de calitatea de element predicativ suplimentar a lui *sigur*, caracteristică structurilor, la origine, bipropoziţionale (vezi interpretarea din partea a II-a, cap. II, 2.7., tipul de structură (b')).

TEXTUL nr. 3

„Am căutat[1]/ să scot la iveală deosebitele feţe ale operei dumitale poetice[2]/ şi[3]/ dacă întru aceasta am adus mai multe şi mai lungi citate[4]/ decît este obiceiul[5]/, am făcut-o pentru a preciza mai bine caracterul dumitale literar înaintea acelor auditori[3]/ cari nu au avut timpul[6]/ să se ocupe de întreaga noastră mişcare literară[7]/ şi cărora le vei fi rămas prea puţin cunoscut"[8]/.

(Maiorescu, *C.* 576)

Comentarii asupra sintaxei frazei

• Pentru segmentare, trebuie deosebite două ipostaze contextuale ale lui *şi* în *şi dacă*, *şi cărora*: în prima secvenţă *şi* leagă două principale, fiind deci obligatorie separarea de subordonatorul *dacă* (vezi: *şi*[3]/ *dacă*...[4]/), iar în a doua, leagă două subordonate atributive, grupîndu-se, în consecinţă, cu relativul (vezi: *şi cărora*...[8]/).

• Pentru calificarea corectă, se impune observarea naturii lui *dacă*: ipotetic, într-o construcţie necircumstanţială, neapărînd ca semn al interogaţiei totale în vorbirea indirectă (vezi *supra*, partea a II-a, 5, DACĂ$_4$). Un rol dezambiguizator dobîndeşte aici reluarea, în regentă, a întregii construcţii necircumstanţiale prin forma neaccentuată **o**, cu valoare neutră (vezi: *dacă*..., / *am făcut-o*...). Apariţia completivei introduse prin *dacă* în antepunere (precedă regenta), construcţie caracteristică retorismului sintactic maiorescian, poate fi sursa calificării ei greşite, deci a neobservării calităţii de completivă directă, fiind uşor confundată cu o condiţională.

• Se impune cercetarea atentă a secvenței *au avut timpul să...*, unde articularea substantivului *timpul* este semnul calității de atributivă a subordonatei, căci, în absența unui determinant atributiv, substantivul ar apărea nearticulat: *au avut (pentru ceva) timp*.

• Interesantă este și natura lui *decît*, devenit, în context, conjuncțional, căci introduce o propoziție modală comparativă, fiind cerut de adjectivele la comparativ *mai multe și mai lungi*.

• Rezultă următoarea schemă de organizare sintactică:

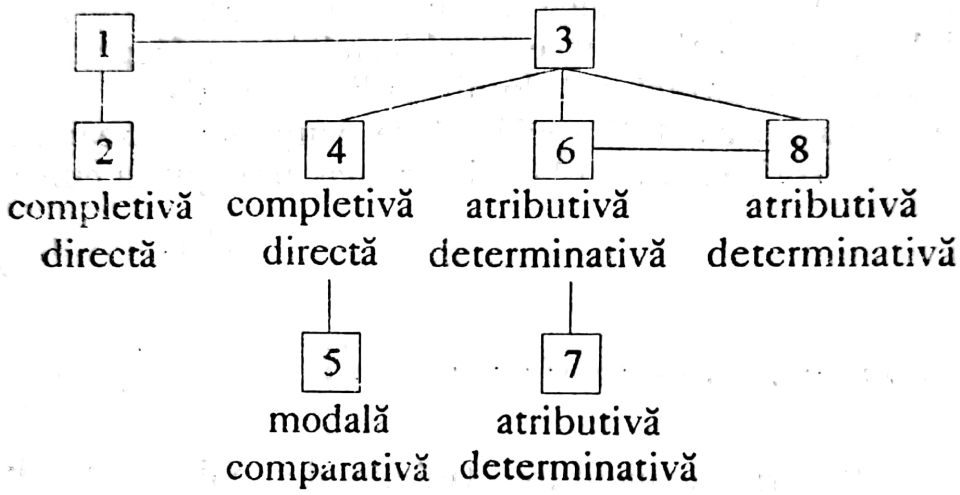

Comentarii asupra sintaxei propozițiilor

• De observat predicatele: *să scot la iveală* (predicat verbal, exprimat printr-o locuțiune verbală), *este* (predicat verbal), *au avut* (predicat verbal simplu, și nu locuțional; am comentat anterior calitatea de subordontă atributivă a propoziției 7, semn al autonomiei sintactice a substantivului *timpul*), *să se ocupe* (predicat verbal la diateza reflexivă; *se* intră în structura predicatului, fiind marca unui verb obligatoriu reflexiv), *vei fi rămas cunoscut* (predicat nominal, în structura căruia copulativul este un prezumtiv perfect, iar numele predicativ este exprimat printr-un adjectiv, și nu prin participiu acordat, argumentul constituindu-l construcția cu dativul a acestui adjectiv (vezi: *cărora*

le... cunoscut), și nu construcția cu agentul *(cunoscut de către cineva)*[1]).

● De observat cele două complemente de scop: *întru aceasta* și *pentru a preciza*, primul, introdus prin prepoziția *întru*, folosită arhaic, iar al doilea, prin *pentru*.

● De remarcat atributele: *dumitale* (regente: *operei* și *caracterul*) — atribut pronominal genitival; *acelor* (regent: *auditori*) și *noastră* (regent: *mișcare*) — atribute adjectivale. Hotărîtoare în distingerea celor două tipuri de atribut este realizarea /nerealizarea acordului cu regentul: atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale se acordă cu regentul; vezi, în cazul nostru, acordul în caz: *acelor* — cazul genitiv, pentru că substantivul *auditori* (precedat de *înaintea*) este un genitiv, și *noastră* — cazul acuzativ, pentru că substantivul *mișcare* (precedat de prepoziția *de*) este în acuzativ; atributul pronominal, dimpotrivă, nu are cazul impus prin acord (*dumitale*, pronume personal de politețe, nici nu se poate adjectiva).

● De observat funcția relativului *cărora*: complement indirect în subordonată, reluat, pentru că precedă verbul, prin forma neaccentuată de pronume personal *le*.

TEXTUL nr. 4

[„Că «divul» Traian ne-a adus tocmai în Dacia[1]/ și ne-a lăsat într-o provincie așa de expusă[2]/, încît Aurelian cu lumea oficială au și părăsit-o după oarecare timp[3]/, n-a fost mare noroc[4]/, dar[5]/ că din nomolul migrațiunii atîtor popoare[6]/ cari ne-au bîntuit de atunci încoace[7]/ s-a diferențiat[6]/ și s-a închegat neamul românesc în greaua luptă pentru existență,[8]/ acesta este primul moment de fericire în istoria noastră.[5]/]I

[Că situația geografică ne-a condamnat[1]/ să stăm în drumul Islamului[2],/ cînd acesta a voit[3]/ să treacă Dunărea spre

[1] În cazul formei participiale *cunoscut*, s-a ajuns, în româna modernă, la distingerea a două unități lexicale și sintactice: *cunoscut*$_1$, adjectiv, cu sensul de „familiar", cu regim de dativ, regim necunoscut verbului corespunzător, și *cunoscut*$_2$, participiu (acordat) al verbului *cunoaște*, care, ca majoritatea participiilor de la verbe tranzitive, este pasiv, putîndu-se construi cu un agent.

cucerirea Apusului,[4]/ n-a fost tocmai noroc,[5]/ dar[6]/ că voievozii noștri în luptele lor cu turcii au știut[7]/ să ne păstreze religia creștină[8]/ și să ne ție astfel în legătură cu popoarele de progres ale Europei[9]/ e o nouă fericire în dezvoltarea noastră.[6]/]II

[Că în secolul al 18-lea politica dinastiei Habsburg a încercat[1]/ să ne aducă sub ascultarea papei de la Roma[2]/ și, neizbutind, ne-a împărțit în două,[3]/ n-a fost noroc,[4]/ dar[5]/ că din această încercare românii transilvăneni au ajuns în cetatea eternă,[6]/ unde a reînviat în ei simțimîntul gintei latine, revărsîndu-se apoi asupra noastră, a tutulora,[7]/ aceasta a fost rara fericire,[5]/ care, dintr-o dezbinare religioasă, a înălțat neamul întreg spre o unitate de cultură națională[8]''./]III

(Maiorescu, *C.* 555—556)

Comentarii asupra sintaxei celor trei fraze

• Se observă repetarea, în cele trei fraze, a **aceluiași tipar sintactic**, caracterizat prin așezarea pe primul loc a subordonatelor subiective conjuncționale introduse prin *că*. Retorismul sintactic maiorescian, manifestat mai ales în organizarea sintactică a frazelor, este mai evident aici decît oriunde, prin: — repetarea tiparului sintactic în cele trei fraze; — organizarea tip perioadă (construcție amplă, cu o structură simetrică) a fiecărei fraze; — așezarea în poziție sintactică „forte" a subordonatelor subiective conjuncționale; — construcția antitetică a fiecărei fraze, marcată prin așezarea, în centrul construcției, între cele două componente opuse, a conectivului coordonator adversativ *dar*.

• Pentru calificarea subordonatelor, este foarte importantă observarea naturii regentului: verb tranzitiv cu valența de acuzativ nesatisfăcută în cadrul regentei (*a voit/să..., au știut/să..., a încercat/să...*), verb tranzitiv cu valența de acuzativ satisfăcută (**ne-***a condamnat/să...*), regent substantival (*cetatea eternă/unde...*), cu urmări decisive asupra calității subordonatei: completivă directă în II 4, II 8 și 9, în III 2 vs.

completivă indirectă în II 2; atributivă în III 7, și nu circumstanțială de loc.

● Rezultă următoarea organizare **simetrică** a frazelor[1]:

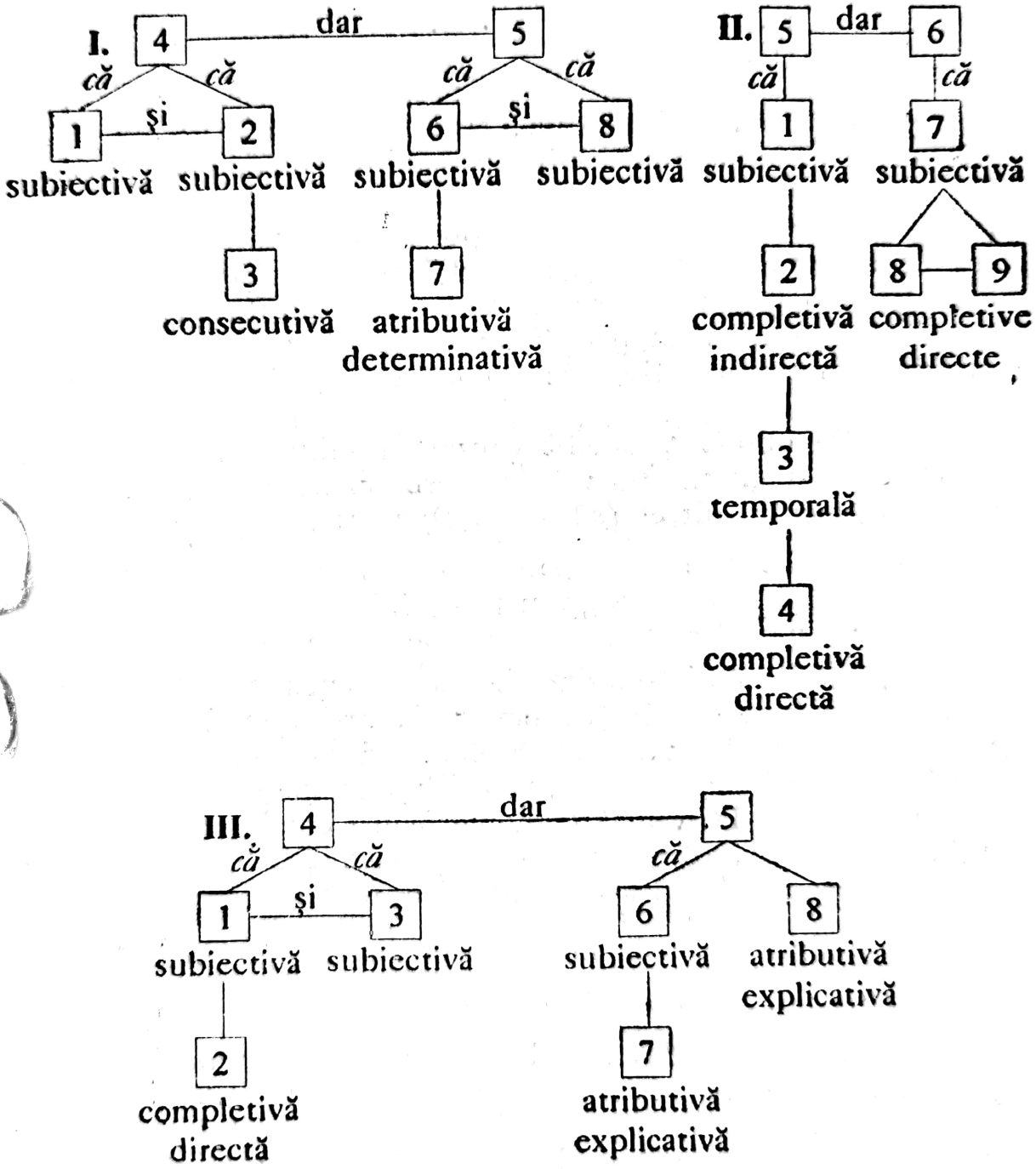

[1] Am indicat în schemă numai acele conective care asigură simetria.

Comentarii asupra organizării propoziţiilor

• Păstrarea aceluiaşi tipar sintactic retoric, un tipar antitetic, se manifestă şi la nivelul organizării propoziţiilor.

Semnificative sînt predicatele nominale antitetice din cele trei fraze: I. *n-a fost noroc* vs. *este moment (de fericire)*
II. *n-a fost noroc* vs. *e o fericire*
III. *n-a fost noroc* vs. *a fost fericire*

• De remarcat atributele: **oarecare** *(timp)*, **atîtor** *(popoare)* — atribute adjectivale; *(luptă)* **pentru existenţă**, *(luptele)* **cu turcii** — atribute substantivale prepoziţionale; *(luptele)* **lor** — atribut pronominal genitival; *(asupra noastră)*, **a tutulora** — atribut pronominal apoziţional (de remarcat aici calitatea de apoziţie acordată, ,,acordul'' realizîndu-se cu forma de acuzativ a regentului *(asupra noastră)*, utilizată însă în locul genitivului pronumelui personal); *să* **ne** *păstreze religia* — atribut pronominal în dativ (vezi valoarea de dativ posesiv a pronumelui).

• De observat funcţia cauzală a gerunziului *neizbutind*; de remarcat regimul tranzitiv al verbului *trece* din construcţia cu complementul direct *(să treacă Dunărea)*.

TEXTUL nr. 5

„A scrie istoria e o datorie pentru omenire[1]/, a o adăugi[2]/ cu ce ai aflat[3]/ e o obligaţie pentru fiecare, rămînînd[2]/ ca cei[4]/ care pot scrie[5]/ să adune[4]/ ce au aflat[6]/ de la cine poate numai vorbi[7];/ dar mai e ceva[8]/ care, pentru un anume fel de om, poate trebuie[9]/ să iasă la iveală[10],/ anume felul[8]/ cum[11]/, din ce a văzut[12]/, din ce a cetit[13],/ din ce s-a prelucrat în el însuşi[14],/ pe căi misterioase, s-a alcătuit fiinţa lui morală.[11]''/

(Iorga, *P.A.* 1, 6)

Observaţii asupra sintaxei frazei

• De subliniat că verbele la moduri nepersonale (vezi gerunziul *rămînînd*) îşi păstrează disponibilităţile combinatorii ale verbului la mod personal, inclusiv posibilitatea de combinare cu o subordonată conjuncţională (*rămînînd* **să**...), selectînd pe *ca... să* atunci cînd între regentul gerunziu şi verbul

din subordonată se intercalează cuvinte aparținînd subordonatei *(rămînînd* **ca** *(cei care pot scrie)* **să**...)

● Modurile nepersonale (în textul dat, gerunziul *rămînînd* și infinitivele cu prepoziția *a*: *a scrie, a adăugi* și fără *a*: (pot) *scrie*, (poate) *vorbi*) nu îndeplinesc funcție predicativă, neavînd capacitatea de a constitui centrul unui enunț de sine stătător; nu pot forma un enunț autonom decît dacă se atașează la o formă verbală personală, la un nume sau la un adjectiv, ele însele cerînd prezența unei forme verbale personale. Modurile nepersonale se vor încadra în structura altor propoziții, avînd ca suport predicativ altă formă verbală.

● Adverbul modalizator *poate*, exprimînd incertitudinea, nu îndeplinește, sintactic, funcție predicativă decît atunci cînd legătura sa cu propoziția modalizată (sintactic, subordonată) este de tip conjuncțional sau cînd apare izolat prin [,] ca propoziție incidentă (vezi: *Ai aflat,*[1]*/ poate,*[2]*/ că a venit.*[3]*/*. În cazul nostru, nu se stabilește o legătură conjuncțională, nu apare nici izolat, parantetic, fiind deci nepredicativ; el apare ca determinant modal al verbului pe lîngă care se află (vezi: *poate trebuie*[9]*/*).

● Interesantă este, în text, varietatea sintactică a relativelor pronominale: (a) se integrează sintactic numai în subordonată, îndeplinind, pe lîngă funcția de relație, și funcția unei părți de propoziție (subiect în 5, complement direct în 6); (b) se integrează sintactic și în regentă, și în subordonată, cu funcții diferite în raport cu cele două propoziții; vezi: *cu ce* din 3, subordonat față de regentul *a adăugi* din 2, ceea ce explică selecția prepoziției *cu*, și subordonat față de *ai aflat* din 3, în raport cu care îndeplinește funcția de complement direct; *de la cine* din 7, subordonat față de regentul *au aflat* din 6, ceea ce explică selecția prepoziției compuse *de la*, și raportat la predicatul din 7, unde este subiect; *din ce* din propozițiile 12, 13, și 14, care, față de regentul *s-a alcătuit*, îndeplinește funcția de complement indirect, explicîndu-se astfel construcția cu *din*, iar față de predicatul din propoziția subordonată, îndeplinește funcția de complement direct în 12 și 13, dar subiect în 14. Se ajunge, astfel, la o excepție de la regula de construcție a subiectului: subiect prepozițional (în 7 și 14) sau de la regula de construcție a complementului direct: complementul direct cu altă prepoziție decît *pe* (în 3, 12 și 13); (c) se include sintactic în regentă

Scanned with OKEN Scanner

și în subordonată, numai cu funcție de relație în regentă, asigurînd legarea acesteia de o propoziție anterioară, și cu funcție de parte de propoziție în subordonată (vezi 9—10: *care poate trebuie*[9] / *să iasă la iveală*[10] / , unde *care*, în 9, este absolut necesar, marcînd subordonarea atributivă, iar în 10 are funcția de subiect; o grupare a lui *care* cu predicatul său real este împiedicată de funcția de relație pe care o îndeplinește în regentă). Asistăm, în (b) și (c), la două variante de împletire a regentei cu subordonata (vezi *supra*, partea a II-a, cap. I, 6).

● De remarcat calitatea impersonală a verbelor *trebuie* și *rămîne*, păstrată și în condițiile folosirii verbului la un mod nepersonal (vezi *rămînînd*), ceea ce explică apariția subiectivelor 10, respectiv 4.

● Rezultă următoarea schemă de organizare a frazei:

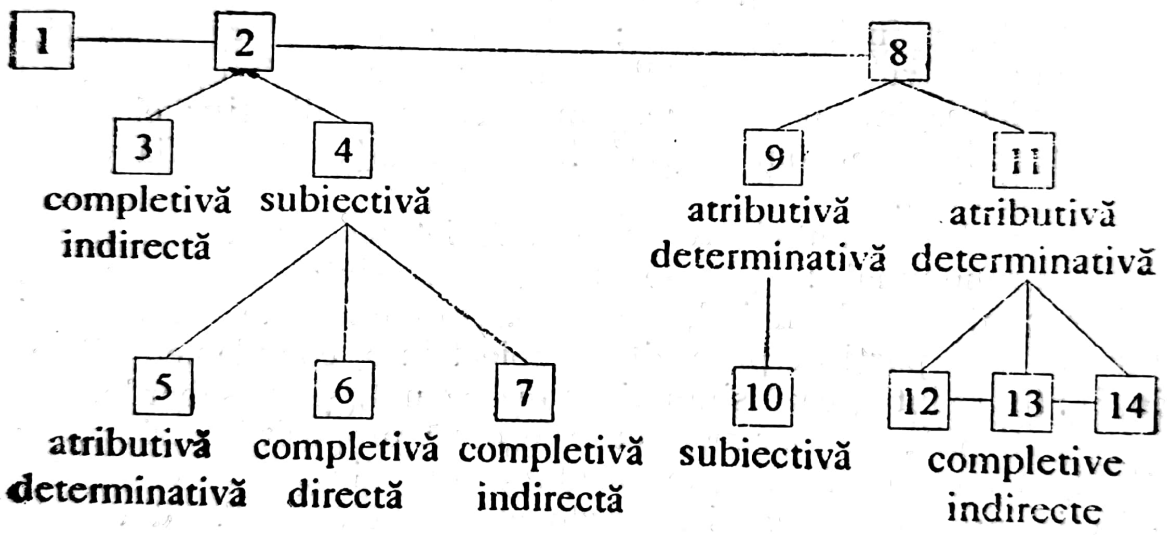

● Propozițiile 9 și 11, deși de același tip și subordonate aceleiași propoziții 8, nu sînt coordonate, neavînd același regent în 8.

Observații asupra organizării în interiorul propozițiilor

● De remarcat ambiguitatea grupărilor *pentru omenire* și *pentru fiecare*, explicabilă prin posibilitatea raportării fie la verb *(este, pentru omenire, o datorie)*; *(este, pentru fiecare, o obligație)*, fie la substantiv *(o datorie pentru omenire, o obligație pentru fiecare)*, ceea ce permite calificarea, la fel de corectă, drept complemente indirecte sau atribute.

● De remarcat statutul sintactic diferit al lui *e*; copulativ, în *e o datorie, e o obligație*; predicativ — existențial, în *dar mai e ceva*. De remarcat natura locuțională a grupării *să iasă la iveală*, deci calitatea de predicat verbal.

● De observat subiectul postpus și inanimat din *s-a alcătuit ființa*, ușor confundabil cu un complement direct.

TEXTUL nr. 6

„Străin și necunoscut, incapabil[1]/ să mă recomand de **la** întîia încercare,[2]/ pe care nu se putea[3]/ să n-o strice o timiditate[4]/ a cării vădire, atîta vreme, n-am putut[5]/ s-o ascund[6],/ deci pradă oricării întrebări imperioase, oricării încruntări **din** sprîncene, ba chiar oricării atitudini[1]/ în care aș fi putut **gîci** neprietenie ori dispreț,[7]/ am răspuns[1]/ cum a dat Dumnezeu[8]/ la anumite cercetări de noapte din cancelaria clădirii[1]/ care s-**a** prefăcut apoi în Școala de Frumoase Arte și în pinacotecă[9]/ și care adăpostea atunci liceul''[10]/.

(Iorga, *P.A.* 1, 53—54)

Comentariul sintactic al frazei

● De remarcat cele două cazuri de împletire a regentei cu subordonata (compară cu textul 5), interesante prin situația sintactică a pronumelui relativ; vezi 3—4: *pe care nu se putea*[3]/ *să n-o strice o timiditate*[4]/ și 5—6: *a cării vădire ... n-am putut*[5]/ *s-o ascund*[6]/. În primul exemplu, pronumele relativ are în 3 numai funcție de relație, asigurînd subordonarea acesteia față de **un** cuvînt din 2, dar se leagă de predicatul propoziției 4, avînd față de acesta funcția de complement direct; este, de altfel, reluat **în** 4 prin forma neaccentuată de pronume: *pe care ... să n-o strice*. În al doilea exemplu, relativul are o situație ușor modificată, **ca** urmare a poziției lui de genitiv, care impune un regent substantival: *a cării vădire*. Este motivul pentru care nu numai relativul, ci întregul grup (relativ + substantiv) se include în 5 și în **6**; în 5 relativul asigură subordonarea față de propoziția anterioară, dar numai în 6 grupul apare cu funcție sintactică, substantivul ca obiect direct (reluat prin forma neaccentuată **o**: **vădire ...** ***s-o ascund***), iar relativul, ca atribut pronominal genitival. **Că** relativele nu participă relațional la propozițiile pe care le **intro-**

duc (vezi 3, respectiv 5), o probează, în primul caz, incompatibilitatea dintre funcția de obiect direct (*pe care*) și intranzitivitatea impersonalului *nu se putea*, iar, în al doilea, faptul că valența de acuzativ a verbului din 5 (*n-am putut*) este ocupată de apariția completivei directe 6, ceea ce face imposibilă legătura sintactică cu alt acuzativ (*vădire*).

● Impresionează organizarea sintactică a acestei fraze ample, cu numeroase intercalări în principală, intercalarea fiind rezultatul includerii unui determinant conjuncțional (*incapabil să ...*), a unui determinant relativ (*atitudini în care ...*), a unei circumstanțiale relative (*am răspuns cum ...*). Izolarea adjectivelor (*străin, necunoscut, incapabil*) și a determinanților lor asigură și ea extinderea sintactică a textului. Găsim aici semnele sintactice ale unei construcții de tip savant.

● Rezultă următoarea schemă a frazei:

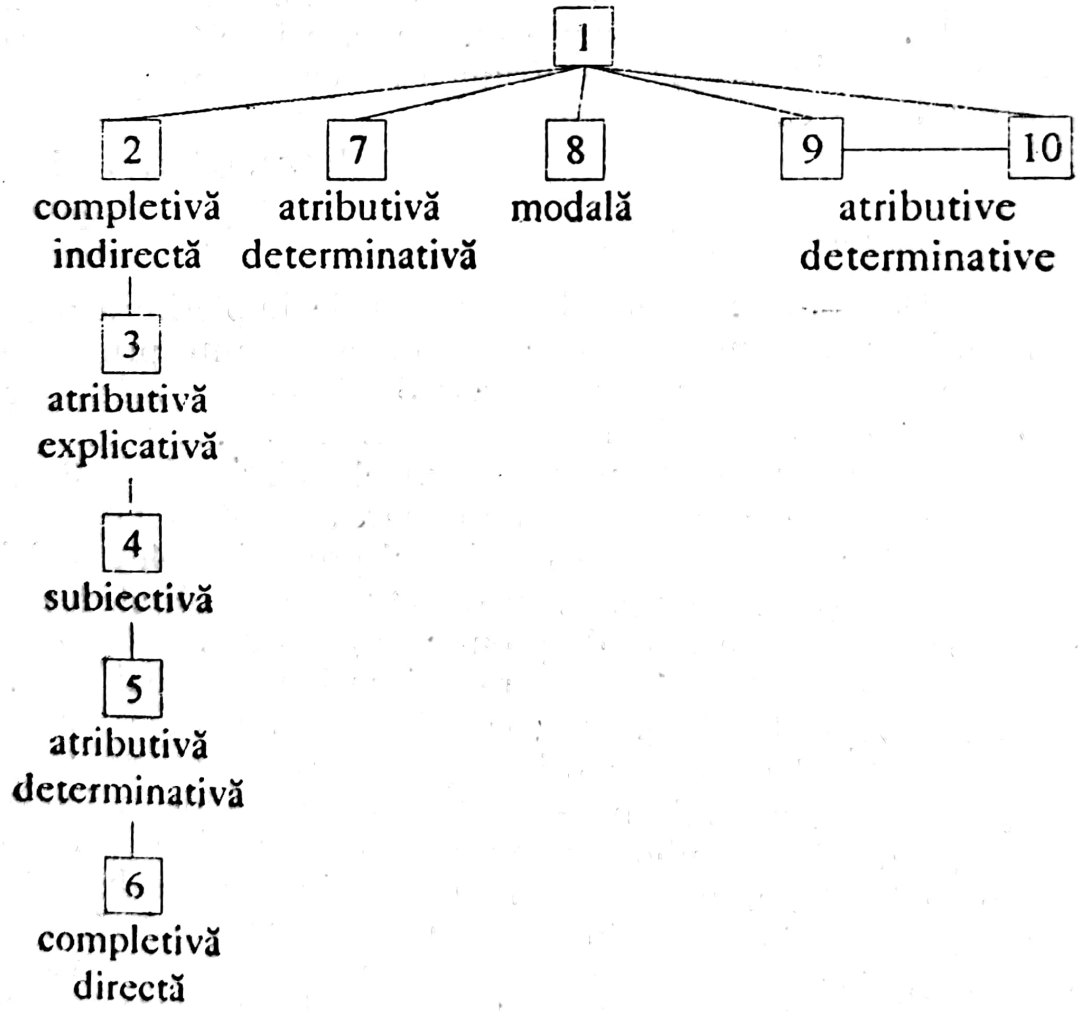

Comentarii asupra sintaxei propoziţiilor

● De observat complementele directe: *mă*, complement al verbului tranzitiv *să recomand*, exprimat prin pronume reflexiv; *gîci*, complement al verbului tranzitiv *putea*, exprimat printr-un infinitiv, fără marca *a*: *neprietenie* ori *despreţ*, complemente directe ale infinitivului tranzitiv *gîci* (= ghici).

● De subliniat apariţia subiectului postverbal și inanimat (*să n-o strice*) *o timiditate*.

● De remarcat prezenţa relativelor cu funcţie numai în subordonată (vezi *în care* — complement indirect în 7; *cum* — circumstanţial de mod în 8; *care* — subiecte în 9 și 10).

● De remarcat suita de atribute adjectivale izolate *străin, necunoscut, incapabil*, avînd ca element regent un component neexprimat: subiectul inclus din (*eu*) *am răspuns*.

● De observat apariţia unor complemente indirecte (coordonate între ele), care au ca regent un substantiv nearticulat (*pradă oricării* **întrebări**).

TEXTUL nr. 7

[„Pe cînd nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sîmburul luminii de viaţă dătător,[1]/
Nu era azi, nici mîne, nici ieri, nici totdeuna[2]/,
Căci unul erau toate[3]/ și totul era una;[4]/
Pe cînd pămîntul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rîndul celor[5]/ ce n-au fost niciodată,[6]/
Pe-atunci erai Tu singur,[7]/ încît mă-ntreb în sine-mi[8]:/][I]
[Au cine-i zeul[1]/ cărui plecăm a noastre inemi?"[2]/][II]

(Eminescu, *P.* 88)

Comentarea organizării frazei

● Prima dificultate o ridică stabilirea numărului de predicate și, implicit, de propoziţii, pentru versurile 1—2—3. Dacă judecăm absolut formal, după acordul predicatului cu

subiectul, se observă că predicatul are formă de singular (*nu era*)[1], ceea ce ar conduce la acceptarea, în versurile 1 — 2, a trei predicate: primul, exprimat și celelalte două, subînțelese (fiind subînțeles un *a fi* existențial: *nu era nimic nemuritor, nu era nici sîmburul luminii*), iar în versul 3, a patru predicate: primul, un predicat exprimat (*nu era*) și de trei ori, cîte un predicat subînțeles sau a două predicate: *nu era azi* și *nu era(u) nici mîne, nici ieri, nici totdeuna*. Nu este exclusă nici prezența unui acord prin atracție, acord cu primul termen al subiectului multiplu, facilitat de postpunerea subiectului. În poezie, este posibilă, de asemenea, acceptarea unui subiect metaforic, care, deși realizat formal printr-un subiect multiplu, primește, metaforic, decodarea ca subiect simplu, impunînd, printr-un acord „semantic", forma de singular (*Nu era azi, nici mîne, nici ieri, nici totdeuna* „nu exista ideea de timp"). În concluzie, optarea pentru o soluție sau alta este o chestiune de decizie, de interpretare, oricare soluție (1 sau 3 propoziții, în versurile 1—2, și 1 sau 4 propoziții, chiar 1 sau 2 propoziții, în versul 3) fiind posibilă.

● Am argumentat anterior (vezi *supra*, partea I, cap. III, 3) pentru ce considerăm gruparea *cel ce* ca analizabilă, recunoscînd, în componența ei, un centru pronominal semiindependent *cel* și un pronume relativ *ce*, care asigură legătura cu subordonata (deci: *din rîndul* celor[5]/ ce...[6]/).

● Este absolut necesară observarea trecerii, în finalul textului (versurile 7—8), de la registrul expozitiv la cel interogativ, deci la vorbirea directă. Această trecere este marcată grafic prin semnul de punctuație [:], după un verb de „întrebare", și semnul întebării, iar lexical, prin folosirea arhaicului *au*, marcă a interogației în vorbirea directă. În consecință, versul 8 reprezintă o nouă organizare sintactică, cu principală și subordonată, iar *cine* funcționează ca interogativ (marcă a interogației parțiale), și nu ca relativ.

● Organizarea sintactică a textului este prezentată în schemele de pe pagina următoare.

[1] Este puțin probabilă interpretarea formei ca arhaism morfologic, reflectînd forma mai veche de persoana a III-a pl. a imperfectului, identică cu a III-a sg., căci, în aceeași strofă, Eminescu utilizează forma *erau* (*erau din rîndul celor*, versul 6).

A. (în varianta cu multe predicate):

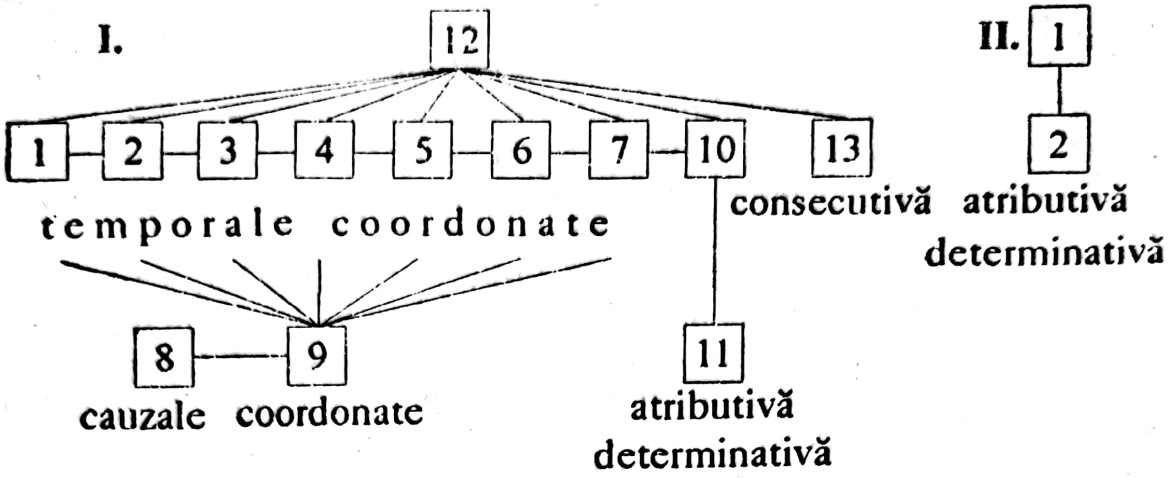

B. (în varianta cu cele mai puține predicate):

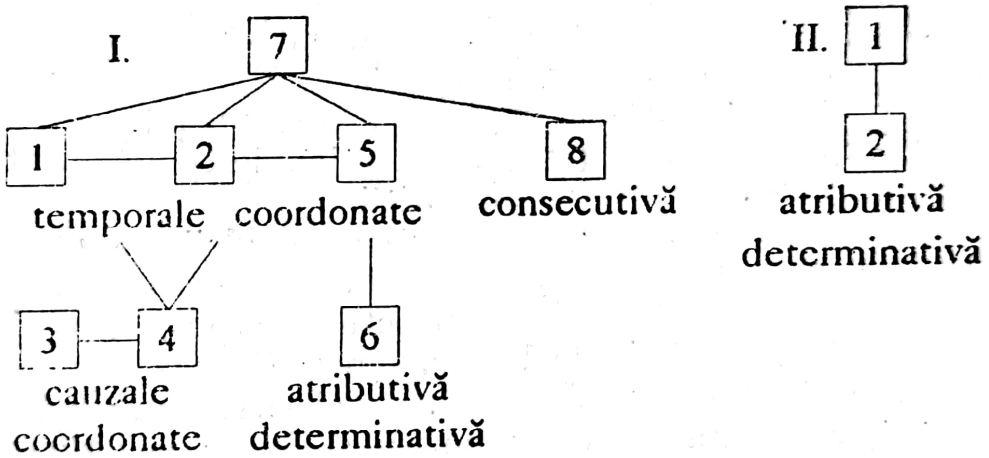

● Schema sintactică, indiferent de variantă, relevă o organizare sintactică amplă, ramificată, simetrică, dinstingîndu-se prin așezarea principalei spre finalul textului și prin repetarea, de tip retoric, a subordonatei temporale (introduse, anaforic, prin *pe cînd*), tipar sintactic predilect pentru Eminescu.[1]

Observații asupra organizării propozițiilor

● De remarcat calitatea substantivală și funcția de subiect a cuvintelor *azi, mîne, ieri, totdeuna* (vezi *supra*, partea **I**, cap. **II**, **2**, discuția asupra conversiunii).

[1] Cf. Mancaș (1983), p. 190, și Diaconescu (1957), p. 27 și urm.

● Secvența *din rîndul* se află la limita dintre grupările libere (analizabile) și cele de tip locuțional: locuțiune prepozițională. Posibilitatea apariției substantivului cu formă de singular și de plural (*din rîndul . . ./din rîndurile . . .*) este semnul păstrării parțiale a autonomiei substantivului. Pe de altă parte, sinonimia cu prepoziția *dintre*, de care se deosebește numai prin regim (vezi *era din rîndul celor = era dintre cei*), ca și abstractizarea sensului merg în direcția transformării grupării în locuțiune (vezi pentru discuția teoretică, *supra*, partea a **II**-a, cap.**I**, **4**). Mai apropiată de practica școlară este decizia locuțională. Deci în propoziția 5 (sau 10, în varianta cu multe predicate), predicatul *erau din rîndul celor* este nominal, avînd un nume predicativ exprimat printr-un pronume semiindependent în genitiv, caz cerut de o locuțiune prepozițională.

● Se observă apariția, în principala interogativă, a unui predicat nominal (*cine-i*), cu numele predicativ antepus copulativului, structură frecventă în interogativele parțiale (*Cine este . . .?, Cum este . . .?, Cîți sînteți . . .?*)

● Se remarcă forma de dativ a pronumelui relativ *cărui* (în II 2), explicabilă prin poziția sintactică de complement indirect din organizarea acestei propoziții.

● De remarcat, pentru susținerea ideii de organizare sintactică de tip retoric, repetarea aceluiași tipar sintactic propozițional[1], cu *a fi* existențial și subiectul postpus, ca și diverse alte forme ale repetiției, de la enumerare (în cazul subiectului multiplu) la chiasm (vezi versul 4). De observat, în prima parte a textului, aglomerările de propoziții și forme negative, ca și organizarea de ansamblu a textului pe antiteza negație vs. afirmație (*nu era . . ., nu era . . . /erai Tu singur*), organizare cu importante implicații semantice și stilistice.

TEXTUL nr. 8

[„De vei avea puterea,
Voința[1]/ ca să sfărîmi pe cel mai slab ca tine:[2]/
Bravură se numește.[3]/][1] [De ești închipuit,

[1] Am observat, în comentarea anterioară a nivelului frazei, repetarea aceluiași tip de propoziție temporală.

Nesuferind[1]/ ca alţii de-acea închipuire
Cu vorba să se-atingă[2] :/ onoare se numeşte[3]./]II
[De vrei[1]/ să-ntreci pe alţii[2]/ şi lumei să-i impui
Persoana ta infamă[3] :/ dorinţă-i de mărire,
La fapte mîndre stimul[4]/.]III [De eşti atît de van[1]/
Să crezi[2]/ că pîn' şi cerul ascultă a ta vorbă,[3]/
Că-i pasă[4]/ dacă corpul ţi-l chinuieşti[5]/ şi mintea
Ţi-o stupifici[6]/ — îţi zice[7]/ că eşti evlavios''[8]./]IV

(Eminescu, *P.* 220—221)

Caracteristici ale textului

● Se remarcă prezenţa ingambamentului, ceea ce, din punct de vedere sintactic, înseamnă continuarea propoziţiei în versul următor.

● Se constată repetarea, în primele trei fraze, a aceluiaşi tipar sintactic, caracterizat prin aşezarea, pe primul loc, a subordonatei subiective ipotetice (introduse prin *de*), şi numai în final a predicatului impersonal, regent al subiectivei. Pentru fraza a IV-a, care dezvoltă aceeaşi idee poetică şi, parţial, aceeaşi schemă sintactică (vezi construcţia cu *de* şi aşezarea principalei în final), diferenţele sintactice sînt determinate de sintaxa verbului din principală: (*îţi*) *zice*, utilizat, în context, cu subiect nedeterminat şi completivă directă.

● Schemele de organizare a frazelor sînt pe pagina următoare.

● Deosebirea de organizare din IV faţă de I, II, III subliniază ideea autonomiei sintacticului faţă de semantic: natura sintactică a verbului-centru determină (sau măcar influenţează) organizarea sintactică a ansamblului, astfel încît ansambluri semantice asemănătoare pot îmbrăca organizări sintactice diferite. Şi dacă sinonimele *a se numi*, *a fi* prezintă, întîmplător, şi aceleaşi particularităţi de combinare, determinînd aceeaşi organizare de ansamblu, celălalt verb-centru: (*îţi*) *zice*, cu alte disponibilităţi combinatorii, determină altă organizare.

● Conjuncţia *ca să* apare în două ipostaze: ca variantă contextuală a lui *să*, utilizată cînd între regent şi predicatul

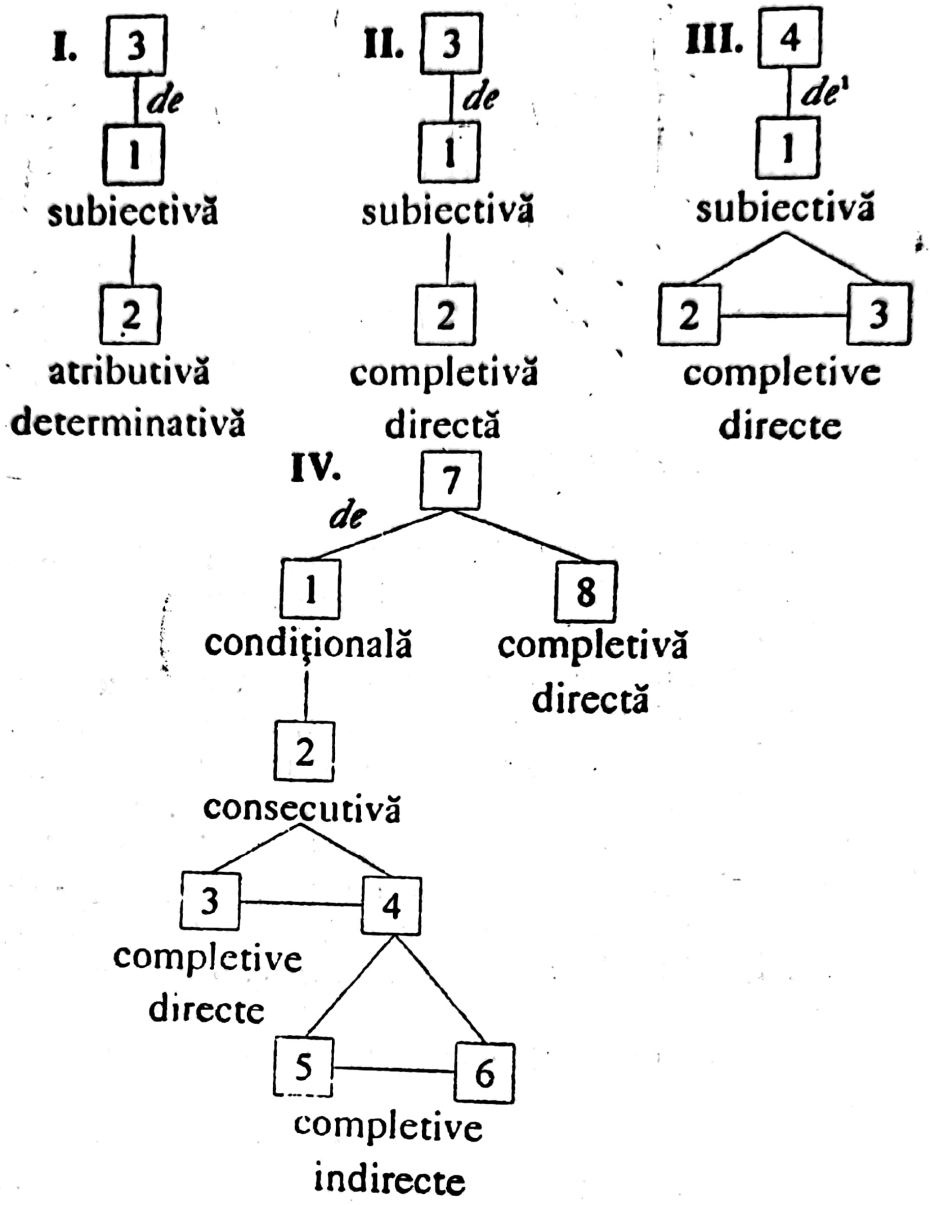

subordonat se intercalează elemente aparţinînd subordonatei (vezi: *nesuferind* (**ca** *alţii cu vorba*) **să** *se-atingă*), ceea ce reflectă norma literară actuală de utilizare, și ca variantă liberă a lui *să*, apărînd în aceleași condiţii cu **să** (vezi: *voinţa* **ca să** *sfarămi*), ceea ce reflectă norma mai veche de folosire, păstrată astăzi numai în româna populară.

● De remarcat utilizarea lui DACĂ (*că-i pasă* **dacă** ...), aflat în ipostaza $DACĂ_4$ (vezi *supra*, partea a **II**-a, cap. **I**, **5**),

[1] Am înregistrat în schemă numai elementele de relaţie comune, pentru sugerarea simetriei.

ca semn al unei construcții complexe disjunctive în poziția completivei indirecte.

● De observat regimul verbului *păsa*, impersonal, în accepția de verb incompatibil cu poziția de subiect (vezi *supra*, partea a **II**-a, cap. **I**, **2**), ceea ce exclude calificarea subordonatei ca subiectivă. Calificarea drept completivă indirectă are ca argument construcția prepoziționlă a regentului: *îi pasă de ceva/ de cineva*.

TEXTUL nr. 9

[„Craiul, auzind aceasta, parcă nu i-a prea venit la socoteală[1]/ și, încrețind din sprîncene, a zis:[2]/][I]

[— Hei, hei! dragul tatei, cu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cîntecul cela:[1]/][IIa]

[Voinic tînăr, cal bătrîn
greu se-ngăduie la drum![1]/][III]

[D-apoi,[2]/ calului meu de pe atunci[3]/ cine mai știe[2]/ unde i-or fi putrezind ciolanele![3]/ Că doar nu era[4]/ să trăiască un veac de om![5]/][IIb] [Cine ți-a vîrît în cap și una ca aceasta,[1]/ acela încă-i unul...”[2]/][IIc]

(Creangă, *P.A.* 97)

Comentarii asupra construcției și interpretării textului

● Partea de început aparține vorbirii indirecte, pentru ca, după un verb „dicendi” (*a zis*), să se introducă vorbirea directă, ale cărei mărci g r a f i c e sînt: două puncte, linia de dialog, semnul exclamării, iar semne g r a m a t i c a l e: folosirea persoanelor I și a II-a (**mi-ai** *adus aminte*) și a formelor lexico-gramaticale ale adresării: vocativul și interjecția (*Hei, hei! dragul tatei*). În segmentul de text aparținînd vorbirii directe — vorbește personajul (craiul) —, se trece de la registrul expozitiv (din II(a)) la cel interogativ (în II(b)), de fapt la o interogație retorică, marcată formal prin prezența pronumelui interogativ *cine* (*cine mai știe* ...?). Ca la orice construcție interogativă retorică (în text și exclamativă), forma este interogativă, dar

scopul comunicării este expozitiv și exclamativ, neconcordanță asociată adesea și cu neconcordanța dintre forma afirmativă a construcției și conținutul negativ (în text, *cine mai știe . . .?* echivalează cu *„nu știe nimeni"*).

O interogație propriu-zisă se separă sintactic de vorbirea expozitivă. Separarea, însă, n u este obligatorie și pentru o interogativă retorică, aceasta, prin conținutul ei asertiv, avînd posibilitatea să continue, într-o formă puternic marcată stilistic, organizarea sintactică anterioară (vezi construcția din II b).

Organizările sintactic distincte au fost marcate grafic prin I, II, III, iar, în cadrul fragmentului realizat în vorbire directă (II), am deosebit organizarea pe mai multe fraze: II a, II b, II c.

● Pentru partea a II-a, este de semnalat izolarea subordonatei introduse prin *că* (ruperea ei grafică de regentă). Trebuie, de asemenea, subliniată o modificare de topică: ridicarea obiectului indirect în poziție sintactică „forte" (*calului meu . . . i-or fi putrezind*), ceea ce înseamnă deplasarea lui nu numai în fața propriului predicat, ci și în fața regentului pentru propoziția căreia îi aparține ca organizare (vezi: *calului meu de pe atunci*[3]*/ cine mai știe*[2]*/ unde* **i-or fi putrezind ciolanele . . .**[3]). De remarcat și structura sintactică emfatică *Cine . . ., acela . . .*, cu reluarea în subordonată, printr-o formă de demonstrativ, a subiectivei.

● Rezultă următoarele scheme de organizare pentru I și II:

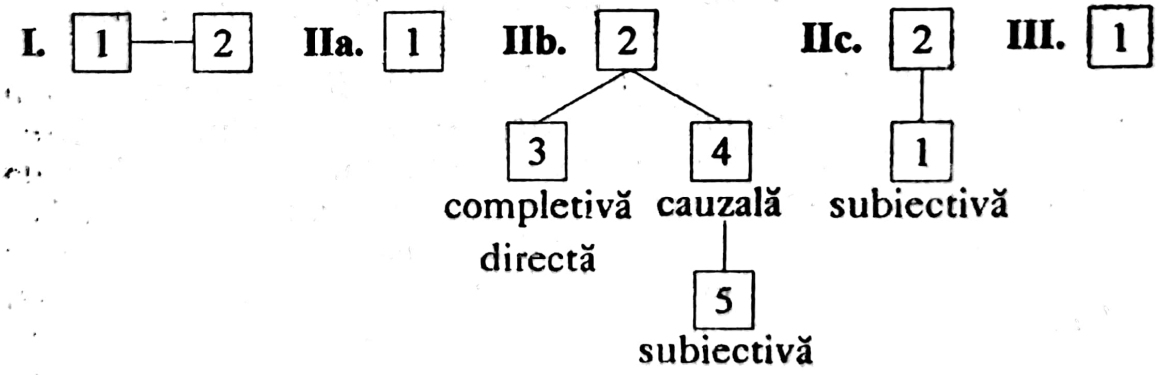

● De remarcat caracterizarea ca subiectivă a propoziției II (b) 5, subordonată impersonalului *era* (vezi, pentru ipostazele lui *a fi*, *supra*, partea a II-a, cap. I, 1.3.).

• Pentru secțiunea III de text, sînt posibile mai multe interpretări. Cea mai simplă ar fi considerarea unei singure propoziții, cu un subiect multiplu (*voinic tînăr și cal bătrîn*) și predicat verbal, într-o construcție reflexiv-reciprocă. Pentru un text de factură populară și pentru un text de poezie, concentrat prin esența lui, dacă am considera că și virgula are semnificație sintactică, este posibilă acceptarea unor subordonate paratactice (deci fără element de relație subordonator) și eliptice (cu copulativul subînțeles) („Dacă voinicul e tînăr, iar calul bătrîn, greu se-ngăduie ei la drum").

• Pentru organizarea propozițiilor, se observă, ca particularitate sintactică orală, prezența, în secvența I, a anacolutului (**Craiul**... nu *i*-a venit la socoteală): propoziția începe cu un nominativ (reclamînd, ca formă, funcția de subiect), dar la reluare, după intercalarea unei construcții gerunziale, funcția de subiect este „uitată", fiind înlocuită printr-o construcție cu dativul, care impune prezența altui subiect.

• De remarcat construcțiile emfatice, de tip popular, din interiorul organizării propoziționale: *și* adverbial (**și** *una*), atributul pronominal (*una* **ca aceasta**), adverbul **încă** din: **încă-***i unui*.

• De remarcat dativul posesiv: **i-***or fi putrezind* **ciolanele** și ambiguitatea dativului, atunci cînd substantivul la care se referă este folosit cu prepoziție: **ți-***a vîrît în* **cap** (**ție** *ți-a vîrît* sau *capu-ți*?); pentru ultima chestiune, vezi *supra*, partea a **II**-a, cap. **I**, **3.4.** și cap. **II**, **2.5.**).

TEXTUL nr. 10

[„— Lucru negîndit, dragul tatei,[1]/ să aud așa vorbe tocmai din gura ta,[2]/ zise craiul[3]/]I. [Frații tăi au dovedit[1]/ că nu au inimă într-înșii[2]/ și din partea lor mi-am luat toată nădejdea.[3]/]II [Doar tu să fii mai viteaz,[1]/ dar parcă tot nu-mi vine a crede[2]/.]III [Însă,[1]/ dacă vrei[2]/ și vrei numaidecît[3]/ să te duci,[4]/ eu nu te opresc,[1]/ dar mi-i[5]/ nu cumva să te întîlnești cu scîrba în drum[6]/ și să dai și tu cinstea pe rușine[7]/, c-apoi atunci curat îți spun[8]/ că nu mai ai[9]/ ce căuta la casa mea.[10]/"]IV

(Creangă, *P.A.* 97)

Comentarii asupra organizării și interpretării textului

● Textul aparține vorbirii directe, exceptînd comentariul naratorului din 3 I, introdus sub forma unei principale incidente, deci nelegate sintactic de restul textului. Semnele gramaticale ale vorbirii directe sînt: — folosirea vocativului, formă a adresării; — folosirea persoanei I (persoana personajului care vorbește: craiul) în forma verbelor: *să aud, mi-am luat nădejdea, eu nu opresc, spun* sau în forma pronumelor atașate verbelor impersonale (*nu-***mi** *vine a crede,* **mi-***i nu cumva să...*) sau a adjectivului posesiv (*la casa* **mea**); — folosirea persoanei a II-a (a personajului receptor: fiul de crai) în forma adjectivului posesiv (*gura* **ta**, *frații* **tăi**), a pronumelui personal, subiect sau obiect (**tu** *să fii, nu* **te** *opresc,* **îți** *spun*), și a verbului, inclusiv a reflexivului care îl însoțește (*să fii, vrei și vrei, să te duci, să te întîlnești, să dai, nu ai*).

● De remarcat v a r i e t a t e a s i n t a c t i c ă a verbelor și construcțiilor verbale: copulativul personal din *să fii mai viteaz,* predicativul impersonal din *mi-i nu cumva să...,* copulativul impersonal subînțeles în (*e*) *lucru negîndit să...,* predicativele personale tranzitive din *au dovedit că..., îți spun că ..., nu mai ai ce ...,* predicativul impersonal din *nu-mi vine a crede,* explicînd, pe de o parte, construcția diferită a lui *a fi* în cele trei apariții: cu subiect și nume predicativ (în III 1), cu complement indirect și subiective (în IV 5—6—7), cu nume predicativ și subiectivă (în I 1—2) și explicînd, de asemenea, construcția cu completivă directă (în II 1—2, în IV 8—9 și IV 9—10), precum și construcția cu infinitiv subiect (în III 2).

● Se impune observarea infinitivului din construcția infinitivală relativă *ce căuta* (vezi IV 10). Față de soluția din *GLR,* am preferat interpretarea predicativă, un rol hotărîtor în decizie revenind prezenței relativului *ce,* element de relație specializat pentru nivelul frazei[1]. Este și motivul pentru care am separat propoziția IV 10. De observat, prin contrast, statutul diferit al infinitivului din III 2, unde absența elementului subordonator specific frazei conduce spre interpretarea nepredicativă a infinitivului, aflat, aici, ca regim al impersonalului *nu-(mi) vine* și deci în ipostaza de subiect.

● Textul prezintă următoarea schemă de organizare:

[1] Vezi, în același sens, interpretarea din Diaconescu (1989), p. 95.

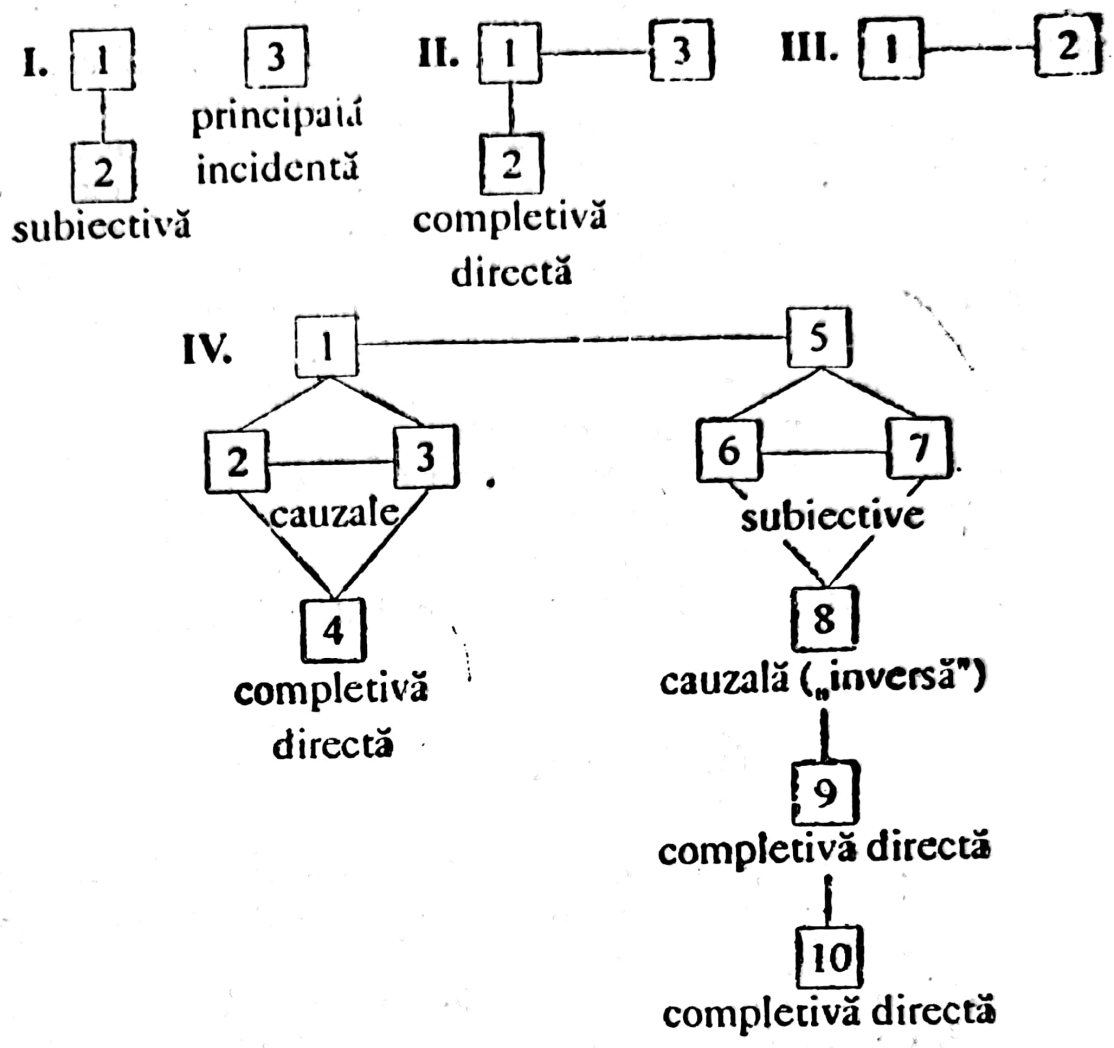

• Apar în IV 2—3 două circumstanțiale introduse prin *dacă* (*dacă vrei și vrei numaidecît*), care, în absența unor indici formali dezambiguizatori, acceptă două interpretări semantice. Contextul semantic mai larg limitează, însă, posibilitățile de interpretare: verbele din *dacă vrei și vrei* nu exprimă acțiuni ipotetice, ci acțiuni reale (fiul craiului își manifestase anterior voința de a se duce, aceasta devenind o realitate pentru crai), ceea ce exclude interpretarea drept condiționale, oferind argumente (de semantică a modurilor verbale) pentru interpretarea propozițiilor drept cauzale.

• De observat cele două ipostaze ale lui *să*: — numai cu funcție modală (marcă a conjunctivului), în III 1, unde apare în principală; — cu funcție morfologică (marcă modală), dar și sintactică (conjuncție de subordonare), în I 2, IV 4.

IV 6 și 7; pentru IV 6, trebuie observată poziția adverbului de negație: *nu cumva să te întîlnești = să nu te întîlnești cumva.*

● Construcția cu *că* din IV 8, construcție frecventă la Creangă și, în general, în sintaxa de tip popular, este numai f o r m a l cauzală, căci, semantic, regentele sînt cele care exprimă o cauză ipotetică (*din cauză că s-ar putea să te întîlnești cu scîrba în drum și să dai și tu cinstea pe rușine, curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea*); ca raport semantic, construcția cu *că* are caracteristicile unei cauzale „inverse".

● De remarcat, pentru I, II, III, simplitatea organizării sintactice, cu predominanța coordonării, specifică tiparului sintactic popular și oral. Acest tip a l t e r n e a z ă la Creangă cu construcții mai ample, cu mai multe nivele de subordonare, cu o anumită simetrie a construcției (vezi IV), argument în măsură să susțină caracterul e l a b o r a t al construcției sale sintactice.

TEXTUL nr. 11

[„— ... Acum,[1]/ ori c-a fi trăind calul,[2]/ ori că n-a fi trăind,[3]/ aceasta mă privește pe mine;[1]/ numai că vreu[4]/ să știu[5]/ dacă mi-l dai[6]/ ori ba.[7]/]I

[— Din partea mea, dat să-ți fie, dragul tatei[1]/, dar mi-i de-a mirarea[2]/ de unde ai să-l iei,[3]/ dacă n-are ființă pe lume.[4]/]II

[— Despre aceasta nu mă plîng eu, tată,[1]/ bine[2]/ că mi l-ai dat;[3]/ de unde-a fi,[4]/ de unde n-a fi,[5]/ dacă l-oiu găsi,[6]/ al meu să fie".[7]/]III

(Creangă, *P.A.* 98)

Observații de organizare și de interpretare

● Textul reprezintă un d i a l o g între două personaje (fiul craiului și craiul), fiind deci realizat integral în vorbire directă. Fiecare replică are o organizare sintactică i n d e p e n d e n t ă. Prezența pro-formei *aceasta* (*Despre aceasta nu mă plîng*), apărînd aici ca substitut propozițional, este un mijloc de realizare a coerenței semantice a textului.

● Interesante sînt i p o s t a z e l e diferite pentru *dacă*: în I, folosit după un verb de „informare", ca semn al interogației totale în vorbire indirectă (*să știu dacă...*)[1]; în II, cu funcție circumstanțială (aici, cu valoare cauzală, căci apare după o interogativă parțială r e t o r i c ă, transpusă în vorbire indirectă (*mi-i de-a mirarea de unde ai să-l iei* echivalent cu „știu sigur că n-ai de unde să-l iei"); în III, de asemenea cu funcție circumstanțială (aici, cu valoare condițională, exprimînd o ipoteză de tip condițional). Pentru discuția de ansamblu, vezi *supra*, partea a **II**-a, cap. **I, 5.**

● De remarcat i p o s t a z e l e gramaticale sub care apare *a fi*: marcă morfologică (auxiliar) în componența formelor de prezumtiv (*a fi trăind*) sau a formei de pasiv (*dat să fie*); predicativ (existențial) în III 4 și 5 (*de unde-a fi, de unde n-a fi*); copulativ și impersonal în construcția impersonală *mi-i de-a mirarea de unde...*; copulativ personal în *al meu să fie*. Pentru discuția de ansamblu, vezi *supra*, partea a **II**-a, cap. **I, 1.3.**

● Variate sînt și subiectivele din text: — subiectivele ipotetice din I 2—3, dezambiguizarea sintactică a acestor construcții realizîndu-se prin pronumele demonstrativ *aceasta*, cu valoare neutră, care, reluîndu-le în principală, ocupă funcția de subiect (*aceasta mă privește*); — subiectiva din II 3, interogativă parțială în vorbire indirectă, cerută de predicatul nominal impersonal *(mi)-i de-a mirarea*; — subiectiva din III 3, cerută de adverbul predicativ *bine (că...)*.

● Interesantă este construcția *de unde a fi, de unde n-a fi, dacă l-oi găsi, al meu să fie*, unde ideea concesivă, cuprinsă în semantica formei temporale și în corelarea disjunctivă a celor două verbe, se adaugă unui tipar de construcție locativ: *l-oi găsi de undeva*, prepoziția *de* fiind cerută de construcția locativă a regentului. Prezența lui *de*, explicabilă mai curînd prin construcția lui *a găsi* decît prin construcția lui *a fi*, ne-a făcut să subordonăm pe 4 și 5 față de 6, și nu față de 7.

● Schemele de organizare sintactică sînt:

[1] Acest *dacă* (vezi *supra*, DACĂ$_3$) presupune o disjuncție în subordonată (ca urmare a faptului că, la interogativa totală, răspunsul este sau afirmativ, sau negativ), disjuncție subînțeleasă sau expres formulată (ca în textul nostru: *dacă mi-l dai ori ba*). Adverbul de negație ține locul predicatului și, implicit, al unei întregi propoziții.

Scanned with OKEN Scanner

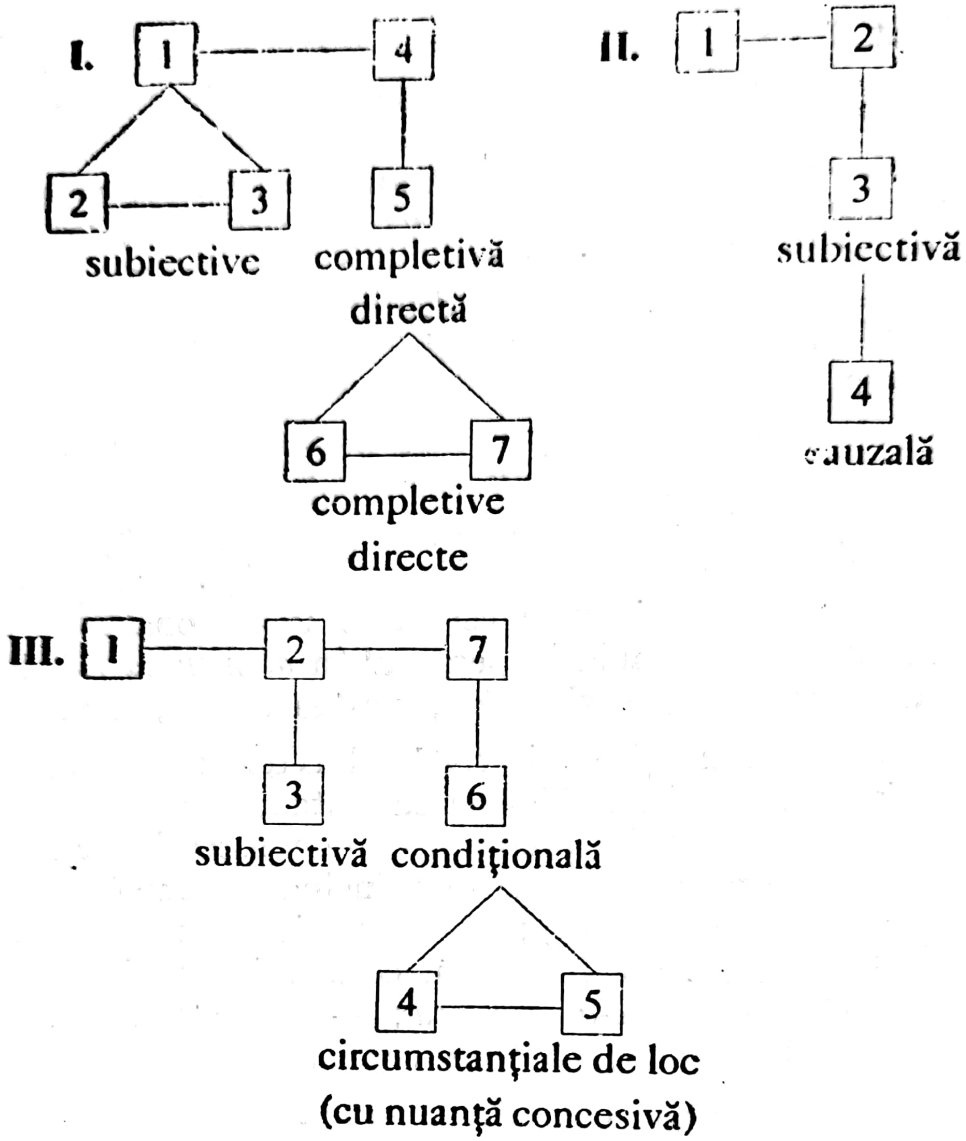

TEXTUL nr. 12

„Şi[1]/ cum sta el în cumpene,[2]/ să-l ieie,[3]/ să nu-l ieie[4],/ calul se şi scutură de trei ori,[1]/ şi îndată rămîne cu părul lins-prelins şi tînăr ca un tretin,[5]/ de nu era alt mînzoc mai frumos în toată herghelia.”[6]/

(Creangă, *P.A.* 99)

Observaţii asupra organizării

● Fragmentul aparţine părţii narative a textului, deci v o r b i r i i i n d i r e c t e, ceea ce explică utilizarea în exclusivitate a persoanei a III-a la verb şi la pronume. Apare, totuşi,

în text o construcţie intermediară între vorbirea directă şi cea indirectă (vezi 3 şi 4), după o locuţiune verbală populară de tip „dubitandi" (*a sta în cumpene*). Relatarea integrală în vorbire indirectă ar impune: — selecţia lui *dacă*, semnul interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă (corelarea propoziţiei afirmative şi a negării ei: *să-l ieie, să nu-l ieie* este un argument pentru interogaţia totală); — prezenţa persoanei a III-a. Folosirea integrală a vorbirii directe ar cere: absenţa lui *dacă*; — folosirea verbului la persoana I. Prezenţa conjunctivului este indiferentă din punctul de vedere al distincţiei vorbire directă/indirectă, căci poate apărea în ambele construcţii, în condiţiile exprimării unui sens dubitativ (... *dacă să-l ia sau să nu-l ia* — vorbire indirectă; *„Să-l iau, să nu-l iau?"* — vorbire directă). În textul lui Creangă, sînt coocurente particularităţi din ambele forme de vorbire: lipsa lui *dacă*, alături de trecerea la persoana a III-a, semn clar de oralitate în construcţia frazei. Calificarea propoziţiilor 3 şi 4 este o chestiune de decizie, completive indirecte[1], dacă se ia în consideraţie persoana verbului din aceste propoziţii, sau nesubordonate regentului, deci principale independente, dacă se are în vedere lipsa conjuncţiei *dacă*.

● De remarcat cele două elemente de subordonare specifice sintaxei populare: *cum* temporal şi *de* consecutiv.

● Schema de organizare a frazei este[2]:

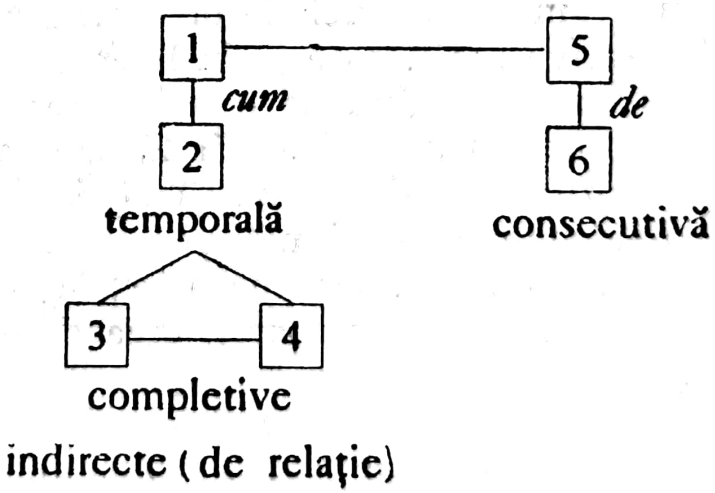

[1] Este posibilă şi interpretarea ca propoziţie circumstanţială de relaţie *(stă în cumpene în privinţa unui anumit fapt)*, specie desprinsă din completivele indirecte.

[2] Am cuprins în schemă numai conectivele de tip popular.

● De observat situaţia specială a lui *şi* în textele lui Creangă, unde se remarcă nu numai prin marea frecvenţă, ci şi prin valorile multiple: — *şi* „narativ", aşezat la începutul frazei, asigurînd continuarea naraţiei şi realizînd deci coeziunea interfrazală în basmul de tip popular; — *şi* coordonator (în text asigură legarea principalelor); — *şi* adverbial, asigurînd reliefarea unui component.

TEXTUL nr. 13

[„Eram rănit de moarte.[1]/][I] [Cum[1]/ însă[2]/ oricît de zguduitoare ar fi împrejurările,[3]/ nu-mi pierd sărita,[1]/ judecai şi atunci rece.[2]/][II] [Că[1]/ înainte s-o fi cunoscut,[2]/ lipsită[1]/ cum era[3]/ de pază şi de creştere şi înconjurată de pilde şi de îndemnuri rele, greşise,[1]/ era sîngeros pentru mine,[4]/ nu însă de mirare,[5]/ dar[6]/ ca să-şi bată în aşa hal joc de obrazul meu[7]/ şi cu cine,[8]/ în ajunul logodnei,[7]/ asta covîrşea orice măsură[6]/ şi nu puteam[9]/ să i-o iert.[10]/][III] [Şi mi-am adus aminte[1]/ că, punînd mama odată[2]/ să-mi ghicească norocul,[3]/ îmi dase[2]/ că de toate fericirile am să am în viaţă parte,[4]/ numai de dragoste nu."[5]/][IV]

(M. Caragiale, *C.* 85)

Observaţii asupra construcţiei şi interpretării

● Pentru segmentare, trebuie observată topica liberă a coujuncţiei adversative *însă*[1], care îi dă libertate de apariţie în orice punct al frazei, obligînd la o reaşezare a conjuncţiei, printr-o regrupare cu principala (vezi II 2) sau prin trecerea ei la începutul propoziţiei (vezi III 5). Trebuie, de asemenea, observată gruparea mărcilor conjuncţionale *că înainte să* şi *dar ca să* (în primul caz, ambele subordonatoare; în al doilea, prima coordonatoare, a doua subordonatoare), ceea ce obligă la separarea lor în segmentare.

● De observat intercalarea modalei *cum era*, ca determinant al unui adjectiv participial (*lipsită cum era*), avînd ca efect o dislocare a determinanţilor prepoziţionali *de pază şi de creştere*.

[1] Aceeaşi trăsătură de topică am consemnat pentru *dar* conclusiv şi pentru toate celelalte mărci conjuncţionale conclusive (vezi *supra*, textul 1).

• De remarcat trecerea cu funcție stilistică, în III 7—8, de la registrul expozitiv (vorbire indirectă) la cel interogativ (vorbire directă), introducîndu-se o interogativă parțială retorică incompletă (se subînțeleg părțile principale de propoziție; este prezentă numai marca interogativă: pronumele interogativ precedat de prepoziție *cu cine*). Ceea ce face posibilă apariția unui pronume interogativ în subordonată și coordonarea unei interogative cu o enunțiativă (vezi III 7 și 8) este calitatea de interogativă r e t o r i c ă, tip intermediar între propoziția interogativă și cea enunțiativă, avînd formă de interogativă, dar sens enunțiativ (dă informații), coordonarea asigurîndu-se între semnificațiile enunțiative, și nu între formele lor.

• Pentru calificare, trebuie remarcate pierderea valorii originare modale a lui *cum* în II 1, utilizat aici cauzal, și folosirea cu sensul de bază în III 3, ceea ce antrenează absența funcției de parte de propoziție în II 1, față de calitatea sa de nume predicativ din III 3.

• Este interesant de urmărit regimul oscilant al verbelor din fraza IV: — regimul locuțiunii *mi-am adus aminte*, oscilînd între construcția intranzitivă prepozițională (*mi-am adus aminte de ceva*) și o construcție tranzitivă (*mi-am adus aminte o întîmplare*); — regimul gerunziului *punînd*, care, păstrînd aceleași valențe ca ale verbului la mod personal, oscilează între o construcție cu un singur determinant propozițional (*punînd să facă ceva*) și una cu doi determinanți, unul nominal, celălalt propozițional (*punînd pe cineva să...*), în ambele construcții, subordonata conjuncțională corespunzînd obiectului indirect prepozițional; — regimul incert al folosirii populare a lui *dase*, oscilînd între folosirea personală și tranzitivă, cu subiect nedeterminat: *(cineva) îmi dase că...* „îmi ghicise", și folosirea impersonală și intranzitivă: *(în cărți) îmi dase că...* „îmi căzuse". Această constatare de regim oscilant permite acceptarea, pentru subordonatele IV 2 și IV 4—5, de soluții d u b l e. Pentru nivelul frazei, distincțiile completivă directă/indirectă sau completivă directă/subiectivă, în condițiile selectării aceleiași conjuncții de subordonare, se neutralizează: completivă indirectă sau directă, după locuțiunea *mi-am adus aminte*; completivă directă (pentru un regent cu subiect nedeterminat) sau subiectivă (pentru un regent impersonal), în cazul regentului popular *dase*.

Scanned with OKEN Scanner

● De observat, pentru compoziția de ansamblu, aglomerarea de subiective conjuncționale în III, așezate toate înaintea regentei, deși uzul consacră, pentru subiectivele conjuncționale, o topică postpusă (vezi 1 în raport cu 4 și 7—8 în raport cu 6) și reluate în principală, în cazul subiectivelor 7 și 8, prin substitutul propozițional *asta*.

● De observat, de asemenea, intercalările numeroase, prin introduceri variate de subordonate în structura regentelor: concesivă, în structura regentei cauzale (II 3); temporală, în structura regentei subiective (III 2); completivă indirectă, în structura regentei (IV 3); modală, în structura regentei (III 3).

● De remarcat, în organizarea acestui text, un amestec ciudat de particularități de sintaxă savantă și de sintaxă populară și orală, primele constînd în topica savantă a componentelor, cu numeroase intercalări și cu antepuneri propoziționale (vezi comentariul anterior), ca și în amploarea construcției, cu mai multe nivele de subordonare și cu variate specii de propoziții subordonate, celelalte, de tip popular, manifestîndu-se prin introducerea interogativei în fluxul expozitiv, ca și prin utilizările sintactice (și, implicit, lexicale) ale verbelor *a pune* și *a da* (în IV 2—3)[1].

● Schema de organizarea sint ctcă a textului este:

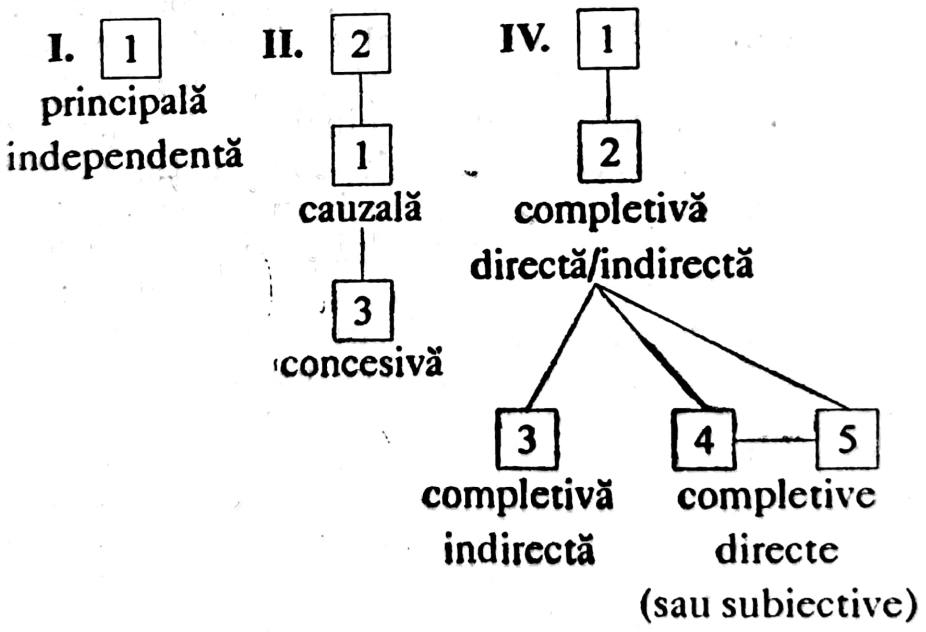

[1] La nivel lexical, elementele de tip popular și oral sînt și mai evidente (vezi, de exemplu, utilizarea locuțiunilor).

III.

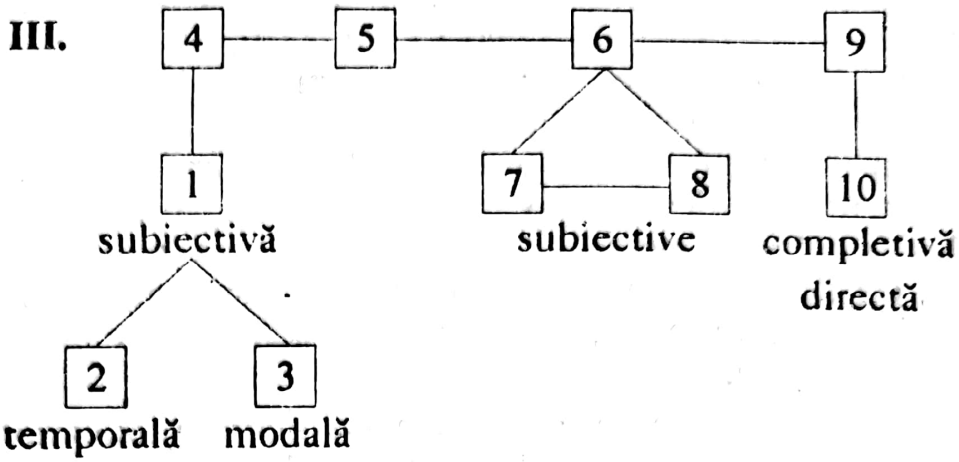

TEXTUL nr. 14

[„... se înțelegea și din felul[1]/ cum scriau[2]/ că nu se mai gîndesc deloc[3]/ la ceea ce se întîmplase în dimineața aceea[4]/ cînd fuseseră bătuți cu ciomagul[5]/ și tăvăliți pe jos ;[6]/ spuneau[7]/]I [„dragii noștri, dorim[1]/ ca micile noastre rînduri să vă găsească în momentele cele mai fericite...”[2]/]II [și se deducea din aceste rînduri întinse pe mai multe foi[8]/ că acum,[9]/ după ce au ajuns și ei cu meserii[10]/ și au devenit bucureșteni,[11]/ vor[9]/ să uite[12]/ ce-a fost[13]/ și să se împace,[14]/ din moment ce soarta i-a despărțit[15]/ și nu vor mai trăi împreună.”[16]/]I

(Preda, *M.* II, 10)

Comentarii asupra organizării textului

• Textul cuprinde două tipuri de vorbiri: cea mai mare parte (vezi I 1—16) aparține planului narativ (al autorului), deci v o r b i r i i i n d i r e c t e, iar o parte mai restrînsă (vezi II 1—2) reproduce v o r b i r e a d i r e c t ă, ceea ce, grafic, este marcat prin cuprinderea între ghilimele. Fiecare vorbire are organizarea sa sintactică independentă, cu un nucleu sintactic propriu (propoziție principală), ceea ce am vrut să sugerăm prin distincția I vs. II. Ar fi greșit să subordonăm pe II 1 față de verbul „dicendi” din I 7, avînd în vedere că vorbirea directă este reprodusă ca atare, și nu trecută în vorbire indirectă. Semnele gramaticale ale vorbirii directe constau în absența conjuncției de subordonare, ca și în folosirea formulei de adresare (a voca-

tivului) a persoanei I la verb (*dorim*) și a II-a la pronume (*să* **vă** *găsească*).

● Pentru realizarea corectă a segmentării, trebuie observată calitatea pasivă a două verbe *a bate* și *a tăvăli*, primul cuprins într-un predicat pasiv complet (*fuseseră bătuți*), iar al doilea, într-un predicat pasiv incomplet, cu auxiliarul pasiv subînțeles (*și tăvăliți* pe jos). În eventualitatea nerecunoașterii pasivelor, cel de al doilea participiu ar fi, greșit, inclus în structura predicatului anterior, așa cum se procedează cu numele predicativ multiplu.

● Pentru realizarea corectă a calificării propozițiilor, se impune observarea naturii reflexivelor *se înțelegea* și *se deducea* (vezi discuția teoretică, *supra*, partea a **II**-a, cap. **I**, **2.2** (b)), ambele reflexive pasive de la verbe tranzitive, care, prin pasivizare, devin și impersonale, în poziția subiectului ajungînd propoziția conjuncțională (*oricine înțelegea că ... ⇒ se înțelegea (de către oricine) că ...*). În consecință, în noua ipostază, reflexiv-pasivă și impersonală, verbele cer propoziții subiective.

● Interesantă este natura relativelor din text: — relativele adverbiale *cum* și *cînd* cu funcție de complemente circumstanțiale în subordonată, introducînd fiecare o atributivă determinativă; — relativul pronominal *ceea ce* (din I 4), integrat sintactic în două propoziții: regenta 3, față de care este complement indirect prepozițional, prepoziția *la* explicîndu-se prin construcția verbului regent (*a se gîndi* **la**), și subordonata 4, față de care este subiect (*se întîmplase* **ceva**), ajungîndu-se, astfel, la un subiect prepozițional; — relativul pronominal *ce* (din I 13), aparținînd numai propoziției pe care o introduce, unde funcționează ca subiect; — forme lipsite de autonomie, ajunse ca elemente componente în cadrul unor locuțiuni conjuncționale subordonatoare (*după ce* — temporal, *din moment ce* — cauzal).

● De remarcat și varietatea de regim a verbelor-centru: verb tranzitiv personal devenit în context intranzitiv și impersonal (în I 1 și I 8); tranzitiv personal (în I 2, I 7, I 9, I 12, I 15, II 1 și 2; reflexiv obligatoriu, intranzitiv prepozițional și personal (în I 3); reflexiv obligatoriu, intranzitiv și impersonal (în I 4); și reflexiv obligatoriu, intranzitiv și reciproc (în I 14); intranzitiv, copulativ și personal (în I 10, I 11). De remarcat,

Scanned with OKEN Scanner

de asemenea, diferența de regim dintre *a ajunge* și *a deveni* vs. *a fi*, ultimul fiind utilizat, în text, ca existențial, deci predicativ (vezi I 13).

• Textul dezvoltă următoarea schemă sintactică:

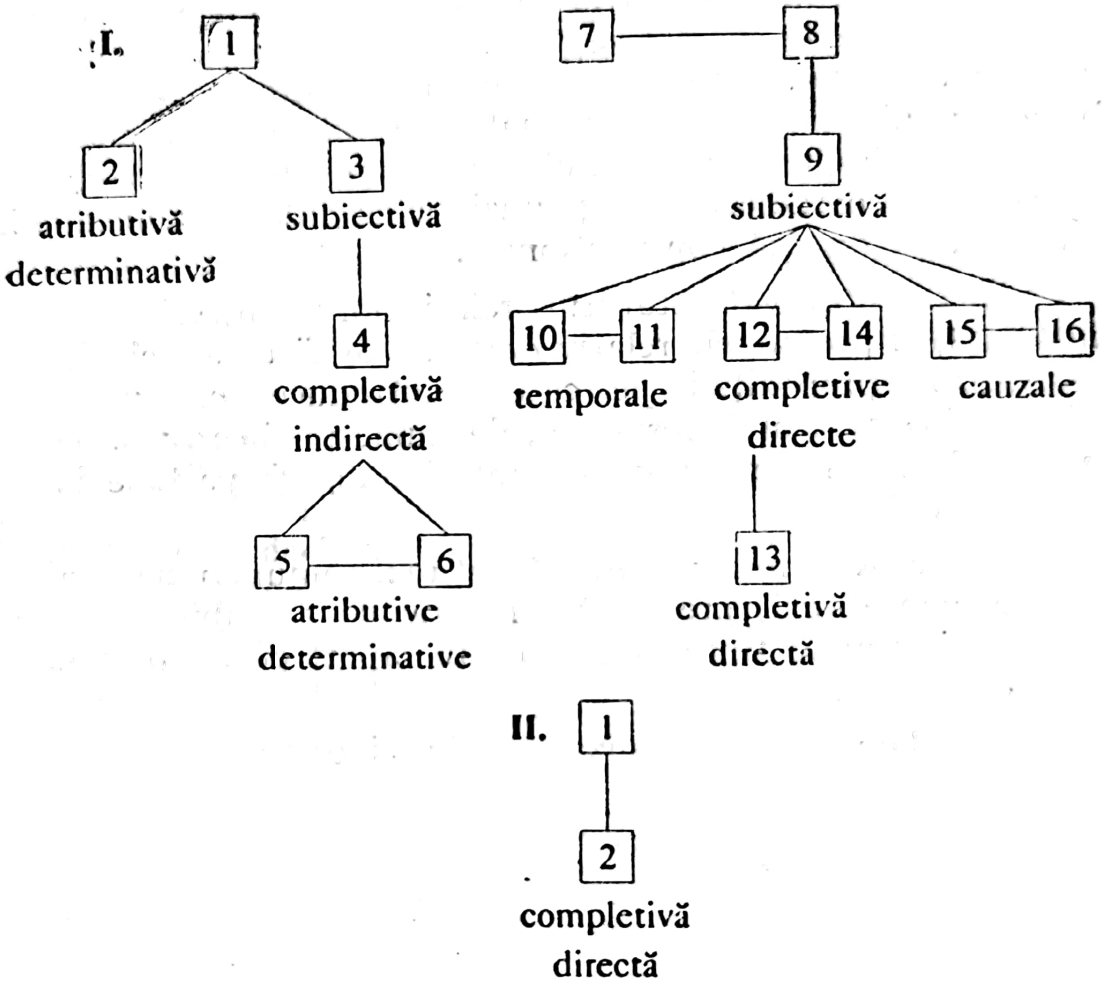

TEXTUL nr. 15

„Este foarte lesnicios pentru omul de litere[1]/ să se adăpostească în spatele necesității istorice[2]/ și să se eschiveze, în felul acesta, de a se întreba[3]/ nu cîtă necesitate conține istoria,[4]/ ci care e soarta fiecărui om în parte,[5]/ știind[3]/ că omul nu are decît o singură viață de trăit,[6]/ în timp ce istoria este înceată și nepăsătoare".[7]/

(Preda, „Luceafărul", 2 mai 1970)

Comentarii asupra organizării textului

● Este interesantă natura morfosintactică a elementelor regente: — calitatea de predicat nominal impersonal a grupului *este foarte lesnicios*; — regimul incert al infinitivului regent *a (se) întreba*, oscilînd între construcţia cu două obiecte directe, unul realizat ca reflexiv (vezi *a* **se** *întreba* **pe sine**), iar al doilea realizat propoziţional, ca propoziţie completivă directă, sau cu două obiecte, unul direct (cel personal) şi altul prepoziţional (vezi *a se întreba* **despre**...), ultimului corespunzîndu-i o completivă indirectă; — caracteristica gerunziului regent *ştiind* de a primi o completivă directă conjuncţională.

● De observat statutul relativelor: adjectivul relativ *cîtă* (din 4) şi pronumele relativ *care* (din 5), fiecare incluzîndu-se în structura propoziţiei pe care o introduce, cu funcţia de atribut adjectival în 4, respectiv, de nume predicativ în 5 şi fiecare rezultînd din transpunerea unei interogaţii parţiale în vorbire indirectă.

● De remarcat valoarea locuţiunii conjuncţionale *în timp ce*, care, contextual, are rolul semantic de a stabili o opoziţie (statutul limitat în timp al omului, în raport cu „nepăsarea" şi încetineala istoriei).

● Schema de organizare a frazei este:

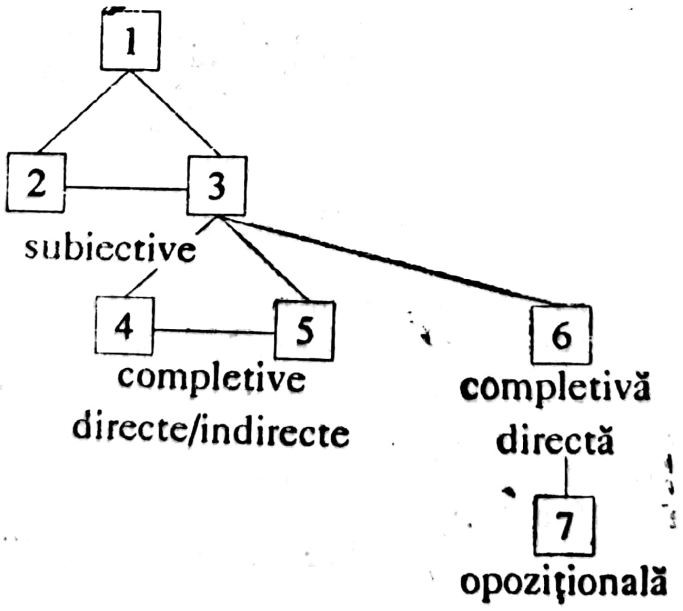

• În organizarea internă a propozițiilor, este interesant de observat și regimul verbelor-centru: — copulativ și impersonal (în 1); — tranzitiv și personal (în 2), cu poziția obiectului direct ocupată de reflexiv (*să* **se** *adăpostească* **pe sine**); — reflexiv obligatoriu, intranzitiv prepozițional și personal (în 3), cu poziția obiectului indirect prepozițional ocupată de infinitivul *de a întreba*; — predicativ tranzitiv (în 4 și în 6 și gerunziul din 3); — copulativ personal (în 5), cu poziția numelui predicat ocupată de pronumele relativ; — copulativ, cu nume predicativ multiplu (în 7).

• Interesant este statutul semiadverbului de exclusivitate *decît* (*decît o viață*), care poate însoți atît obiectul direct (vezi în text: *nu are decît o viață*), cît și un complement de excepție, în situația apariției în text a unui nominal-obiect direct nehotărît sau negativ (ca în: *nu are (nimic) altceva decît o viață*). Același *decît* restrictiv poate însoți, în exact aceleași condiții sintactice, completiva directă sau circumstanțiala de excepție (ca în: *Nu dorește* **decît** *să plece* vs. *Nu dorește (nimic) altceva* **decît** *să plece*). Ar fi deci o greșeală să se facă o legătură obligatorie între apariția lui *decît* restrictiv și calitatea de complement de excepție sau de propoziție de excepție a cuvîntului (sau a propoziției) lîngă care este așezat.

• Interesantă este „ridicarea" (deplasarea) obiectului direct al supinului, care ajunge să-l preceadă și să ocupe poziția de obiect direct al regentului său (*omul are de trăit o viață* ⇒ *omul are o viață de trăit*). În aceste condiții contextuale, *de trăit* nu mai poate ocupa poziția de origine, acum ocupată de substantiv, întreaga structură opacizîndu-și relațiile și reorganizîndu-se: interpretarea supinului, în nouă poziție, oscilează între un determinant nominal (atribut verbal) și un determinant verbal prepozițional (complement indirect prepozițional sau complement de relație).

TEXTUL nr. 16

[„Rămînea doar[1]/ ca cei de-aici să uite,[2]/ mai ales că întrebau și de Niculae[3]/ cum merge cu școala,[4]/ ceea ce se putea[5]/ să însemne[6]/ că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni,[7]/ fiindcă în nici una din scrisorile lor de pînă atunci nu

puseseră asemenea întrebare.[8]/]I [Nu însemna asta[1]/ că ura lor contra mamei și a fraților vitregi se stinsese?[2]/ Ceea ce mama și crezu, după obiceiul multor oameni[3]/ care gîndesc[4]/ că[5]/ dacă vezi lucrurile în bine,[6]/ chiar dacă ele sînt rele,[7]/ să nu fie pe urmă și vina ta[5]/ că le-ai luat așa[8]/ cum nu sînt.''[9]/]II

(Preda, *M.* II, 10)

Organizarea și interpretarea textului

● Pentru a asigura segmentarea corectă a textului, se impune observarea următoarelor elemente de relație: — conjuncția *ca... să* (din I 2), utilizată în locul lui *să*, ca urmare a intercalării între regentul *rămînea* și predicatul subordonatei a grupului nominal *cei de-aici*; — grupul conjuncțional *că dacă*, alcătuit din două conjuncții, ambele subordonatoare, ceea ce obligă la separarea lor în segmentare (vezi: *că*[5]/ *dacă...*[6]/); — grupul *așa cum*, a cărui segmentare obligatorie (vezi: *așa*[8]/ *cum...*[9]/) este dictată de calitatea de nume predicativ în subordonată a lui *cum*, calitate care poate fi îndeplinită de un adverb relativ, dar nu și de o locuțiune conjuncțională (*așa cum*); — conjuncția compusă *că ... să* (din II 5), de tip popular și oral, neacceptată de normele limbii literare, apărînd, în fond, ca rezultat al unei construcții anacolutice: propoziția este introdusă prin *că*, ceea ce presupune indicativul (sau condițional-optativul), ca la reluare, după intercalarea propozițiilor 6—7, să se abandoneze indicativul și să se continue cu conjunctivul, introducîndu-se elemente de vorbire directă (conjunctivul și adjectivul posesiv).

● De remarcat statutul special al pronumelui relativ compus *ceea ce*, care, în text, apare ca substitut propozițional, reluînd un întreg grup propozițional (în I, reia propozițiile 3—4; în II, reia pe 2), și care introduce un tip special de propoziție apozitivă.

● Pentru calificarea corectă a propozițiilor, se impune urmărirea regimului verbelor-centru, care explică selecția unui anumit tip de subordonată: — *rămîne* (din I 1) este impersonal, selectînd deci o subordonată subiectivă conjuncțională (vezi I 2); — *se putea* (din I 5) este, de asemenea, impersonal, selectînd și el o subiectivă conjuncțională (vezi I 6). *Ceea ce* (*ceea ce se putea*) apare pe poziția unui fals subiect, el avînd

numai funcție de relație în I 5, unde asigură subordonarea acestei propoziții, dar incluzîndu-se în I 6; — *înseamnă* este copulativ, construit, în ambele apariții din text, cu o propoziție predicativă conjuncțională (în I 7 și II 2); — *gîndește* este folosit nereflexiv și, probabil, tranzitiv (nivelul frazei este nerelevant sub aspectul tranzitivității, căci construcția verbului este aceeași, indiferent de folosirea lui tranzitivă / intranzitivă; numai nivelul propoziției este relevant: *gîndește ceva*), ceea ce permite interpretarea subordonatei ca propoziție completivă directă (în II 5); — *să nu fie* din II 5 are o situație incertă, ca urmare a faptului că nivelul frazei este, și în acest caz (cum de multe ori s-a menționat în paginile cărții), nerelevant pentru organizarea sintactică, opacizînd relațiile sintactice. Construcția II 5—8, conținînd conjuncțiile „generale" (nespecializate) *că* și *dacă*, permite următoarele posibilități de interpretare: (a) *să nu fie și vina ta pentru faptul* (implicînd un regent *să nu fie* predicativ și un subiect inanimat postverbal *vina*; *pentru faptul* apare ca determinant prepozițional al verbului); (b) *să nu fie și vina ta de a lua* (cerînd aceeași interpretare predicativă pentru verbul *să nu fie*; *de a lua* apare ca determinant al subiectului); (c) *dacă vezi lucrurile în bine, asta să nu fie și vina ta* (implicînd interpretarea lui *a fi* ca verb impersonal și copulativ, construit cu o propoziție subiectivă introdusă prin *dacă* și cu numele predicativ *vina*; (d) *că le-ai luat așa cum nu sînt, faptul acesta să nu fie și vina ta* (cu aceeași interpretare a lui *a fi* ca verb copulativ și impersonal, construit însă cu o subiectivă conjuncțională postpusă, topică normală pentru subiectivele introduse prin *că* și *să* (vezi și: *este un păcat că...*).

● Cele patru posibilități de a interpreta construcția II 5—8 înseamnă și posibilități diferite de a o califica: pentru II 8, completivă indirectă sau cauzală, în interpretarea (a), corespunzătoare construcției prepoziționale; atributivă determinativă, în interpretările (b) și (c), corespunzătoare atributului verbal infinitival; subiectivă, în interpretarea (d); pentru II 6, condițională, în interpretările (a), (b), (d), echivalente cu „în ipoteza că vezi lucrurile în bine, să nu fie și vina ta..."; subiectivă, în interpretarea (c), echivalentă cu „dacă vezi lucrurile în bine, *asta* să nu fie și vina ta".

● De remarcat adverbul relativ *cum*, care introduce o modală, propoziție avînd ca regent adverbul *așa*.

● De observat, pentru construcția de ansamblu, includerea în fluxul enunțiativ a unei interogative retorice totale (vezi II 1—2), ideea din această construcție interogativă fiind reluată, sub formă enunțiativă, de substitutul propozițional *ceea ce*.

● Schema de organizare a textului este:

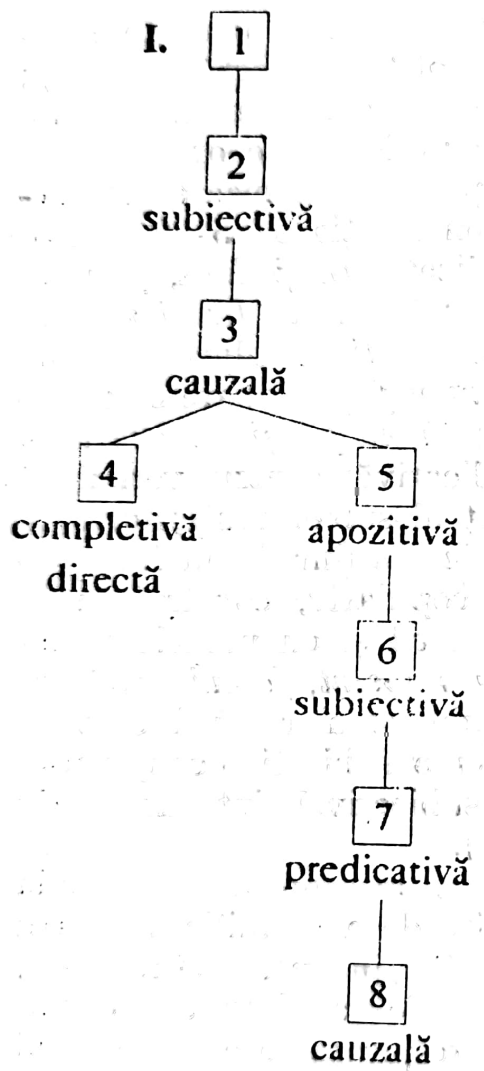

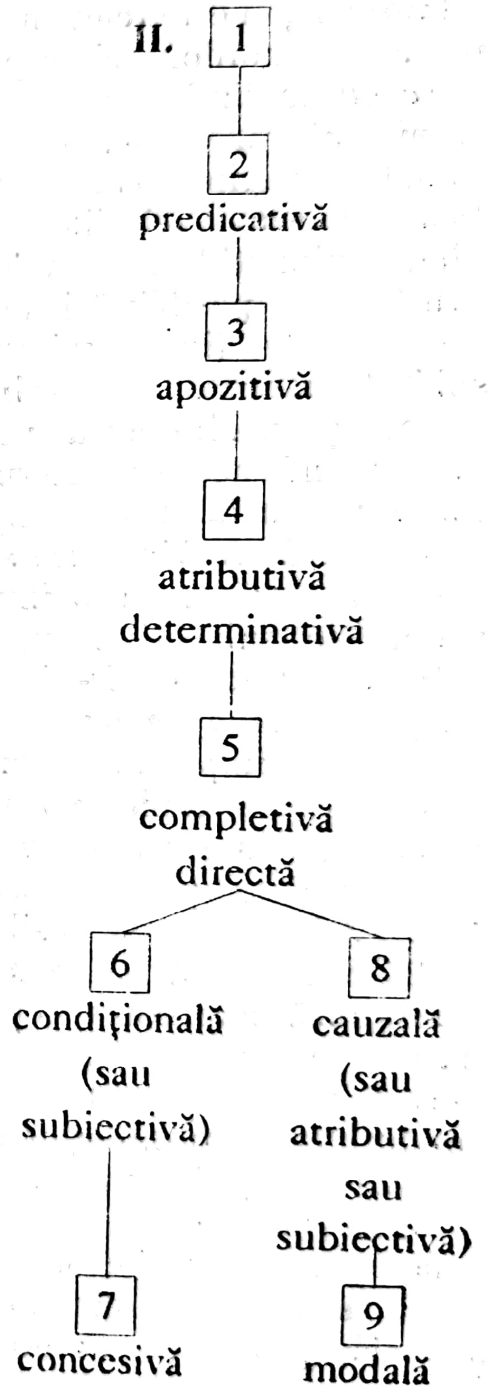

În schemă, apozitivele I 5 și II 3 au fost legate de I 3 și, respectiv, II 2, dar, de fapt, ele reiau un grup propoziţional.

• De remarcat, în ambele scheme, structura sintactică amplă, cu numeroase nivele de subordonare (6 nivele), cu diverse tipuri de subordonate, cu intercalări (vezi II 6 inclusă în structura regentei) și reluări (vezi cele două apozitive), caracteristici pentru o construcţie savantă de frază. Nu lipsesc însă nici elementele de sintaxă orală: conjuncţia compusă *că... să*, ca semn al unei construcţii anacolutice, introducînd elemente de vorbire directă; interogativa inclusă în fluxul expozitiv; alte elemente de vorbire directă (persoana a II-a la pronume și verb în II 5 și 8), particularităţi explicabile prin utilizarea tehnicii stilului indirect liber, a tehnicii relatării orale.

• În organizarea internă a propoziţiilor, merită semnalate diversele specii de atribute: — atribut adverbial, pe lîngă un regent pronume semiindependent (*cei* **de-aici**); — atribut substantival prepoziţional, pe lîngă un regent pronume negativ (**nici una din scrisorile**); — atribut pronominal genitival și atribut adverbial, pe lîngă același regent substantival (*scrisorile* **lor de pînă atunci**); — atribut pronominal genitival și două atribute substantivale prepoziţionale pe lîngă același regent substantival (*ura* **lor contra mamei și a fraţilor**); — atribute adjectivale divers exprimate (**asemenea** *întrebare, fraţilor* **vitregi, multor** *oameni, vina* **ta**); — atribut substantival genitival, într-o construcţie în care marca de caz este prezentă nu în forma substantivului, ci a adjectivului determinant (*obiceiul multor* **oameni**).

TEXTUL nr. 17

„Considerînd[1]/ că la pretenţiunile chiriașelor sus-numitul propietar a amenințat cu dare afară din casă pe d-șoara Lucreţia Ionescu și pe mătușa sa d-na Anica Ionescu,[2] / căci nu le mai dă casă, neplătind regulat chiria și avînd chiar pe trecut o datorie de 22 de lei și soba stricată,[3]/ d-na Anica Ionescu exesperată a strigat[4]/ să-i crape ochii[5]/ cui minte,[6]/ dacă datoria e de la chirie[7]/ și soba nu era așa,[8]/ pe cîtă vreme d-șoara Matilda Popescu a dis[9]/ că[10]/ dacă se știe cu casa încurcată[11]/ pentru ce face escrocherie[10]/ și o mai dă și la alţii![12]/ iar propietarul i-a răspuns[13]/ că cu dumneata nici nu vorbesc[14]/ pînă nu văz

toată chiria[15]/ că n-am poftă și de alt bucluc,[16]/ și atunci pretinde dînsul[17]/ că toate chiriașele au sărit asupră-i caudîndu-i lediuni"[18]./

(Caragiale, *O.* 2, 59)

Comentarii asupra construcției textului

• Textul, reprezentînd f o r m a l o frază, căci începe cu majusculă (după punct) și continuă pînă la alt punct, se caracterizează printr-o mare d e z o r g a n i z a r e s i n t a c t i c ă, fapt care face imposibilă întocmirea unei scheme sintactice. Dezorganizarea este dată de următoarele caracteristici sintactice:

— lipsește nucleul sintactic al frazei (propoziția principală). Să se observe că gerunziul inițial (*considerînd*), lipsit de predicativitate, avînd deci nevoie de suportul unui regent la un mod personal, n u se subordonează, în desfășurarea ulterioară a frazei, față de nici un component (el însuși are determinări, apărînd deci în ipostaza de regent, dar nu este așezat în poziție de subordonare, așa cum cer modurile nepersonale);

— lipsesc legăturile sintactice dintre cele patru subiecte ale textului, fiecare creîndu-și grupuri sintactice izolate: *susnumitul propietar a amenințat* (2—3), *d-na Anica Ionescu a strigat* (4—8), *d-șoara Matilda Popescu a dis* (9—12), *propietarul i-a răspuns și dînsul pretinde* (13—18). Deviantă, în acest text, este organizarea în funcție de aceste patru subiecte (participanți despre care se relatează), și nu în funcție de verbe și de relațiile dintre ele;

— apar conective propoziționale derutante, false, fără „acoperire semantică", cum este situația lui *căci* (din 3). Funcția lui este, în cel mai bun caz, de legătură necircumstanțială, apozițional-pleonastică (*a amenințat cu dare afară din casă...* = (a amenințat) **căci** *nu le mai dă casa*[1]), dar poate fi și un mijloc formal de a augmenta fraza, de a continua cu orice preț, fără congruență sintactică cu fragmentul anterior[2].

[1] A fost remarcată funcția de conectiv necircumstanțial a lui *căci* (echivalentul lui *că*), semn al unei vorbiri neliterare de joasă speță (vezi Avram (1986), p. 226).

[2] Este bine cunoscută această funcție a lui *care* (cf. Mancaș (1983), p. 288).

● Dezorganizarea sintactică este cu atît mai supărătoare, cu cît textul este de mare întindere (18 nuclee verbale), lungime exagerată obținută prin: — includerea de gerunzii, cu întreaga escortă de determinanți (primul gerunziu: *considerînd* se explică prin tiparul sintactic preluat ca atare din stilul administrativ al procesului-verbal); — includerea, sub forma vorbirii directe legate sau a vorbirii indirecte libere, a tuturor detaliilor din replicile participanților cuprinși în relatare.

● Lungimea, reflex al neputinței de a alege esențialul de detaliul nesemnificativ, și dezorganizarea sintactică, reflex al incoerenței logice, sînt particularități ale frazei neliterare, din vorbirea populară de mahala.

● Deviante sînt și desele interferențe de vorbiri: trecerea de la vorbirea indirectă (constatările procesului-verbal sînt făcute la persoana a III-a; *a amenințat, a strigat, a dis, i-a răspuns, pretinde*) la reproducerea, integral în vorbire directă sau numai parțial, a replicilor. Astfel, apar elemente de vorbire indirectă (conjuncțiile de subordonare după verbele „de informare": *a dis că, i-a răspuns că...* sau reproducerea replicii la persoana a III-a: *dacă* **se știe** *cu casa încurcată, pentru ce* **face** *escrocherie și o mai* **dă** *și la alții*!). Paralel, apar și elemente de vorbire directă (prezența interogativului *pentru ce*: *a zis că... pentru ce face escrocherie*; — păstrarea intonației exclamative, marcată grafic prin semnul exclamării: *a dis că...* **o mai dă și la alții!**; — păstrarea persoanei I la verb și a II-a la pronume: *i-a răspuns că* **cu dumneata** *nici* **nu vorbesc** *pînă* **nu văz...**; — păstrarea detaliului lexical: *a strigat* **să-i crape ochii cui minte**). Acest amestec este specific tehnicii de relatare orală.

Am inventariat cîteva dintre mecanismele sintactice ale lui Caragiale, mecanisme care, ca și alte particularități[1], dobîndesc o funcție stilistică, avînd un puternic efect comic și individualizînd, prin sintaxă, categoria celor care redactau procesele-verbale.

[1] Ne-au interesat numai particularitățile sintactice ale textului. Am făcut abstracție de cele lexicale (neologismul deformat, de exemplu), de aluziile ironice la ortografia latinistă (vezi scrierea frecventă cu *d* în loc de *z* în cuvinte neologice sau de alte origini decît veche latinească), de „alunecările" stilistice, cu dese treceri de la exprimarea oficială, administrativă, la cea familiară, de mahala etc.

LUCRĂRI CITATE

Avram (1986) = Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Edit. Academiei, 1986

Călărașu (1977, 1978) = Cristina Călărașu, *Despre timpurile de relație în limba română*, în SCL, XXVIII (1977), 1, p. 37 și urm. și *Considerații asupra concordanței timpurilor în limba română*, în „Limbă și literatură", 1978, p. 337 și urm.

Chomsky (1965) = N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass., MIT Press, 1965

Chomsky (1981, 1982) = N. Chomsky, *Lectures on Government and Binding*, Foris Publications, Dordrecht ; first edition 1981, second revised edition 1982

Ciompec (1985) = Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985

Coteanu (1969) = I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână*, București, Edit. Academiei, 1969

Diaconescu (1989) = Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989

Diaconescu (1957) = Paula Diaconescu, *Repetiția, procedeu artistic în poezia lui M. Eminescu*, în „Limbă și literatură", 1957, 3, p. 27 și urm.

Diaconescu (1970) = Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, Edit. Academiei, 1970

Dimitrescu (1958) = Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, Edit. Academiei, 1958

Dimitriu (1982) = C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Edit. Junimea, 1982

Scanned with OKEN Scanner

Dindelegan (1970, 1974) = Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, teză de doctorat, Universitatea din București, 1970 și Edit. Academiei, 1974

Dindelegan (1976) = Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*. Partea I: *Sintaxa grupului verbal*, Tipografia Universității București, 1976

Dindelegan (1977) = Gabriela Pană Dindelegan, *Regimul verbului*, în „Limbă și literatură", 1977, 1, p. 227 și urm.

Dindelegan (1978) = Gabriela Pană Dindelegan, *Remarques sur l'évolution des constructions verbales*, în „Etudes romanes", II, Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane XII (1977/1978), p. 63 și urm.

Dindelegan (1980) = Gabriela Pană Dindelegan, *Grup verbal*, în „Limbă și literatură", 1980, 1, p. 78 și urm.

Dindelegan (1990) = Gabriela Pană Dindelegan, *Ipostaze sintactice ale „tematizării"*, în „Analele Universității București", seria Limba și literatura română, 1990, p. 30 și urm.

Dindelegan (1991) = Gabriela Pană Dindelegan, *Specificul gramatical și semantic al clasei adjectivului. Relația cu substantivul, verbul și adverbul*, în SCL, XLII (1991), 1—2, p. 3—18.

Dobrovie (1987) = Carmen Dobrovie-Sorin, *Syntaxe du roumain. Chaînes thématiques*, Thèse de Doctorat d'Etat, Université de Paris 7, 1987

Fillmore (1968, 1969, 1970) = Ch. J. Fillmore, *The Case for Case*, în „Universals in Linguistic Theory," Em. Bach, R. Harms (eds.), 1968; *Toward a Modern Theory of Case*, în „Modern Studies in English. Readings in Transformational Grammar", D. A. Reibel, S. A. Schane (eds.), 1969; *Grammar of*

Hitting and Breaking, în „Readings in English Transformational Grammar", R. A. Jacobs, P. S. Rosenbaum (eds.), 1970

GLR, I, II = Academia Română, *Gramatica limbii române*, vol. I și al II-lea, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Edit. Academiei, 1966

Golopenția-Eretescu (1964) = Sanda Golopenția-Eretescu, *La délimitation de la classe des numéraux*, în RRL, IX (1964), 5, p. 503 și urm.

Gross (1981) = Maurice Gross, *Les bases empiriques de la notion de prédicat sémantique*, în „Langages", 63, septembrie 1981, p. 7 și urm.

Guțu (1956) = Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în „Studii de gramatică", I, p. 57—81, București, Edit. Academiei, 1956

Guțu (1957) = Valeria Guțu, *Propoziții relative*, în „Studii de gramatică", II, p. 161—172, București, Edit. Academiei, 1957

Guțu Romalo (1963) (a) = Valeria Guțu Romalo, *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, în SCL, XIV (1963), 1, p. 29 și urm.

Guțu Romalo (1963) (b) = Valeria Guțu Romalo, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII (1963), 1, p. 25 și urm.

Guțu Romalo (1964) = Valeria Guțu Romalo, *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor*, în SCL, XV (1964), 1, p. 59 și urm.

Guțu Romalo (1968) = Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, Edit. Academiei, 1968

Guțu Romalo (1973) = Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1973

Hristea (1984) = Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută

Scanned with OKEN Scanner

și îmbogățită, București, Edit. Albatros, 1984

Ionescu, Steriu (1985) = Adriana Ionescu, Maria Steriu, *Verbul românesc. Dicționar sintactic pentru studenții străini*, Tipografia Universității București, 1985

Iordan (1967) = Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Edit. Științifică, 1967

LRC (1985) (a) = Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Narcisa Forăscu, Valeria Guțu Romalo, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană. Fonetica, fonologia, morfologia* (sub coordonarea acad. Ion Coteanu), ediție revizuită și adăugită, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1985

LRC (1985) (b) = Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul*, ediție revizuită și adăugită, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1985

Lyons (1977) = John Lyons, *Semantics*, 1, 2, Cambridge, University Press, 1977

Mancaș (1983) = Mihaela Mancaș, *Limbajul artistic românesc. Secolul al XIX-lea*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983

Manoliu (1967) = Maria Manoliu, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, în „Elemente de lingvistică structurală", p. 274 și urm., București, Edit. Științifică, 1967

Manoliu (1968) = Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, Edit. Academiei, 1968

Munteanu (1988) = Ștefan Munteanu, *Paralelisme frazeologice*, în LR, XXXVII (1988), 6, p. 509—510

CUPRINS

INTRODUCERE 5

PARTEA I **PERSPECTIVA MORFOSINTACTICĂ ÎN STUDIUL GRAMATICII** 9

Capitolul I: **Aspecte teoretice** 10

Capitolul al II-lea: **Aspecte ale conversiunii. Mijloace sintactice de recunoaştere a claselor morfologice** 26

Capitolul al III-lea: **Forme omonime ale lui „a" şi „cel". Mijloace sintactice de diferenţiere. „Cel care", „ceea ce" — pronume relative compuse sau grupări analizabile?** . . . 37

PARTEA a II-a: **DIN ORGANIZAREA ŞI FUNCŢIONAREA GRUPULUI VERBAL ROMÂNESC** . 49

Capitolul I: **Determinarea de către centrul verbal a structurii grupului** 49
1. *Construcţia verbelor* **a trebui, a ajunge, a fi** 50
2. *Verbe impersonale şi construcţia lor* 65
3. *Verbe reflexive şi construcţia lor* 73
4. *Locuţiunea verbală din perspectivă sintactică; locuţiunea, centru de grup verbal* 82
5. *Ipostaze sintactice ale conjuncţiei DACĂ* 88
6. *Două variante ale împletirii regentei cu subordonata* . . . 93
7. *Altă formă de împletire a regentului verbal cu elementul subordonat: sintaxa verbului* **a putea** 105

Capitolul al II-lea: **Funcţii atribuite de centrul verbal** 108
1. *Preambul teoretic* 109
2.1. *Subiectul* 113
2.2. *Complementul direct* 117

Scanned with OKEN Scanner

2.3. *Una sau două poziții sintactice distincte în structurile cu „dublu obiect direct"?* 122
2.4. *Reprezintă obiectul indirect în dativ și cel prepozițional aceeași poziție sintactică?* 125
2.5. *„Dativul posesiv" și obiectul indirect în dativ sînt poziții sintactice distincte?* 129
2.6. *Două perspective (diferite, dar convergente) de a privi poziția numelui predicativ* 131
2.7. *Este elementul predicativ suplimentar un determinant diferit de numele predicativ?* 139

PARTEA a III-a: **COMENTARII, INTERPRETĂRI, RECOMANDĂRI** — *pe marginea analizei sintactice a 17 texte* — 145

1. Precizări preliminare 146
2. Analize 150
Lucrări citate 194
Izvoare 199

Scanned with OKEN Scanner

ISBN 973-608-260-1

Scanned with OKEN Scanner